

1/2017

မိမိ ကျန်းမာရေး

Айова штати госпиталида

Мен Гулбарчин Қўчқорова, она юртим Ўзбекистон, шу юрт фуқароси – ўзбек фарзандиман. АҚШнинг Айова штатида Клинтон шаҳрида оилам билан яшайман. Икки ўғлим Айова штати университетиде таҳсил олади. Ўзим математика ўқитувчисиман.

Тўсатдан чап оёғим ишламай қолди. Оғриқ қаттиқ, чидаёлмайман. Зудлик билан госпиталга ётқизишди. Врачлар синчковлик билан таҳлил қилишди, ўрганишди, даволаш муолажаларидан кейин уйга жавоб беришди. Хаёлимдан нималар кечмади дейсиз. “Мени Тошкентга ўз уйимга олиб боринглар” деб фарзандларимга айтсам, врачлар “йўқ биз самолётда учинингизга кафолат бермаймиз” деб рад жавоб беришди. Тушларимни айтмасам ҳам бўлади... Уйга кетишга қатъий қарор қилдим. Самолётда аҳволим оғирлашди. Аравачада Тошкентга етиб келдим.

Қариндош-уруғ, ёру дўстлар Республика шошилиш тиббий ёрдам илмий марказига, Тошкент тиббиёт академиясига, кўкрак жарроҳлиги касалхоналарига ҳам олиб боришди. Кўкрак жарроҳлиги

касалхонасида, очигини айтишим керак мени жуда ноумид ҳам қилишди. “Майли тақдирга тан бердим, ўз она юртимдаман-ку”, деб ўзимга тасалли бераман.

Мени кўргани келган яқин дўстим, курсдошим Сайёра менга “хафагарчиликни йиғиштир, ноумид бўлма, мен сени бир жойга олиб бораман” деб Ўзбекистон халқ таботати академиясининг руҳшунос табибаси Шаҳзода Тулепова хузурига олиб борди. Шаҳзода опанинг муолажаларини гапиришга тил ожиз... Хуллас, учинчи куни мен ўша ўзим ўтирган ногиронлар аравачасини кўтариб ташқарига чиққанимда такси ҳайдовчисининг эси оғиб қолди. Ҳозир мен соғ-саломат югуриб юрибман.

Ҳа, биз Ибн Сино бобомизнинг киндик қони тўкилган муқаддас заминдан эканлигимизни унутмаслигимиз керак. Минг йил олдин бобомиз дунё илм аҳлини ларзага солган экан, бобомизнинг руҳини шод қилган бу юрт табибларининг довуғи олам узра таралишига ҳеч шак-шубҳа йўқ.

Ана шу юрт – Она заминимга таъзим! Юртимизда халқ таботатини истиқболи порлоқ, нурли келажак сари етаклаётган Президентимизга таъзим!

Муҳтарам муштарий!

Табассум... Баҳри дилингиз яйрайди бу сўзни эшитганда. Юзингизда шодлик балқийди кимдир сизга табассум билан боқса. Ундан маҳрум таниш-нотаниш инсонларнинг бир-бирларига зарда билан, кўрс-кўпол муомаласини кўргангизда қалбингиз оғрийди. Бундай муносабатлар кишининг тезда асабийлашувига олиб келади. Кайфияти йўқ одамнинг кўнглини кўтариш эса жуда яхши. Ўзингиз газабланиб турганингизда биров сизга табассум қилса, қандай яхши. Жаҳлдор бир кимсанинг хатти-ҳаракати атрофдагиларнинг барчасига бирдек таъсир қилади. Ҳаммаси кайфиятга ва инсоннинг ўз ихтиёрига боғлиқ. Бунинг учун эса ҳамиша табассумли бўлиш кишига ҳузур бахш этади. Чунки у ҳам ибодатдир. Зотан, Пайгамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи вассаллам: "Яхшилиқни чехралари очиқ, хушрўй одамлардан кутинглар", дея бекорга марҳамат қилмаганлар.

Одамлар бир-бирисиз яшай олмайдилар! Шундай экан, нега улар орасида адоват, ҳасад, қонхўрлик авж олган?! Минг йиллик табобатимизга ҳасад, ёз-ёзлар халигача тугамайди. Майда шогирдлари ёзишдан чарчаб, эплай олмади шекилли, энди устозлари иш бошлади. Булар — қалбнинг нопоклигидан, шайтон ва нафсига эргашиб, Ҳақни унутганидан эмасми? Инсонларнинг бир-бирига ишончсизлиги-чи? Машойихларнинг айтишича, Яратганнинг ваъдаларига ишонмаган одамга қандай ишониш мумкин? Барча ёмонликлардан воз кечган кишиларга Аллоҳ таоло охиратда жамолини ваъда қилди. Ахир, бутун борлиқни яратган Зотнинг жамолини кўришни ким хоҳламайди, дейсиз?! Лекин биз эса ҳамон ёмон феъл-ахлоқларимиз билан шуғулланмасдан, уларнинг сонини кўпайтириш билан оворамиз. Барча имкониятлар ўз кўлимизда. Улардан оқилона фойдаланиш эса виждонимиз олдида турган энг буюк масъулиятдир.

Табассум ҳам ибодатдир...

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ТАБОБАТИ АКАДЕМИЯСИ

ИЛМИЙ-ТИББИЙ, МАЪРИФИЙ-ҚОМУСИЙ ЖУРНАЛ

Шарқ таботати

SHARQ TABOVATI

1-сон. 2017 йил

Ушбу сонда:

Илми набз асослари

Буйрак хасталикларини даволаш

Ўзбек халқ таботатининг назарий асослари

Халқ таботати дорихонаси

Тажрибадан ўтган муолажалар

Боситхон табиб меросидан

Эрлик иқтидорини асраш усуллари

Муҳаммад ҲАМРОЕВ (Таҳрир ҳайъати раиси), шайх Абдулазиз МАНСУР, Иброҳимжон АСҚАРОВ, Нажмиддин МЎМИНОВ, Неъмат МАМАСОЛИЕВ, Муҳиддин НАРЗИҚУЛОВ, Носир МУҲАММАД, Маҳмуд ҲАСАНИЙ, Азиз САИД, Санъатхон ҲАМРОЕВА (масъул котиб).

«Шарқ таботати» журнали Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги олий аттестация комиссияси раёсатининг 2012 йил 31 майдаги №185/5 сонли қарори билан халқ таботати соҳасидаги илмий мақолалар чоп этилиши лозим бўлган илмий журналлар рўйхатига киритилган.

ISSN 2181-6719

23.01.2017 йилда босишга рухсат этилди. Бичими 84x60 ¹/₈, 5 босма тобоқ. Буюртма № s-8114. Миқдори: 3000 дона. Баҳоси сотувда эркин нархда. Ўзбекистон халқ таботати академияси нашр-матбаа марказида нашрга тайёрланди. Саҳифаловчи-дизайнерлар: Райҳон Яхшибоева, Беҳзод Ҳамро Муҳаммадзода.

Журнал «Ўзбекистон» нашриёт-матбаа ижодий уйи босмаҳонасида чоп этилди.
Манзил: Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 30-уй.

«Шарқ таботати» журнали 2007 йил 22 январда Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан 0206 рақам билан рўйхатга олинган.

Манзилимиз: Тошкент шаҳри, Юнусобод даҳаси, 9-мавзе. Тел.: 21-86-92.

ИЛМИ НАБЗ АСОСЛАРИ

(Абу Али ибн Синодан)

"Биринчидан, билиш керакки, бизнинг иззатли ва улуг Яратувчимиз буларни Ўз ҳикмати деб билади ва билишни истаган бандаларини улар ҳақида озгина хабардор қилиб қўйган. Осмоннинг остидаги мана шу қуйи оламда асосий тўрт жавҳарни яратди. Бири — олов, яна бири — ҳаво, яна бири — сув, яна бири — тупроқ. Булардан озми-кўпми олиб аралаштиришдан бошқа нарсаларни яратди. Масалан, булут ва ёмғир, яна тош ва эрийдиган гавҳар. Яна ўсувчи жавҳар, ҳис билан сезувчи жавҳар ва одам жавҳари. Буларнинг ҳар бирида асосий тўрт жавҳарнинг миқдори ҳар хил, уларнинг қоришиши ҳам бошқа-бошқа.

Оловни иссиқ қилиб яратди ва қуруқликка эга қилди.

Ҳавони ҳўл қилиб яратди ва иссиқликка эга қилди.

Сувни совуқ қилиб яратди ва ҳўликка эга қилди.

Тупроқ ва ерни қуруқ қилиб яратди ва совуқликка эга қилди.

Бу тўрт асосий жавҳарнинг энг мўътадил қоришиши одамдир. Одамни уч нарсанинг тўпланишидан яратди: бири — тан, буни арабчада "бадан" ва "жасад" дейдилар; иккинчиси — жон, буни "руҳ" дейдилар; учинчиси — равон, буни "нафс" дейдилар.

Жасад ғализ ва руҳ латифдир. Нафс эса бу жавҳарлардан бошқа бир нарса бўлиб, унинг латифлиги ҳам руҳнинг латифлигидан бошқа. Руҳ латифлигининг маъноси нозиклик, жавҳарининг майинлиги ва жисмининг тиниқ ҳаводек тиниқлигидир.

Нафснинг латифлиги бошқача, у нозик бўлмайди, балки сўз латифлиги ва маъно латифлигига ўхшайди.

Яратувчи — танани аъзолардан тузди, аъзоларни эса хилтларнинг куюқ қисмидан яратди. Руҳга келганда, уни хилтларнинг латиф ва буг қисмидан яратди.

Хилтлар тўртта. Биринчиси, тоза қон, яъни асл қон. Иккинчиси, балғам, яъни ярим қон ва етилмаган қон. Учинчиси, сафро бўлиб, бу қоннинг кўпигидир. Тўртинчиси, савдо бўлиб, бу қоннинг қуйқаси ва чўкмасидир. Бу тўрт хилтни У Зот олдинги тўртта асосий жавҳардан ҳар хил миқдор ва қоришмаларда яратди.

Яна бу тўртта хилтдан хилма-хил миқдор ва қоришмаларда ҳар хил аъзоларни яратди. Уларнинг бирида қон кўпроқ, масалан, гўштда. Яна бирида савдо кўпроқ, бунинг мисоли суяк. Яна бирида балғам кўпроқ, бунинг мисоли мия. Бошқа бирида сафро кўпроқ, бунинг мисоли ўпка.

Жонни ҳам шу хилтларнинг латиф қисмидан яратган. Ҳар бир жон таркибининг ўзига хос миқдори ва қоришмаси бор. Жоннинг асосий туғилиш ва парвариш топиш жойи юракда. Унинг турар жойи юрак ва артериялар бўлиб, у юракдан артериялар воситасида бошқа аъзоларга боради. У аввал мия, жигар ва маний аъзолари каби бошқарувчи аъзоларга боради; кейин у

жойлардан бошқа аъзоларга боради. Ҳар бир жойда руҳнинг табиати бошқача бўлади.

Руҳ юракда ниҳоятда иссиқ бўлиб, унда оловлик табиати билан сафронинг латифлиги ғолиб бўлади.

Мия тирик бўлиши ва ўз ишларини бажариши учун руҳнинг унга ўтган қисми совуқроқ ва ҳўлроқ бўлиб қолади, шунингдек, унинг таркибида сувнинг латифлиги ва балғамнинг буги ортади.

Жигарнинг тирик бўлиши ва ўз ишларини бажариши учун руҳнинг жигарга ўтган қисми майинроқ, иссиқроқ ва ҳисда ҳўлроқ бўлади. Унинг таркибида ҳавонинг латифлиги ва қоннинг буги ортади.

Қисқа қилиб айтганда, асосий руҳлар тўртта. Биринчиси — ҳаётий руҳ бўлиб, у юракда жойлашади ва ҳамма руҳларнинг асосидир. Иккинчиси — табибларнинг тили билан айтганда, нафсоний руҳ мияда бўлади. Учунчиси — табибларнинг тили билан айтганда, табиий руҳ жигарда бўлади. Тўртинчиси — туғдирувчи руҳ, яъни туғдириш руҳи бўлиб, у моякда бўлади. Бу тўртта руҳ ниҳоятда пок, тиниқ бўлган нафс билан ниҳоятда ғализ бўлган тана ўртасида воситачидир. Нафс қувватлари, масалан, ҳис қуввати, ҳаракат қуввати ва бошқа қувватлар руҳ воситачилигида ҳамма аъзоларга етиб боради.

Томир уриши ҳақидаги илм арабчада илми набз дейилади.

Сув (пешоб) илмини арабчада тафсира дейилади ва у хилтларнинг аҳволини ўрганади. Томир уриши кўпроқ юрак аҳволига далил бўлади, чунки юрак руҳнинг туғилиш ўрнидир. Сув (пешоб) кўпроқ жигарнинг аҳволдан далолат беради, чунки жигар хилтларнинг туғилиш ўрнидир.

Томир уришининг сабаблари ҳақида. Биринчидан, билгинки, томир уришининг ҳамма турларида энг яхшиси мўътадил бўлганидир; қувватга келганда у қанчалик кўп бўлса, шунчалик яхши. Томир уришининг тутиб турувчи (мосика) деб аталадиган асосий сабаблари учта:

Олат (аъзо) - бу томирдир.

Қувват - бу ҳаракатга келтирувчидир.

Ҳожат ёки эҳтиёж - иссиқлик.

Агар аъзо, яъни томир юмшоқ, қувват кучли ва ҳожат кўп бўлса, томир уриши катта бўлади. Агар булардан бирортасида камчилик бўлса, томир уриши катта бўлмайди, аммо томир уришининг катта бўлмаслигининг чорасини тез уриш билан кўрилади. Агар қувват кучли бўлмаса, томир тез ура олмайди, дамбадам уради. Агар бундан ҳам заифроқ бўлса, томир дамбадам ҳам ура олмайди, тафовутли (тўхтаб-тўхтаб) уради.

Гўшт кам бўлганда томир узун ва энлик кўринади. Агар гўшт кўп бўлса, томир кичик ва ингичка кўринади.

Уйқусизлик, ғам, бетоблик, хилтлардан тананинг булганиши, ҳаддан ташқари кўп жисмоний ҳаракат, табиий ёки касаллик туфайли бўладиган ҳўллик томир уришини заифлаштиради.

Қачонки, қувват кучли бўлса ва томир буйруқ-сиз бўлса, томир икки зарбали ва аррасимон уради.

Қачонки, қувват тинчланишни, дам олишни хоҳласа ёки юрак бирон нарса билан машгул бўлса, томирнинг тўхтаб урадиган ҳолати юз беради; заифликдан ҷумолисимон ва қуртсимон томир уришлари келиб чиқади.

Эркакларнинг томир уриши каттароқ ва кучлироқ бўлади, аммо жуда тез эмас, чунки катталиги туфайли тезликка эҳтиёжи қолмайди.

Аёлларнинг томир уриши кичикроқ ва тезроқ бўлади. Ғудак болаларнинг томир уриши ўзлари танасига нисбатан катта, аммо жуда майин бўлади.

Ўсмирларнинг томир уриши катта ва тез бўлиши кузатилади.

Сочига оқ тушганларнинг томир уриши кичикроқ ва "ҳожати" камроқ бўлгани учун жуда тез бўлмайди, шунингдек, кетма-кет ҳам бўлмайди.

Қариларнинг томири кичик, секин ва тафовутли, тўхтаб-тўхтаб урадиган бўлади. Улардаги бегона ругубат сабабли томир уришлари майин ҳам бўлади.

Иссиқ мизож - ёшлар ҳукмида. Совуқ мизожлилар эса қариларга ўхшайди. Табиий ҳарорат қанча кўп бўлса, томир уриши шунча кучлироқ бўлади. Бегона ҳарорат қанчалик кўп бўлса, томир уриши шунчалик заиф бўлади.

Баҳордаги томир уриши ёшларнинг томир уриши каби бўлади. Ёзда томир уриши кичик, тез ва кетма-кет бўлади. Қишда томир уриши заиф, тафовутли ва секин бўлади. Куздагиси эса қаттиқ ва кичик бўлади.

Овқатга тўйгандан кейинги томир уриши мўътадил катта, тез ва кетма-кет бўлади. Кўп овқат ейишдан томир уриши хилма-хил ва тартибсиз бўлади. Овқат ҳазм бўлса, томир уриши яхши бўлади. Агар ҳазм бўлмаса, томир уриши тезлашади. Шаробдан ҳам шундай бўлади, сув амалда шаробдан заифроқдир.

Томир уриши уйқунинг бошида — табиий ҳарорат овқатни ҳазм қилиш учун ичга қочганлиги сабабли кичик ва заиф, шунингдек, секин ва тафовутли бўлади. Овқат ҳазм бўлгандан кейин ҳарорат ичкаридан чиқади ва томир уриши яхшиланади.

Шундай қилиб, агар киши узоқ вақт уйқуда қолса, томир уриши заифлашади. Агар уйқудаги кишининг қорнида овқат бўлмаса, уйқу томир уришини совуқликка тортади. Киши уйқудан уйғонганда, томир уриши катталашади ва шу вақтда титровчи бўлади.

Мўътадил риёзат, жисмоний ҳаракат қилиш томир уришини яхшилайдди, риёзатни ортиқча қилиш томир уришини кичик, тез ва кетма-кет қилади. Янада кўпроқ риёзат қилинса, томир уришининг тезлиги камаяди, кетма-кетлиги ошади. Шундай бўладики, ҳаммом ва иссиқ сув аввал томир уришини яхшилайдди. Тана совугач, томир уришини заифлаштиради. Совуқ сувга келсак, агар унинг совуқлиги танага ўтса, томир уришини совуқликка, совуқликдаги томир уришига буради. Агар танага ўтмаса, у табиий ҳароратни йиғади ва томир уришини яхшилайдди". (Абу Али ибн Синонинг "Томир уриши" ҳақидаги рисоласидан биринчи ва тўққизинчи фаслар).

Томир ҳаракати қизил қон томирлари (шарён)-нинг ҳаракатидан иборат бўлиб, юракнинг қисқариш ва кенгайишидан келиб чиқади. Шарёнда икки ҳаракат, бир жимлик (сукут) бўлади. Икки ҳаракат томирнинг кенгайиши (инбисот) ва торайиши (инқибоз)дан иборат. Лекин ҳаракат даври ўртасидаги жимлик даври равшан бўлмайди. Табиб томирни тутганда кенгайиш ва торайиш муддати билан жимлик муддати қанчалик эканлигини аниқ билиши лозим. Кенгайиш ҳаракати осон сезилади, доим қўл учига урилади. Торайиши (инқибоз)ни билиш қийин. Бундай ҳолларда томирнинг ҳаракатидаги қаттиқлик, тезлик ва кичикликни сезиш лозим.

Қизил қон томирининг ҳаракати (қуйида шарён ҳаракати дейилади) юракнинг ҳаракати билан тенг бўлади. Ортиқ ёки кам бўлмайди. Шарён томирлар юракдан бутун аъзоларга борадиган томирлар бўлиб, бирор аъзода ўзгариш юз бериб, шарён ҳаракатида тўсиқ пайдо бўлса, юракда акс этади. Юрак бошқарувчи раис аъзо бўлгани учун, баданни таъминлагувчи қон томирлар ҳаракатини ҳам бошқаради. Юрак қонга соф ҳаво олишда ўпканинг ёрдамига таянади. Баданга керакли соф ҳаво ва қувватларни ўзида сақлаган қон шарён томирлар орқали етказиб берилади. Қондаги бузуқ ҳаво юрак ҳаракати, ўпка ёрдами орқали кераксиз моддалар кўк қон (варид) томирлари ва юракнинг воситаси билан буйрак орқали сиртга чиқарилади. Ҳаёт табиий иссиқлик билан мавжуд бўлиб туради. Бу куч (иссиқлик) юракда бўлади. Шунинг учун табиий иссиқликнинг аҳволи юракдан билинади. Табиб буни томир орқали пайқайди. Шарён томири ичидаги қонда ҳаётий куч бўлади. Шунинг учун табиб танадаги ҳаётий куч (ҳайвоний қувват)ни тананинг бу кучга бўлган эҳтиёжи оз-кўплигини билишни мақсад қилиб, томирни тутиб, шарён ҳаракатидан излаши лозим. Касал кишининг томирини тутишда, аввало, томирнинг тез-аста ёки бараварлиги, баланд-пастлиги, иссиқ-совуқлиги, қаттиқ-юмшоқлиги каби аҳволларини билиш муҳим. Шундагина яна ҳам чуқур, атрофлича текшириш ва муҳокама қилиш орқали нафақат юракнинг, балки бутун тананинг аҳволини ўрганса бўлади.

Томир тутиш усули. Томир билагузук тақиладиган шарён томирдан тутилади. Бу жойдаги гўшт қатламлари нафис, томир юза жойлашган, тутиб билишга осон бўлиб, ортиқча қийинчилик туғдирмайди. Бу томирни қадимги устозларимиз томир тутиб текширишга қулай томир деб қарашган. Бошнинг томиридан ҳам осон билса бўлади. Аммо бу усул кўп ишлатилмайди. Томир тутишни ўрганишда аввало мизожни мўътадил, танаси соғлом кишиларнинг томирини тутиб, томир уриш аҳволларини кўп синаб ўргангандан кейин уни бошқа касал кишиларнинг томирлари билан солиштириб ўрганиш лозим.

Табиб бош бармоғидан бошқа тўрт бармоғини касалнинг томири устига қўйиб тутиши, касал киши қўлини текис тутиб бериши лозим. Табиб, аввало, томирнинг сусти ёки кучли эканлигини пайқаб, кучли бўлса ўртаҳол, ожиз бўлса енгил куч билан тутиши керак. Касаллик мураккаб бўлса, узоқроқ тутиб, қандай ўзгариш борлигини аниқ билиши лозим, чунки узоқ тутиб турганда томир ўз аслига қайтади.

(Давоми келгуси сонда)

ХАЛҚ ТАБОБАТИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ТАРИХИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

*Рўзимуҳаммад Хонназаров,
Ўзбекистон халқ табобати академияси
раёсати аъзоси, юридик фанлари номзоди.*

Бугунги кунда дунё халқлари орасида, хусусан, Ўзбекистонда ҳам, "Халқ табобати", "Табиблик фаолияти", "Табиб", "Халқ табобати табиий дори воситалари" каби тушунчалар ва муносабатлар мавжуд бўлиб, бироқ, Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонун ҳужжатларида бу муносабатларга ҳуқуқий баҳо берилмаган. Бу эса халқ табобати фаолияти билан боғлиқ муносабатлар де-факто мавжуд бўлиб, бу муносабатларни тартибга солидиган ҳуқуқий нормаларнинг мавжуд эмаслиги эса замонавий халқ табобатини ривожлантиришнинг илмий ва ҳуқуқий асосларини яратиш халқ табобати соҳасини, қолаверса, ҳуқуқни қўллаш амалиётининг ривожланишига тўсқинлик қилмоқда.

Ўз вақтида халқ табобати анъанавий — традицион ва расмий — илмий тиббиётнинг пайдо бўлиши ва тараққиётига асос бўлган ҳамда бу тиббиёт бошланғич даврда беморларни даволашда халқ табобатининг доривор воситаларидан фойдаланган, кейинчалик уларнинг фаолияти тажрибалар ёрдамида илмий асосланган.

Халқ табобати халқ томонидан яратилган ҳамда шу даврлар ичида тажрибалар асосида тўпланган даволаш воситалари ва усуллари мажмуидир. Бу воситалар ва усуллар ёрдамида халқни асосан табиблар даволаганлар, ҳозирда ҳам даволайдилар.

Халқ табобати — ер юзида инсониятнинг пайдо бўлиши билан тенг деб эътироф этган фарблик олимлар Л.Морган, Э.Тейлор, Р.С.Солески, В.П.Алексеев ва бошқа кўплаб бошқа ибтидоий маданият тадқиқотчилари бу ҳақда ўз асарларида кўп ва ҳўп ёзганлар.

Халқ табобатининг тажрибаси минг йиллар давомида жамланиб, авлоддан-авлодга ўтиб келган ва дастлаб урф-одат, анъаналар, ахлоқ қоидалари билан тартибга солиниб келинган. Кейинчалик, шаҳарлар ва давлатларнинг пайдо бўлиши билан инсонлар саломатлигини муҳофаза қилиш давлат аҳамиятига молик ижтимоий масала даражасига кўтарилган.

Халқ табобати ривожланиши тарихига эътибор қаратдиган бўлсак, қадимдан беморларга қарайдиган, уларни даволашга уринадиган шахсларнинг масъулияти ҳақида тортишиб келинган. Кўпчилик ҳолларда табибларнинг масъулияти қаттиқ назоратга олинган, муолажаси зарар келтирган табибга нисбатан у етказиб қўйган зарарнинг миқдорига қараб, унинг қўлини кесиш, ҳатто, қатл қилиш каби жазолар ҳам қўлланилган. Албатта, бундай ҳукмлар кишиларнинг тиб билан шуғулланишдан ўзларини олиб қочишларига сабаб бўлган.

Бошқа баъзи ҳолатларда табиб тамоман масъулиятдан озод қилинган. Бу ҳолатда эса беморлар зарар кўрган. Масъулиятни сезмаган табиблар нимани хоҳласа, шуни қиладиган бўлиб кетганлар. Мусулмон ҳуқуқининг асосий манбаларидан бири бўлган Пайғамбаримиз (с.а.в)нинг "Кимки ўзида тиб билинмаган ҳолда ўзича табиблик қилса, зоминдир", деган мазмундаги ҳадисларига амал қилинган. Яъни, кимда тибга лаёқат, етарли билим ва тажриба

бўлмай туриб, ўзбошимчалик билан табиблик қилса, етказган ҳар бир зарари учун жавобгар бўлган.

Тибни билмайдиган одам унга умуман яқин ҳам келмаган. Тибни билганлар эса иймон ва ихлос билан, сидқидилдан хизмат қилганлар. Кейинчалик, замон ўзгариб, инсонлар ҳам, тибни даъво қилувчилар ҳам кўпайиб, ҳақиқий табибдан — табибликни даъво қилувчини ажратиб бўлмайдиган ҳолга етганда бу масалани жиддий ҳал этишга тўғри келган. Ана шу пайтдан бошлаб бу муносабатларни қонуний тартибга солишнинг дастлабки кўришилари пайдо бўлган десак, муволафа бўлмайди.

Шу ўринда "тиб" сўзининг луғавий маъносига аниқлик киритишимиз лозим бўлади.

"Тиб" сўзи арабча сўз бўлиб, ўзида бир неча маъноларни акс эттиради:

1. "Тиб" ислоҳ, тузатиш маъноларини англатади. "Тиб қилди" деганда "касаликни, беморни ислоҳ қилди", "тузатди" деган маънолар тушунилади.

2. "Тиб" моҳирлик, ҳозирлик маъноларини англатади. Луғатшунос олимлардан Абу Убайд "Тибнинг асли — нарсаларни жуда яхши билиш ва уларга жуда моҳир бўлишдир", деган. Албатта, табиблик барча дардларни, дориларни ва беморларни ҳамда улар билан қандай муолажа қилишни яхши билишдан иборатдир.

3. "Тиб" одат маъносини англатади.

4. "Тиб" сеҳр маъносини англатади. Тибда бўладиган нарсаларда ҳам сеҳрга ўхшашлик борлиги учун ҳам шундай дейилган. Масалан, бемор аҳволининг тўсатдан яхшиланиши сеҳрга ўхшатишган.

Демак, табобат ва табиб сўзлари ҳам "тиб" билан шуғулланувчи касб ва фаолият тури сифатида шаклланиган. "Халқ табобати" эса дастлаб тиб иши жамоа аъзоларининг умумий машғулоғи бўлганлиги учун ва бу чораталбирлар ҳамда усуллар халқнинг орасида — устоздан шогирдга ва отадан фарзандга ўтиб сайқалланиб келганлиги учун ҳам "Халқ табобати" халқнинг умуммиллий қадрияти сифатида қаралиб келинган тушунчадир.

Энди "медицина" сўзининг келиб чиқиши ва шаклланиши тарихига бироз назар ташлайлик.

Ҳар бир илмий ҳаракатни ривожлантиришда, уни илм аҳлига етказишда ва ниҳоят, ўша илмий ҳаракат самарасини келажак авлодга қолдириб кетишда китоблар муҳим ўрин тутди. Шарқ алломалари улкан цивилизация соҳиблари сифатида мана шу ишларга алоҳида эътибор берганлар. Улар илмнинг турли соҳаларида бўлгани каби, тиб соҳасида қилган кашфиётларини ҳам китобларда ёзиб қолдирганлар.

Мана, минг йил, балки ундан кўп вақт ўтиб, уларнинг қилган кашфиётларини фарбликлар, хусусан, европаликлар ўзлариники қилиб олиб, мақтаниб юрган бўлсалар ҳам аста-секин ҳақиқат юзага чиқмоқда.

Бу борада улуғ ватандошимиз, бутун дунё тиббиёт олами аҳлининг фахри, шайхур-раис Ибн Сино биринчилар қаторида туради. Бутун Фарбнинг тиббий саводи Ибн

Синонинг китоблари орқали чиққан, десак, муболага қилмаган бўлаши. Фарбликлар тиб соҳасида бирор муваффақиятга эришсалар, бунинг учун Ибн Сино олдида қарздор эканликларини яхши билдилар. Ўша вақтларда улар ўзларининг тибда пешқадам бўлганларини Ибн Сино деб аташар экан. Ибн Синони "Авиценна" шаклида айтишлари ҳаммамизга маълум. Худди шу талаффуздан "Медицина" истилоҳи келиб чиққанлиги ҳам бугунги кунда ҳеч кимга сир эмас. Фарбликларнинг ўзлари эътироф қилишларича, Ибн Сино уларга етти юз йил давомида устозлик қилган. Унинг китоблари фарб тилларига таржима қилинган биринчи китоблардан ҳисобланади. Хусусан, "Ал-қонун фит тиб" китоби кенг шухрат топган эди.

"Ал-қонун фит тиб" китоби илк бор Европада 1473 йили февраль ойида, Милан шаҳрида чоп этилди. Икки йилдан сўнг иккинчи марта нашр қилинди. Кейин учинчи марта чоп этилди. 1500 йилга келиб бу китоб Европада ўн олти марта чоп этилган эди.

Жолинуснинг китоби эса бир марта чоп этилгани бўйича қайта чоп этилмади.

Кейинги асрда эса "Ал-қонун фит тиб" йигирма марта чоп қилинди. Шундай қилиб нашрлар кетма-кетлиги ўн еттинчи асрнинг ярмигача узлуксиз давом этди. Ибн Синонинг китоби дунёда илм аҳли ўқиган энг кўп ўқилган китоб бўлиб қолди.

Буюк ажодимиз Ибн Сино ҳақида қанча гапирсак ва ёзсак шунча оз. Ушбу ўринда ҳам кўп нарсани эътибордан четда қолдирмоқдамиз. Зеро, бу тадқиқот ишимизнинг мақсади бошқа. Қолаверса, Ибн Сино ҳақида бизда кўп ёзилган. Аммо бу борада баъзи нарсаларни таъкидлаб ўтиш лозим. Илгари Ибн Сино ва бошқа алломаларимиз ва уларнинг илмий мерослари бир ёқлама нуқтаи назаридан ёзилган эди. Уларнинг ҳаётлари ва ижодларини ҳам ўша мафкурага мосланган эди. Қолаверса, коммунистлар ўтган алломаларимиздан ҳар соҳадан бир кишини танлаб олиб, ўзларига мослаштириб ёзганлар. Гўёки бир одамгина илмга эга бўлган-у, бошқалар ҳеч нарсани билмагандай кўришиб қолишига уларнинг қалта фаҳмлари етмаган.

Машҳур алломаларнинг етишиб чиқиши учун етарли муҳит бўлиши шартлиги, уларга таълим берадиган устозлар лозимлиги, улар ўқиб ўрганадиган китоблар зарурлиги, улар мусобақалашадиган шериклар керак бўлиши сир эмас.

Ибн Сино ва у кишига ўхшаш алломаларимиз худди биз ҳозир таъриф қилаётган муҳитда етишиб чиққанлар. Шунинг учун ҳар нарсани ўз номи билан аташ кераклиги нуқтаи назаридан, юртимиздан чиққан алломаларимиз ҳаёти ва ижодини ва улар етишган муҳитни ҳаққонийлигича ўрганишимиз елкамизга ортилган улкан масъулият эканлигини ҳеч биримиз ёддан чиқармаслигимиз лозим.

Ўзбекистоннинг биринчи Президенти Ислоҳ Каримовнинг таъбири билан айтганда, машҳур аллома Ибн Синонинг "Тиб қонунлари" асари неча асрлар давомида Европанинг энг нуфузли олий ўқув юрғларида асосий тиббиёт дарсликларидан бири сифатида ўқитиб келингани, дунё миқёсида "Медицина", "Соғлом турмуш тарзи" деган тушунчаларнинг фундаментал асоси бўлиб хизмат қилгани, албатта, чуқур ҳаётий ва илмий заминга эга.

2014 йил 15-16 май кунлари Самарқанд шаҳрида "Ўрта асрлар Шарқ алломалари ва мутафаккирларининг тарихий мероси, унинг замонавий цивилизация ривожига

роли ва аҳамияти" мавзусидаги халқаро конференция бўлиб ўтди. Унда ўз маърузаси билан иштирок этган хорижий олим Марио Салерно, Салерно университети профессори (Италия) қуйидаги фикрларини билдириб ўтганлигини келтириб ўтишни лозим топдик:

"Юртингизда дунё цивилизацияси ривожига беқиёс ҳисса қўшган кўплаб олимлар яшаб ўтган. Улардан бири – Абу Али ибн Сино жаҳон тиббиётининг ёрқин юлдузи, Марказий Осиё халқлари маданиятини Ўрта асрлар шароитида дунё маданиятининг олдинги қаторига олиб чиққан буюк мутафаккирлардан бири сифатида дунёга машҳур.

Буюк аллома меросида халқ табобати алоҳида ўрин тутди. Инсонлар саломатлигини мустаҳкамлаш, ҳаёт сифатини яхшилашда замонавий тиббиёт билан бирга илмий асосланган халқ табобати ҳам катта аҳамият касб этади. Илм-фан ва адабиётнинг турли йўналишларига оид 450 дан зиёд асар яратган, тиббиёт соҳасидаги қатор кашфиётлари бугун ҳам амалда кенг қўланилаётган бу буюк алломанинг жаҳон илм-фанига қўшган ҳиссаси беқиёсдир".

Умуман, буюк ажодларимизнинг тиб соҳасида ёзган китоблари ҳақида сўз юрита туриб, Олмониялик шарқшунос Зигрид Хунке хонимнинг "Оллоҳнинг қўёши оврўпани ёритур" китобидан қуйидагиларни келтираемиз: "Олти юз йил илгари Парижнинг тиб куллияси (факультети) дунёдаги энг кичик кутубхонага эга эди. Унда биргина китоб бор эди. Бу улуг мусулмон одам ёзган китоб эди. Бу асар улкан қийматга эга эди. Бунинг далили шулки, масиҳийларнинг машҳур подшоҳи Луюс XI ундан нусха кўчириб олиш учун вақтинчалик олиб туриш эвазига ўн икки марк кумуш ва юз таллер соф олтин берган эди. У бу китобдан унинг табиблари уни ва оила аъзоларини даволашда фойдаланишларини хоҳлаб, шундай қилган эди.

Бу улуг асар игриқлар давридан тортиб, то 925 йилгача бўлган барча тиббий маърифатларни ўз ичига олган эди. У ўша тарихдан бошлаб, яна тўрт юз йил давомида Оврўпада асосий китоблардан бири бўлиб қолди.

Парижликлар бу улуг хазинанинг, унинг соҳибининг ва умуман, тибнинг ўзларидаги ҳаққи ва ҳуқуқини эътироф қилдилар. Ўзларининг тиб мактабларида унга ҳайкал ўрнатдилар. Бошқа бир катта хонага унинг суратини осдилар. Бу одам Розий эди".

Халқ табобати фаолияти тартибга солинишининг тарихий ривожланиш масалаларига нигоҳ ташлайдиган бўлсак, милодий 931 санада халифа Муқтадир табибларни имтиҳондан ўтказиш учун фармон чиқарди. Бу фармоннинг ижросини таъминлашни Синан ибн Собитга юкледи. Ўшанда машҳур табиблардан ва подшоҳ саройидагилардан ташқари, 860 тадан ортиқ табиб Бағдоднинг ўзида имтиҳондан ўтказилди ва табиблик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини, яъни шаҳодатномани олди. Ўша вақтда аҳоли сони ҳозиргига қараганда жуда ҳам оз бўлганлиги эътиборга олинса, шарқда тиб қай даражада шакланганлигини билиб олиш мушкул эмас. Табибларни имтиҳондан ўтказишнинг илмий услублари ишлаб чиқилди. Тибнинг ҳар бир соҳаси бўйича қайси фанлардан имтиҳон тоштириш лозимлиги белгиланди. Имтиҳондан ўтувчига бериладиган саволлар ва уларни тузиш йўллари ҳам белгиланди. Бу масалалар ёритилган адабиётларни ўқиганимизда ўша пайтдаги илмий ҳаракатнинг ривожига қойил қолмасдан иложимиз йўқ.

Имтиҳондан муваффақиятли ўтган кишиларга шаҳодатнома бериш йўлга қўйилди. Ўша пайтда табиблик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи шаҳодатномалардан бирининг матнини келтиришни жоиз деб ҳисоблаймиз: "Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм Бориъул Азиймнинг изни ила(палончи)га, ҳақиқий илмга эга бўлгани учун, бу ишни яхши бажариш қобилияти бўлгани учун жарроҳлик касбини қилишга руҳсат берамиз. Ана шуларга биноан, у жароҳатларни тузалгунча муолажа қилиши, томирларни очиши, бавосирларни олиб ташлаши, тишларни олиши, жароҳатларни тикиши ва болаларни хатна қилиши мумкин. У доимо ўз раислари ила маслаҳатлашиб турмоғи лозим. Ишончи устозларидан насихат олиб, уларнинг тажрибасидан фойдаланиши зарур".

Ўз даврининг ҳуқуқий ҳужжати бўлган ушбу шаҳодатномадан кўриниб турибдики, ўғил болаларни хатна қилиш ҳам қўлида табиблик билан шуғулланишга руҳсатномаси бўлган жарроҳнинг иши бўлган. Кези келганда, бир фикрни келтириб ўтишни лозим топдик. Ҳозиргача ҳам мамлакатимизда, деярли, ўғил болаларни хатна қилиш халқ усталари ва халқ табибларининг зиммасида турибди. Тўғри бу муносабатлар ҳали-ҳануз миллий қадриятларимиз ва ахлоқ қоидалари билан, табиий қонун-қоидалар асосида ривожланиб, тартибга солиниб келинмоқда. Лекин, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 40-моддасида "Ҳар бир инсон малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқига эга" эканлиги мустаҳкамланган. Малакали тиббий хизмат эса давлат назоратида бўлишини тақозо қилади.

Шунингдек, ҳар қандай ҳуқуқий давлатда энг муҳим ва барқарор ижтимоий муносабатлар қонунлар орқали тартибга солинади. Бу қоида Ўзбекистон Республикасининг "Норматив ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида"ги Қонунининг 8-моддасида куйидаги тарзда мустаҳкамланган. "Ўзбекистон Республикасининг қонунлари энг муҳим ва барқарор ижтимоий муносабатларни тартибга солиши ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан ёки референдум ўтказиш орқали қабул қилинади". Ана шундай энг муҳим ва устувор масалалардан бири фуқароларнинг саломатлигини асраш билан боғлиқ муносабатлардир. Фуқароларнинг саломатлигини асраш масаласи давлат олдида турган энг муҳим ижтимоий муносабатлардан биридир. Шундай экан, халқ табobati усулларидан ва дори воситаларидан мамлакатимиз аҳолиси истеъмолчи сифатида фойдаланаётган экан, бу муносабатларни қонун доирасида тартибга солиш Конституциямизнинг талаби эканлигини ва бу конституциявий норма ижросини "Халқ табobati тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси қонунини қабул қилиш ва амалиётга жорий этиш орқали таъминлаш мумкин, деб ҳисоблаймиз.

Тўғри, бугунги кунда давлат соғлиқни сақлаш тизими ўзига хос хусусиятлар билан жадал суръатларда ривожланиб бормоқда. Бунинг учун зарурий ҳуқуқий, ташкилий, иқтисодий шарт-шароитларни яратиб беришда маъмурий ҳуқуқий тартибга солиш усулларидан унумли фойдаланилади. Давлат конституциявий вазифаларни амалга ошириш мақсадида, мамлакатимизда соғлиқни сақлашнинг миллий тизими шакллантирилди. Малакали тиббий ёрдам кўрсатиш фаолиятини давлат томонидан Соғлиқни сақлаш вазирлиги раҳбарлигидаги органлар тизими олиб боради. Бироқ, бу тизимда ҳали-ҳануз халқ табobati фаолиятини назорат қилиш ва тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари мавжуд эмас.

Бугунги кунда дунёнинг ривожланган мамлакатлари соғлиқни сақлаш тизимида халқ табobati усуллари ва дори воситаларидан кенг фойдаланиб келинаётган бир пайтда, масалан, Хитой Халқ Республикаси, Жанубий Корея, Германия, Америка Қўшма Штатлари, Ҳиндистон, ва бошқа давлатлар. Бизда бу масалалар давлат назоратидан четда қолмоқда ва буни бир қатор ҳолатлар билан изоҳлаш мумкин.

"Инсониятнинг кўп минг йиллик тажрибаси шундан далолат берадики, дунёдаги зўравон ва тажовузкор кучлар қайси бир халқ ёки мамлакатни ўзига тобе қилиб бўйсундирмоқчи, унинг бойликларини эгалламоқчи бўлса, авваламбор, уни қуролсизлантиришга, яъни энг буюк бойлиги бўлмиш миллий қадриятлари, тарихи ва маънавиятидан жудо қилишга уринади"-деган эди Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти Ислам Каримов.

Собиқ Шўролар даврида ота-боболардан мерос бўлиб келаётган кўплаб қадриятлар қатори халқ табobati ҳам қувғинга, қатагонга учраган эди. Табиблик фаолияти "Табибизм" деб қораланиб, унга қарши курашиш мақсадида Большевиклар ҳуқуқати табиблик фаолиятини чеклаш тўғрисида расман қарор ҳам қабул қилган эди¹.

1924 йилдан давлат соғлиқни сақлаш тизимида фақат олий ва ўрта тиббий маълумотга эга бўлганларгина ишлаши мумкин деб эълон қилинди. Натижада минг йиллар давомида шаклланган, авлоддан-авлодга ўтиб келаётган анъаналар асосида фаолият юритиб келаётган, расмий тиббий маълумот тўғрисида дипломга эга бўлмаган халқ табobati вакиллари фаолиятига чек қўйилди ва хусусий амалиёт ёки қишлоқ жойларда яширин фаолият юритишга мажбур этилди.

1928 йилга келиб совет врачлари сони 3 баробарга кўпайди. Шу пайтдан бошлаб мижозга касалликнинг бир бутун организм, шахс сифатида қараيدан — даволашнинг умумий классификациясига ва стандарт схемасига ўтиш амалга оширилди. Бу пайтга келиб табиблик фаолияти ҳуқуқатнинг махфий қарори билан қатъий таъқиқланди ва табиблар таъқибга олинди. Расмий тиббиёт ва норасмий тиббиёт тушунчалари пайдо бўлди. Шу пайтдан бошлаб, асрлар давомида халқнинг соғлигини асраш билан шуғулланиб келган табибларга "норасмий" деган тамга босилди ва қонун билан таъқиб қилина бошланди. Бироқ, жамятда тибни «расмий ва норасмий»га ажратиш ноўриндир. Мақсад бир, аҳолининг соғлигини асраш. Аҳоли соғлигини асраш эса ижтимоий масаладир. Бу муаммога биргаликда, ҳамжиҳатликда ечим топиш мумкиндир. Шундай экан, тиббиётни расмий ва норасмийга эмас, бу соҳани ривожланиш нуқтаи назаридан замонавий тиббиёт ва замонавий табобатга ажратиш мумкиндир.

Асрлар давомида тажриба йўли билан жамланган даволаш усуллари бугунги илмий медицинанинг шаклланишида муҳим аҳамият касб этгани, Букрот, Ибн Сино, Жолунус, Ар-Розий каби табибларнинг ишлари ва гоилари бугунги илмий медицина асосларини ташкил қилгани том маънодаги ҳақиқат, холбуки, замонавий тиббиёт халқ табобатидан бинога келган зурриёт эди.

Истиқлол туфайли барча қайта тикланган ва тикланаётган қадриятлар қатори ўзбек халқ табобатининг асрий тажриба ва анъаналарини ўрганиш, уларни бугунги ҳаётимизга татбиқ этишга кенг йўл очилишини халқимиз интизорлик билан кутмоқда.

¹ "...о запрещении врачевания табибов и конфискации их лечебных имуществ" Постановление ЦИК Советов и ЦИК Уз.ССР № 99 от 31-го октября 1926 г.

ЎГИЛ ФАРЗАНД КЕРАКМИ?

Ҳадисларнинг бирида шундай лутф қилинади: "Кимки уч қиз фарзанд кўрса, уларни вояга етказиб, турмушга узатиб, уйлик-жойлик қилса ва яна яхшилик қилишни давом эттираверса, ул банда жаннатийдир". Бироқ шунга қарамай аксар оилалар ўғил фарзанд кўришни истайдилар, ўғилни наслнинг давомчиси, оиланинг чароғбони деб биладилар. Аслида фарзанднинг ўғил ёки қиз бўлиши - аввало Оллоҳдан. Лекин "Бандаси тадбир қилар, Оллоҳ тақдир қилар" деган гап ҳам бор халқ орасида. Қуйида халқ табобатида бу борада қўлланилган бир қанча тадбирларни эътиборингизга ҳавола этиш баробарида, "Менга қиз (ёки ўғил) керак эмас", дейиш кўфрони неъмат эканлигини ҳам эслатиб ўтмоқчимиз.

Фарзанднинг ўғил ёки қиз туғилиши яқинлашиш вақтига жуда ҳам вобаста.

Табибларимиз аёлларга ҳайздан пок бўлгандан сўнг уч кунгача заъфаронни мол ёғи билан қўшиб ейишни тавсия қилганлар. Ҳар куни бир марта эркак бузоқ туққан сигирнинг сутидан пиширилган ширгуруч тановул қилиш мақсадга мувофиқ деб билинади. Бундан ташқари, аёл ётадиган хонада анвойи гулларнинг бўлиши айни муддао экан.

Ўғил фарзанд кўриш истагида бўлган эр-хотинлар энг аввало таомга ниҳоятда жиддий муносабатда бўлишлари керак. Табиийки, эр кишининг уруги аёл уруги устидан голиблик қилгандагина ўғил туғилади. Шул сабаб, эркакнинг таоми иссиқ мизожга эга бўлган сифатли физолардан иборат бўлмоғи лозим.

Табибларимиз эркакларнинг овқатланиши хусусида қуйидагича маслаҳат берадилар: ҳар куни наҳорда сабзи суви ва мўмиё аралашмасидан ичиб туриш (200 мл. сабзи сувига 50 мл. тоза мўмиёнинг 2 фоизли эритмасидан аралаштирилади);

- қўзи гўштидан чўгда пиширилган, сели оқиб турган кабобни пиёз билан ейиш (зинҳор пиёзга сирка сепилмасин!);

- мақсадга эришилмагунча хамир овқатларни истеъмол қилмаслик (дағал бугдой унидан тандирда ёпилган нон бундан мустасно);

- қовурилган балиқни иссиқ ҳолатда ейиш; нўхот, ёш семиз қўй гўшти ва саримсоқ солиб пиширилган палов ейиш;

- тухум қовуриб ейиш (тухумни қовуриш тартиби; тўрт дона уйда боқилган товук тухумини косага чақиб, майдалаб тўғралган жусай, қора мурч ва занжабил солиб, яхшилаб аралаштиргандан кейин думба ёгда қовурасиз. Туз сепмайсиз);

- имкон даражасида тузсиз овқат ейишга ҳаракат қилиш;

- бедана шўрва тановул қилиш (шўрвага бошқа зиротлар қатори албатта рум арпабодиёни ва қора мурч солинади);

- чой ўрнида янтоқ, райҳон ва қалампирмунчоқ аралашмаси дамлаб ичиш;

- ҳар куни бир сиқим қора кишмишни бир сиқим бодом ва тўртта ёнғоқ билан қўшиб ейиш;

- ётиш олдидан бир чой қошиқ асални бир пиёла қайнатиб совутилган сув билан ичиш;

- ҳар куни пиёз сувида қиёмга келтирилган асалдан бир чой қошиқ ялаш;

Маъжунни тайёрлаш усули: икки бош оқ пиёзнинг сувини бир идишга солиб, қиздирилган қум устида қайнатмасдан тоблайсиз ва аста-секинлик билан, лекин тўхтовсиз асал солиб аралаштириб борасиз.

Жуда қуюқ ҳолатга келгандан кейин, совуқ ерга олиб кўясиз.

Боланинг ўғил ёки қизлик белгиси. Агар ҳомиладор аёлнинг томирлари қизил бўлса, ўғил туғилади. Агар кўк бўлса, қиз туғилади.

Жолинус ҳаким айтади: "Балоғатга етганда ўнг тухум катта бўлса, туғиладиган бола ўғил бўлади. Агар чап тухум катта бўлса, қиз туғилади. Шайхлар ва олимларнинг боласи кўпинча қиз бўлади.

Агар аёлларда ҳайз тез келса, табиати иссиқ бўлади ва кўпинча болалари ўғил бўлади.

Муҳаммад ибн Закариё айтади: "Агар уруғ суюқ бўлса, уруғ куч олиши учун қуруқ-иссиқ ашёлардан истеъмол қилиш керак. Сўнг яқинлик қилишга киришилади".

Ойна офтоб тигида қиздирилади. Унга ҳомиладор аёл сутидан томизилади. Сутлар марвариддек туриб қолса ўғил, агар ёйилиб кетса қиз бўлади.

* * *

Ҳозирги кунда Оврупо мамлакатлари тиббиёти дунёда энг илғор тиббиёт саналади. Ана шу тиббиёт вакиллари узоқ йиллардан буён фарзанднинг ўғил ёки қиз туғилишини режалаштириш устида тадқиқотлар олиб борадилар. Ваҳоланки, минг йиллар олдин Шарқ табиблари бу "муаммо"ни ҳал қилган эдилар.

Фарзанднинг ўғил туғилишида ижобий таъсир кўрсатадиган бир неча маъжун Ўзбекистон халқ табобати академиясининг табиблари, олимлари томонидан ҳам тайёрланган ва муваффақият билан қўлланилмоқда.

КЎЗ МАЛҲАМЛАРИ

1. Тез-тез маст бўлиш, қаттиқ тўйиб овқат ейиш, жинсий алоқага ҳужум қўйиш, кўп ёки кам ухлаш кўзга зиён беради. Аччиқ ва шўр нарсалар буғ пайдо қилиб, мияга ва кўзга зиён келтиради. Шунингдек, кўп қон олдириш, қаттиқ йиғлаш, кўп ҳаммомга тушиш ҳам салбий оқибатларга олиб келади. Кўз оғриганда, яллиғланганда аччиқ нарсалардан ўзни тийиш керак. Оқ нарсаларга қармаслик, уйни сал қоронғи сақлаш, доимо ични юмшатиб тутиш, кўз оғриғи бошланганда кўзга қора латта босиш, соғая бошлагандан кейин кўк латта босиш, ёстиқни баланд қилиш керак.

2. Шолғомни пишириб ёки хомлиғича ейиш кўзга фойда қилади.

3. Кўпроқ турп ейиш лозим.

4. Арпабодиёндан бир қошиқни бир стакан иссиқ сувга солиб, дамлаб, совутиб ичиш ҳам кўзга фойдали.

5. Семизўтни дамлама қилиб, овқат билан истеъмол қилиш фойдали.

6. Қалампир ейиш, мош истеъмол қилиш ҳам фойдали.

7. Зубтурум барги ва уруғидан тайёрланган қайнатма ичиш, чойга заъфарон солиб ичиш фойдали, лекин кўп истеъмол қилмаслик керак.

8. Ухлаш олдидан кўзга сурма суртиш, кўм-кўк сабзорга тикилиш, покиза либос кийиш кўз нурини оширади.

9. Пиёзнинг сиқиб олинган суви кўзга сув тушганига (катарактага) фойда қилади.

10. Кўзнинг оқига қарши пиёз уруғини асал билан қўйилади.

11. Тухумнинг оқи кўздаги оғриқни босади. Сариги заъфарон ва қизил гул билан кўзнинг лўқиллашига жуда фойда қилади. Арпа уни билан қўшилиб қуёқ сурма қилинса, кўзга тушадиган назлага тўсқинлик қилади.

12. Фундуқнинг суёқ суртмасини кўк кўзли боланинг боши тепасига суртилса, кўзининг кўкини кеткази.

13. Долчинни ейиш, сурма қилиш кўзга тушган пардага ва кўз қоронғилашишига фойда қилади.

14. Занжабилни сурма қилиш ва ичиш кўз хиралигини кеткизади.

15. Шабкўрликка қарши эчки жигарининг селини мурч билан қўшиб ёки ёлғиз ўзини ейиш, кўзга суртиш ва буғига кўзни тутиш керак.

16. Агар қалдирғочнинг боласи кўр бўлиб тугилса, онаси унга зарчава ўтини олиб келиб берар экан. Боласи бу ўтни егандан кейин кўрадиган бўлар экан. Бундан хулоса шуки, зарчава ўти кўзга фойдали. Зарчава ширасини чўғ устида ярми қолгунча қайнатиб ишлатилса, кўзни ўткир қилади.

— Шивит суви ва ўзи кўзни равшан қилади.

ГУЛҚАНД

Гулқанд халқ табобатида қирқдан зиёд касалликка тавсия қилинадиган энг қадимий дориларимиздан ҳисобланади.

Бухорода гулқанд ширин таом, хушхўр мураббо сифатида фойдаланилган. Тарихий манбаларнинг гувоҳлик беришича, XI-XII асрларда Бухорода гулқанд тайёрловчи маҳсус ширапазлар сулоласи мавжуд бўлган. Улар гулқанддан бошқа таом тайёрламаганлар. Сифатли гулқанд тайёрлаш учун нақ олти ой вақт сарфланган. Атиргулни баҳорда парваришлаш бошланганидан тортиб, гулнинг етилиш пайтигача бўлган даврда ширапазлар боғбонлик қилганлар. Улар гулнинг сифатли бўлиши учун гул-буталарни маҳсус озиқлантириб, гул япроғи пишишини кузатиб борганлар. Пишган гул япроғи тонгда, қуёш чиқмасдан балоғатга етмаган қиз болалар томонидан йиғиштириб олинган. Гул япроғи сомон бўйра устида маълум муддат сақлангандан кейин, мураббо — гулқанд тайёрлаш бошланган.

Гулқанд тайёрлаш бир кеча-кундуз, нақ 24 соат давом этган. Гул япроқни тайёрлаш, қиём тайёрлаш учун лозим бўлган шакар, асал, сарқанд ва бошқа ашёларни бош ширапаз ўзи тайёрлаган.

Ўчоққа олов ёқувчи маҳсус «оташчи»лар бўлган. Улардан бошқа одам ўчоққа яқинлаштирилмаган. Чунки олов ёқишнинг ҳам ўз сиру асрори бўлган. Ўтин чўлда ўсган кўп йиллик қаттиқ дарахтлардан «оташчи»ларнинг ўзлари томонидан тайёрланган. Ердан қовланган ўчоққа мис қозон ўрнатилган. Гулқанд фақат мис қозонда тайёрланган.

Гулқанд тайёрлаш жуда катта маҳоратни талаб қилган.

Авлоддан-авлодга ўтиб келган гулқанд тайёрлаш сирларидан бохабар бўлган ширапазлар сулоласининг энг кенжаси уста Умаржон 1997 йил 97 ёшда Бухорода дорулбақога риҳлат айлади. У кишининг ота-боболари ширапаз ўтишган. Оталари уста Мўминжон амир саройида бош ширапаз бўлганлар. Уста Умаржон охириги йилларда ширапазлик қилмай қўйганлар. У киши менга «атиргул япроғи сифатсиз, ерга селитра солишади, гулқанд мен айтгандек бўлмайди» деб узларини билдирганлар.

Халқ табобатида атиргул мураббоси — гулқанд, шамоллаш, зуком, назла, ўпка сили, «суръати инзол», буйрак, жигар, талоқ хасталиклариди, камқувватлик, бош оғриғи, томоқ оғриғи, истисқода, ҳомиланинг яхши ривожланиши ва она сутининг сифатли бўлишида фойдаланилади.

Хитойда халқ табобати дорихоналарида шамоллаб, тумов бўлиб қолган беморлар учун биттаю битта ягона дори — гулқанддир.

Гулқанд тайёрлаш ва ундан табобатда кенг фойдаланмоқ лозим. Чунки биргина совуқ тегиш, шамоллашда ишлатиладиган сунъий ҳаб дориларнинг ўзи 20 хилдан зиёд. Уларнинг инсонга бўлган зарарли таъсирини атрофлича таҳлил қилиб, табиий гулқанднинг қанчалик безарар, шифобахш дори эканлигига яна бир бор иқрор бўласиз.

Бехзод Ҳамро Муқаммадзода

ДАВОЛАШ ТЎҒРИСИДА УМУМИЙ СЎЗ

Биз айтамизки, даволаш иши уч нарса билан тугал бўлади. **Биринчиси**, тадбир (режим) ва озиқлантириш. **Иккинчиси**, дориларни истеъмол қилиш. **Учинчиси**, қўл билан бажариладиган ишлар. Тадбир сўзидан одатда бор бўлган саноқли омилларни тартибга солишни тушунамиз; овқат ҳам шулар жумласидандир. Тадбир тўғрисидаги ҳукмлар кайфият жиҳатидан даволарнинг ҳукмларига муносибдир. Лекин тадбирнинг бир қисми бўлган овқатланишнинг миқдор жиҳатидан ўзига хос ҳукмлари ҳам бордир, овқат гоҳо ман қилинади, гоҳо (миқдорини) ўртача қилинади ва гоҳо кўпайтирилади.

Овқатни камайтиришга ва ман қилишга ўткир касалликларни даволаганимизда кўпроқ муҳтож бўлинади. Эски касалликларда ҳам гоҳо овқатни камайтирамиз, лекин бу — ўткир касалликлардаги камайтиришимизга нисбатан камроқдир. Чунки эски касалликларда биз кўпроқ қувватга эътибор берамиз. Биз биламизки, эски касалликларнинг буҳрони узоқ ва уларнинг (тугалланиши) ҳам узоқдир. Агар қуввати сақланмаса, буҳрон вақтигача унинг турғунлиги кифоя қилмайди ва узоқ муддатда етиладиган нарсани етилтиришга етишмайди.

Овқатлар озиқли бўлиши жиҳатидан яна икки хусусиятга эга. У икки хусусият: 1) ўзлашишнинг тезлиги, масалан, шароб каби ва секин ўзлашиш, масалан, қовурилган гўшт ва қовурилган бошқа овқатлар каби; 2) кам оқувчан қуюқ қон пайдо бўлиши. Масалан, бу чўчқа ва бузоқ гўштидан тайёрланган овқатдан; ёки тез таралувчи суяқ қоннинг пайдо бўлиши. Бу эса шароб ва анжир каби овқатдан вужудга келади.

(Касалдаги) ҳаётий қувватнинг камайишининг олдини олмақчи бўлганимизда ва вақт ёки (касалнинг) қуввати ҳазми суст овқатни сингдиришга етарли бўлмаганида тез сингувчи овқат беришга муҳтож бўламиз. Агар илгари секин ҳазм бўлувчи овқат берилган бўлса, кейинидан тез ҳазм бўлувчи овқат беришдан сақланамиз; бу вақтда овқатлар аралашиб, биз юқорида баён қилган ҳол келиб чиқишидан қўрқамиз.

Дорилар билан даволашнинг учта қонуни бор. **Биринчиси**, дориларни кайфиятига қараб, яъни иссиқлик ё совуқлик, хўллик ё қуруқлигига қараб танлаш қонуни. **Иккинчиси**, дориларнинг миқдорини сайлаш қонуни; бу иккинчи қонун дориларнинг оғирлигини ўлчаш қонунига ва (дорилар) кайфиятини ўлчаш, яъни иссиқлик, совуқлик ва бошқаларнинг даражасини (аниқлаш) қонунига бўлинади. **Учинчиси**, дориларни (истеъмол қилиш) вақтини аниқлаш қонуни.

Дориларни умуман кайфиятига қараб сайлаш қонунига келсак, касалликнинг турини аниқлаш бу ишда тўғри йўлни кўрсатади, чунки касалликнинг кайфияти билинганда кайфиятда унга тескари бўлган дорини сайлаш зарур бўлади. Чунки касаллик унга

зид нарса билан даволанади, соғлиқ эса ўзига мос нарса билан сақланади.

(Аъзонинг) турган еридан фойдаланиб, уч нарсага аҳамият берилади: **биринчидан**, аъзонинг (дори ишлатиладиган ердан) узоқ ва яқинлигига. Агар меъда каби яқин бўлса, мўътадил дорилар озгина фурсатда унга етади ва ўз қувватини сақлаган ҳолда у ерда ўз ишини қилади. Агар аъзо ўпка каби узоқ бўлса, мўътадил дориларнинг қуввати у аъзога етишдан бурун бузилиб, (дори) қувватини кўпайтиришга муҳтож бўлинади. Яқин аъзога борадиган дорининг қуввати ўша аъзодаги касалликка қарши турарли миқдорда бўлиши зарурдир. Агар аъзо билан дори ўртасида узоқлик бўлиб, касалликка таъсир қилиш учун дорининг ниҳоят қувватли бўлиши зарур бўлса, бу вақтда дори қувватининг керагидан кўпроқ бўлишига муҳтож бўлинади, масалан, ирқуннасо ва бошқа касалликларда қўйиб бойланадиган дорилар.

Иккинчидан, дориларни аъзога тез етказиш учун унга нима қўшмоқ кераклигини аниқланади, масалан, сийдик аъзосининг дориларига сийдирувчи нарсаларни, юрак дориларига заъфаронни қўшилади.

Учинчидан, дорининг касал аъзога қай томондан етишини билинади, масалан, яранинг қуйи ичакларда эканини билсак, дорини ҳуқна билан етказамиз. Ёки юқори ичакларда эканини тахмин қилсак, ичириш билан етказамиз.

Аъзонинг қувватига яраша (дори бериш) уч йўл билан бўлади. **Биринчи йўл**, аъзонинг бошқарувчи ва бошланғич эканлигини риоя қилиш, чунки бошқарувчи аъзони хатар остида қолдирмаслик учун мумкин қадар кучли дориларни ишлатмаймиз, чунки у вақтда зарарни бутун гавдага умумлаштирган бўламиз. Шунинг учун миядан ва жигардан олиб ташланиши керак бўлган нарсани у иккисидан бир дафъада олиб ташламаймиз ва албатта, иккаласини қаттиқ совитиб ҳам қўймаймиз. Жигарга моддани тарқатувчи дориларни боғлаб ишлатмоқчи бўлсак, у дориларга жигар қувватини сақлаш учун буруштирувчи хушбўй нарсани қўшамиз. Шунга ўхшаш ичирадиган нарсамизни ҳам шундай қиламиз. (Бундай қоида) қўлланиладиган аъзоларнинг муҳимлари (аввало) юрак, кейин мия, кейин жигардир.

Иккинчи йўл, аъзоларнинг ҳамкорлигига риоя қилиш, гарчи у меъда ва ўпка каби бошқарувчи бўлмаса ҳам. Шунинг учун иситмаларда меъда кучсиз бўлса, жуда совуқ сувни ичирмаймиз. Билгилки, сўзнинг хулосаси бошқарувчи аъзога ва уларга ёндош аъзога фақат бўшаштирувчи нарсаларни ишлатиш жуда хатарлидир.

Учинчи йўл, сезгининг ўткир ва ўтмаслигига риоя қилиш. Сезгиси ўткир ва асабларга бой бўлган аъзоларни сутли ўтлар ва бошқа шунинг каби ёмон кайфиятли, ачитувчи, оғриқ берувчи дорилар истеъмолдан, албатта, сақланмоқ зарур.

Истеъмолидан сақланадиган дорилар уч синфдир: эритиб тарқатувчи, қуввати билан (аъзони) совутувчи зангорқалай упаси, қуйдирилган мис каби қарама-қарши қайфиятли дорилардир. Аъзонинг табиатига қараб дори танлашнинг тафсили ана шудир.

Яна айтамыз, (дориларнинг) керагини ишлатиш ёки уни энгиллатиш кечиктирилганда касаллик хатарли бўлса ва қувват тушиб кетадиган бўлса, аввалданоқ кучли илож ишлатилади. Агар (касалликлар) хатарсиз бўлса-ю, энгил (тадбир) кифоя қилмаса, аста-секин кучлисини ишлатишга ўтилади.

Тўғри (тадбирни) ишлатмасликдан сақлан, чунки унинг таъсири кечикади. Хато тадбир устида туриб олишдан ҳам сақлан! Чунки бунинг зарарига тадбир қилиб бўлмайди. Шу билан бирга биргина дорини ишлатаверишинг зарур эмас, балки дориларни алмаштириб тур! Чунки бир хил дорига ўрганган (касаллик) у доридан таъсирланмайди. Ҳар гавда, балки ҳар аъзо, балки бир гавда ва бир аъзо маълум бир вақтда бирор доридан таъсирланади, бошқа вақтда таъсирланмайди.

Касаллик оғриқ билан ё оғриқ каби нарса билан, ёки зарба ва йиқилиш каби оғриқ билан алоқадор (ҳодиса) билан қўшилса, оғриқни тўхтатиш билан иш бошла! Агар оғриқни сустлантиришга муҳтож бўлсанг, кўкнор каби нарсани (кўп) истеъмол қилдиришга ўтма, чунки у оғриқни сусайтириш билан бирга одатланиб ейиладиган бўлиб қолади.

Билгинки, нафсоний ва ҳаётий қувватларни кучайтирувчи нарсалардан ёрдам олиш таъсирли ва яхши даволардандир; масалан, хурсандлик, яхши кўрган нарсани учратиш, хушчақчақ кишининг суҳбатида бўлиш. Баъзан мардонавор ва салобати босадиган кишилар суҳбатида бўлиш фойда қилиб, касални баъзи зарар қиладиган нарсалардан тияди.

Бир шаҳардан иккинчи шаҳарга, бир ҳаводан иккинчи ҳавога, бир ҳолатдан иккинчи ҳолатга кўчиш ҳам ўша турдаги даволарга яқин тадбирлардандир. Касалга аъзосининг тузалишига сабаб бўладиган ва уни ўз табиий ҳолатига қайтарадиган ҳолатга ўтиш ва шунга мос ҳаракатлар қилиш тақлиф этилади. Масалан, гилай болага равшан ва ярқираган нарсага қаттиқ тикилиб қараш буюрилади. Юз фалажига учраган кишига хитой ойнасига қараш тақлиф қилинади, чунки бу тақлифлар қийналиш билан бўлса ҳам юзни ва икки кўзни тўғрилашга олиб келади; баъзан шундай йўл билан касал тuzалади.

Қуйидагилар сен эсда тутишинг лозим бўлган қоидалар жумласига киради: кучли фаслларда кучли даволаш усулларини мумкин қадар қўлламаслик керак; масалан, ёз ва қиш фаслларида кучли сурги қилиш, доғлаш, ярани ёриш ва қустириш (каби чораларни қўлламаслик керак).

Мизож бузилиши касалликларига қилинадиган даволар ҳақида Бузуқ мизож модда (ёмон хилт)сиз бўлса, фақат уни ўзгартиришга ҳаракат қиламиз. Агар моддали бўлса, уни чиқариб ташлаймиз. Баъзан агар илгари ўрнашиб олган бузуқ мизож бўшатишдан кейин қолмаса, шу бўшатишнинг ўзи бизга кифоя қилади. Агар кейин

(ҳам) қолса, бўшатишнинг ўзи кифоя қилмайди, балки бўшатишдан қутулиб мизожни ўзгартириш лозим бўлади. Яна айтамыз: бузуқ мизожнинг давоси уч турли бўлади. Биринчидан, бузуқ мизож мустаҳкам (ўрнашган) бўлиб, унинг иложи мутлақо тескариси билан бўлади, бу мутлақ даволаш дейилади. Иккинчидан, бузуқ мизож пайдо бўлиш чегарасида турган бўлади, уни тузатиш сабабини тўхтатиб туриб, олдини олиш орқали даволаш билан бўлади. Учинчидан, бузуқ мизож келгусида пайдо бўладиган бўлади. Бунда фақат сабабини қайтаришга муҳтож бўлинади, ана шунини (касалликнинг) олдини олиш (профилактика) деб аталади.

Касалликлардан бирида сенга мушкуллик туғилиб, сабаби иссиқлик ва совуқлик экани ноаниқ бўлса ва сен уни текшириб кўрмоқчи бўлсанг, ортиқча зўр даражали нарса билан тажриба қилма; шунингдек, тажрибанг билан пайдо бўладиган қўшимча (аразий) ҳодисалар сени алдамасин!

Билгинки, мизожи совутиш билан уни иссиқ қилишнинг муддати баробар, лекин совутишда хатар кўпроқ, чунки иссиқлик (инсон) табиатига дўстдир. Мизожи ҳўл ва қуруқ қилишдаги хатар баробар бўлиб, лекин ҳўллаш муддати узунроқдир.

Ҳўллик ва қуруқликнинг ҳар бири сабабларини кучайтириш билан сақланади ва қарама-қарши сабабларини кучайтириш билан ўзгартирилади.

Мизож иссиқлигининг ошиб кетганига тикилмани очиш билан муолажа қилувчи (табиб) ўтакетган совутишдан сақланиши керак, токи тикилган нарсанинг қаттиқлиги кўпайиб кетмасинки, бунинг натижасида иссиқ бузуқ мизож яна кўпаяди. Балки юмшоқ тадбир қилиш керак: аввало арпа суви ва сачратқи суви каби тозаловчи (жоли) ва совутувчи нарсалар билан муолажа қилади. Агар бу нарсалар кифоя қилса, жуда яхши; бунга қаноат қилмаса, мўътадил нарса билан муолажа қилади, бунга ҳам қаноат қилмаса, энгил қиздирувчи нарса билан муолажа қилади, бундан кўрқмаслиги керак, чунки бунинг тикилмаларни очиб, мизожни совутишдаги фойдаси бостирилиши осон иситишидаги зарардан кўпроқдир. Ҳароратни ортиқ даражада сўндирилиши ўткир хилтларни етилтиришга қаршилиқ қилади.

Совуқ мизож мустаҳкам бўлиб қолса, уни иссиққа айлантириш қийиндек кўринади. Бошланишида эса уни иссиққа айлантириш жуда осон. Хулоса, бошланғич ҳолдаги совуқликни иссиқ қилиш — бошланғич ҳолдаги иссиқликни совуқ қилишдан осонроқдир. Лекин охирига етган иссиқликни совутиш қийин бўлса ҳам, охирига етган совуқликни иситишдан осонроқ. Чунки ошиб кетган совуқлик табиатнинг ўлимидир ёки уни ўлимга олиб келувчисидир.

Билгинки, қари киши (нинг мизожи) совутиш ва ҳўллашга муҳтож бўлса, уни мўътадил даражага қайтариш кифоя қилмайди, балки уни илгари ўзида бўлган совуқ, ҳўл мизожга ўтказиш керак. Чунки бу мизож унда кейин пайдо бўлган (яъни аразий) бўлса ҳам, табиий каби бўлиб қолган.

ТАШРИҲ ВА КАСАЛЛИКЛАР НОМЛАНИШИ

«Мафотиҳу-л-улум»дан

Шаройин — бу урувчи қон томирлар — (артериялар); бирлиги-шарён — улар юракдан бошланади ва улар орқали ҳақиқий, табиий ҳарорат тарқалади, уларда маҳжа оқади, у эса юрак қонидир. Ҳаракатсиз (яъни сокин) томирларга келсак, улар жигардан бошланади ва уларда жигар қони оқади.

Артериялар қаторига қуйидагилар киради:

Абҳарони — (бу икки артерия) юракдан чиқиб келади, сўнгра бошқа артерияларга бўлиниб кетади.

Маълум ҳаракатсиз (вена) қон томирларига кирувчилар:

Бослиқ — У билак (суягида жойлашиб) ички томонидан қўлтиқ остига қараб кетган.

Қифол — У ҳам шунингдек, билак (суягининг) ташқи томонида жойлашган.

Ақхал — У бошлиқ ва қифол орасида жойлашган. Ақхалу арабча сўз бўлиб, маъноси — қоракўз демакдир.

Қарниййа — шохсимон — қаттиқлиги жиҳатидан шохга ўхшайди.

Мултаҳийм — бу кўз оқининг пардаси.

Қасаба ар-риъа — ҳалқумдаги (ўпка пайчаси), у нафас йўли бўлиб, фақат ўпка билан уланган, қизилўнғачнинг олд томонида жойлашган.

Маривъ — қизилўнғач, бу таом ва ичимлик меъдага олиб борадиган йўл бўлиб, у (ўпка пайи)нинг орқа томонида жойлашган.

Ҳанжара — ҳиқилдоқ, бу аъзо бўйинда жағ остида бўртиб чиқиб туради ва у овоз учун қуролдир.

Маъида — инсоннинг меъдаси, қўйлардаги қиртнинг худди ўзи.

Баввоб — («дарвозабон»), бу ичак меъда билан унинг пастки томонидан туташган (жой), овқат меъдага тушганда ва то ҳазм бўлгунча у ёниқ ҳолда бўлади, сўнгра Оллоҳ таоло иродаси билан очилади ва шунинг учун у дарвозабон дейилади.

Исна ашарийй — ўн икки бармоқ (ичак), бу ичакнинг дарвозабон билан бирга узунлиги ўн икки бармоққа (тенг).

Миъа соим — оч ичак, бу ичак ўн икки бармоқ ичакка туташган.

Ва (уни) «рўза тутувчи» (оч) дейилишига сабаб унда таом тўхтамаслигидир.

Маробид — бу таом ва озукка учун меъдадан жигарга бўлган йўл.

Кулун — бу қуланж (касалиги) пайдо бўладиган ичакдир ва ундан (касалик) номи келиб чиққан.

Аъвар — кўричак, бу ичак халта шаклига (эга). Унинг чиқадиган йўли бўлмагани учун «кўр» дейилади, у шунингдек «мимрага» ҳам дейилади.

Миъа мустақим — тўғри (алта) ичак, бу нажас (ахлат) чиқадиган жой; унинг охири оддий халқ тилида «сурм» дейилади.

Ҳижоб — кўкрак — кўрҳок пардаси, бу аъзо терига ўхшаш. У кўкрак суягидан бошланиб орқагача давом этади ва қорин бўшлигини (икки қисмга) бўлади: юқори қисмда ўпка ва юрак, пасткисида эса бошқа ички (аъзолар) жойлашган.

Масоми — теридаги жуда майда тешикчалар, бу тешикчалар орқали тер чиқади; масомининг «самм» сўзидан бошқа бирлиги йўқ; унга ўхшаш сўзлар мазакир, мағолин, маоли бўлиб, уларнинг айтиб ўтилган сўзлардан ясалган бирлиги йўқ.

Мароқ — бу қориннинг юмшоқ қисми. Бу сўз айтиб ўтилган кўпликдаги сўздан ясалган, унинг бирлиги йўқ.

Касалликлар ҳақида.

Саъфа — бу бошда ва юзда бўладиган қуруқ ва ёки суяк йиринг оқиб турадиган нам ярали тошмалар.

Ҳазоз ибриййа ва ҳибриййа — бошдаги қазғоқ, худди кепакка ўхшаш.

Баҳақ — (қора доғ) бу теридаги оқлик (оқ доғ) аммо мохов эмас, у шунингдек қора ҳам бўлиши мумкин.

Шаро — (эшик еми), бу терини дирҳамга ўхшаш қизил доғлар қоплайдиган касалликдир.

Ҳасаф — тер кўплигидан пайдо бўладиган тошмалар.

Қубоъ — кал, қўтир, бу маълум бўлган (касалик) да куюқ шира тери юзасига чиқади ва уни қоплаб олади.

Жузам — мохов, бу касалликда аъзолар ирийди, буришади ва уларни тошмалар қоплайди, овоз бўгила бошлайди ва сочлар тўкилади.

Шаъира — (говмичча), бу қовоқдаги узунчоқ шиш.

Жасо — (ёпишқоқлик) — бу (касал) вақтида одам уйғонгандан сўнг кўзини очиши қийин бўлади.

Тишлардаги ҳафар — тишларга ташқи ва ички томондан ёпишган нарсалар.

Сунан — қўлтиқларда ва човдаги бадбўй ҳид.

Узйўт — бу эркак кишидан жинсий алоқа қилаётган вақтда ахлат чиқиб кетиши.

Ҳулуф — бу эркак кишида, агар у оч бўлса, оғиз бўшлиғи (ҳидининг) ўзгариши.

Қамират ал-айн — қордан кўзнинг олиниши, бу қорга узоқ тикилишдан бўлади.

Саҳж — терининг пўст ташлаши (шўрлаши) ва шунга ўхшаш (ҳолатлар).

Ҳанозир — бу бўйин, қўлтиқ ва гавдадаги безга ўхшаш шиш.

Саратон (рак) — бу танадаги катта илдизли қаттиқ шиш бўлиб, унинг илдизини яшил томирлар (веналар) озиқлантиради.

Салъа — хавфсиз ёғ ўсмаси (ёғли шиш) — танадаги (ғўддалар) шишлар, агар уларни қимирлатса (ҳаракатлантирса), оғриқсиз қимирлайди ва улар нўхотдан тортиб кичикроқ қовунгача ҳажмда бўлади.

ДАВОЛАРДАН ЧИҚҚАН САДОЛАР

«Маҳзан ул-адвия»дан

687. Ичак яраси

Аччиқ анор еса ҳар киши зиёд,
Ичак ярасини қилади бунёд.
Овқатнинг сўнгидан ейилса агар,
Мияга буғ чиқмас, буғ бўлар барбод.

688. Зарари ва ислоҳи

Совуқ мизожлига бўлади зиён,
Жигару боғга ҳам зарари аён.
Ислоҳига егин ширин анордан
Ёки занжабилни қидир ўша он.

689. Кўз ва оғиз яраси

Анор суви кўзга суртилса ҳар дам,
Кўзнинг иллатига бўлади малҳам.
Оғизни у билан чайқалса агар,
Ёмон яраларга беради барҳам.

690. Қўтир ва қичима

Анорни бутунча қайнатсанг ҳар он,
Эзилиб, егилиб пишгани замон,
Сафровий қўтиру қичима бўлсанг,
Уларга боғлагин, кетади равон.

Қора андизнинг ҳосиятлари (араб. росан, рус. девясил высокий)

691. Қора андизинг мизожи

Андизким, захлаган ерлардир жойи,
Далани яшнатиб турар чиройи.
Қуруқ-иссиқ бўлар мизожи унинг,
Гиёҳлар ичида дармонга бойи.

692. Шодлантириш

Қора андиз қилар одамни хандон,
Юракни бақувват қилади ҳар он.
Меъдага, ҳазмга, боғга қувватдир,
Қовуққа бахшида этади дармон.

693. Ғам ва ваҳима

Ҳар кимда юз берса молихулиё,
Ваҳима юз берса, ғаму қайғу ё.
Меъда билан боғлиқ бўлса аламлар,
Қора андиздан кут ёрдам бериё.

694. Жигар ва талоқ

Жигар ё талоқда бўлса тиқилма,
Қора андиз очар, кўп фарёд қилма.
Совуқдан жигаринг оғриси агар,
Ундан яхшироқни даво деб билма.

695. Бўгин оғриқлари ва никриси

Қора андиз еллар бўлса тарқатар,
Бўгин оғриқлари оҳиста битар.
Бел оғриқ, никрису ирқ ун-насо ҳам
Бошқа совуқ дардлар бирма-бир кетар.

696. Уйқуда сийиб қўйиш

Сийдигинг томчилаб юрса ногаҳон,
Қора андиз бўлар сен учун дармон.
Сийиб қўйиш тунда одатинг бўлса,
Қора андизни топ, тугайди армон.

697. Қийин нафас олиш

Бир дирам андизни солгин асалга,
Ютиш учун бергин уни касалга.
Қийин нафас олиш, йўтал, ҳарсиллаш
Оҳиста йўқолар, солма пайсалга.

698. Зарари

Иссиқ мизожларга қилади зарар,
Қиздириб, уларда бош оғриқ кўзгар.
Унинг ортиқчаси боҳни кесади,
Уругни куйдириб, қонни ҳам бузар.

699. Ислоҳи

Зарари юз берса сирка ич шу он,
Нордон шарбатлар ҳам бўлади дармон.
Ёки аччиқ анор сувини ичгин,
Унинг зараридан бўларсан омон.

700. Ичиш миқдори ва бадали

Қора андиз топсанг, ичиш миқдори,
Икки дирамгача табиб қарори.
Бадалини қидирсанг ирисони топ,
Ширин қустдан олгин ё баробари.

701. Суръати инзол

Дейдилар, уругин олсанг бир дона,
Қўрқмай уни ютиб олсанг фарзона.
Суръати инзолни тезда тўхтатар,
Аёллар олдида бўлгунг мардона.

702. Тиш қурти

Буғига тишингни тутганинг замон
Тишингда қурт бўлса, ўлади шу он.
Асал билан қўшиб доғларга сурка,
Юзга ҳам суркасанг, юз бўлар хандон.

ТАЖРИБАДАН ЎТГАН МУОЛАЖАЛАР

Халқ табобатида тажрибадан ўтган даволаш усуллари

Буйрак яллиги (гломерулонефрит). Бу умумий бадан ёки буйрак қисмига совуқ ўтиш ёки бошқа иситмали касалликларнинг қонни юқимлантириш натижасида буйрак қоринчалари ва эгри найчалари яллиғланиб, пешоб чиқариш фаолияти тўсқинликка учраб, баданда сувлик шиш юз берадиган касаллик бўлиб, ўткир ва сурункали икки хилга бўлинади. Ўткир буйрак яллиги жиддий бошланиб, пешоб миқдори озайиши, ранги тўқлашиб, юз, кўз ва қовоқлар шишиши, оғирлашганда оёқ ва умумий бадан шишиши, бел оғриши, қон босими кўтарилиши сингари аломатлар билан: сурункали ҳолатга ўзгарган бўлса, узоқ давом этаётган бел оғриғи, бутун бадан шишиғи, қон босими кўтарилиши, чап юрак қоринчаси зўрайиши, пешобда оқсил ва яширин қон бўлиши, оғирлашганда пешобдан заҳарланиш сингари аломатлар билан изоҳланади. **Тўлиқ асоратсиз даволанади. Даволаш усули:**

Ўткир буйрак яллиғини даволаш. 1. Бемор ётқизиблиб ором олдирилади, совуқ тегишдан муҳофазат қилинади. Дастлаб овқатда оқсил ва туз оз бўлиши талаб қилинади. Эрталаб-кечқурун арпа ошига сут кўшиб берилади. Гўшт ва ёғли овқатдан чеклаб, кепакли тузсиз нон берилади.

2. Қайси хилдан келиб чиққан бўлса, шу хилнинг мунзижи, мусҳиллари берилиб, танқия қилдирилади. Танқиядан кейин испағул луоби, беҳи уруғи луоби, хашхаш, чилонжийда, семизўт ширалари сингарилар талха арақиси билан ичирилади. Шарбати хашхаш (229-нусха), шарбати бинафша (227-нусха)лар 30 мл дан берилади.

3. Беморда қабзият бўлса, кучсиз сургилар билан ичи юмшатилади. Сарпистон, гайлона, талха, бинафша, чилонжийда, таранжабинлардан бири ёки иккисини бирлаштириб бериш ёки ангуршифо солинган ҳалила қайнатмасини бериш орқали қабзият юмшатилади. Шунинг билан бир қаторда қалампирмунчоқ ёғи (292-нусха) ёки равғани қиротий (280-нусха) сингарилар бел қисмига сиртдан чапилиб, устидан иссиқ ўтказилади.

4. Бир ҳафтагача шиш қайтмаса, сиртидан зимоди испағул (314-нусха), зимоди шуса (318-нусха) сингари зимодларни чапиб, зиғир, гулхайри уруғи, шумшаларни ивителиб чиқарилган ширасини ичириш орқали модданинг пишиши илгари сурилади.

5. Пешобдаги йирингни ва яширин қонни тугатиш учун бодринг, қовун, қовоқ уруғларининг ширасига арпабодиён қайнатмаси ва озроқ қанд кўшиб ичирилади.

6. Бугдой кепаги, арпа ёрмаси, гулхайри уруғи, ангуршифо, бобуна, қашқарбедалардан - 15 граммдан олиб, қайноқ сувга ивителиб, қайнатиб, иссиқ сув қуйилган ваннага беморни ўтқизиб, қайнатма билан ювинтирилади.

7. Пешоб ҳайдаш, шиш қайтариш учун қовун уруғи мағзи - 10 грамм, тўғри ва эгри бодринг уруғи мағизлари, базарулбанж, карапша уруғи, семизўт уруғи, беҳи уруғи, арпабодиён илдизи, талха уруғидан - 5 граммдан олиб, қайноқ сувга 1 кеча ивителиб, қайнатиб, 3 маҳалдан ичирилади.

8. Арақи талха (268-нусха) 3 маҳал 150 мл дан ичирилади.

9. Буйракни кучайтириш учун маъжуни лубоби кабир (82-нусха), маъжуни мадатул ҳаёт (85-нусха), маъжуни жувориши бузурий (119-нусха)лар қоида бўйича истеъмол қилдирилади.

Юқорида тавсия қилинган дори нусхалари таркиби

82-нусха: Маъжуни лубоби кабир

Таркиби: писта мағзи, фундуқ мағзи, бодом мағзи, ҳаббит ул хузро мағзи, ёнғоқ мағзи, кедр ёнғоғи (чилғўза) мағзи, ҳабби залам мағзи, моҳи рубиён, ҳовлинжон, шоқоқул, қизил баҳман, оқ баҳман, сариқ тудари, қизил тудари, занжабил, кунжут муқашшари, долчин - 15 граммдан, сунбул, суьди кўфи, қалампирмунчоқ, кабоба, ҳабби қалқал уруғи, сабзи уруғи, шолғом уруғи, турп уруғи, пиёз уруғи, беда уруғи, ҳолион уруғи, армудун уруғи, дурунажи ақраб, зурумбод - 9 граммдан, жуюз, басбаса, давола, фул-фул - 6 граммдан, суьлаб, янги кокос (норжил) ёнғоғи, чумчуқ мияси, оқ кўкнори уруғи - 30 граммдан, қуритилган мол зақари, совринжон, бўзидон, жамбил, заъфарон, мастаки - 12 граммдан, уди хом - 8 грамм, олтин варағи - 30 дона, кумуш варағи - 50 дона, анбар - 4 грамм, ифор - 2 грамм, асал - 136 грамм, марварид, қаҳрабо, маржон, ақиқа яман, қизил ёқут - 16 граммдан.

Тайёрланиши: мағизлардан бошқаси майин туйилади. Марварид, маржон, анбар, қаҳрабо, заъфарон, ақиқ, ёқут дорилар салоя қилиниб, асал билан аралаштириб, маъжун қилинади. Табиати мўътадил.

Тавсири: буйракни қизитади, манийни зиёда қилади. Буйрак, мия, юрак хасталикларига, жинсий ожизликка, дилни равшан, хуш қилишга, семиртиришга, пайларни қотиришга, баданни қувватлашга, чиройни очишга ишлатилади.

Миқдори: 2 маҳал 5 граммдан.

85-нусха: Маъжун мадатул ҳаёт

Таркиби: фулфул, қора мурч, долчин, омилаи муқашшар, балила пўсти, шатранжи ҳиндий, юмалоқ зираванд, суълаб, чилғўза, бобуна илди-зи, норжил, шаққоқул - 10 граммдан, бобуна уруғи - 5 грамм, кишмиш - 30 грамм, асал - 2 ҳисса.

Тайёрланиши: маъжун, табиати ҳўл иссиқ.

Таъсири: бутун аъзоларни қувватлаш, ҳўлликни йўқотиш, оғриқ пасайтириш, манийни кўпайтиш хусусияти бор. Мия, фалаж, лақва касалликларига, ошқозон ичакларни қувватлаш, иштаҳа очиш, тил оғирлиги, бадандаги ҳўлликни чиқариш, пешоб томиб келишини йўқотиш, бел ва буйрак оғриғи, мафосирни даволаш, жинсий қувватни кучлантириш, хушфеъл қилиш, чиройни очиш, оғиздаги ҳидларни йўқотиш, тишни мустаҳкамлаш, ошқозон ичакларни қувватлаш, елдан бўладиган қўланжни даволаш, пешоб йўлидаги тошни эритиш каби фойдага эга. Совуқ мизожли кишиларга берилади.

Миқдори: касалнинг ҳолига қараб, катталарга 2 маҳал 8 граммдан берилади.

119-нусха: Маъжун жувориши бузурий

Таркиби: чингсай уруғи, жувана - 6 граммдан, мастаки, ховлинжон, гулдорчин, қалампирмунчоқ - 9 граммдан, оқ қичи - 60 грамм, убҳал - 15 грамм, асал - 2 ҳисса.

Тайёрланиши: маъжун.

Таъсири: ошқозонни қувватлаб, ҳазмни яхшилайди. Ошқозон ва ичаклардаги елларни ҳайдайди.

Миқдори: 9 грамм.

227-нусха: Шарбати бинафша

Таркиби: бинафша - 100 грамм, нилуфар, атир гул, талха уруғи, шоҳтара, итузум, ҳамишабаҳор - 25 граммдан, говзабон, чилонжийда, сарпистон, беҳи уруғи, қора суно уруғи, қовоқ уруғи мағзи - 10 граммдан, таранжабин, гулқанд - 120 граммдан.

Тайёрланиши: гулқанд билан таранжабинни алоҳида идишга олиб, қолган дориларни бошқа идишга солиб ивителиди. 2 соатдан сўнг устига 6 чини (коса) сув қуйиб, ярми қолгунча қайнатиб, бинафшани солиб, бир ўрлатиб (қайнатиб) олиб, устига гулқанд билан таранжабин солинади. Табиати совуқ.

Таъсири: иситма, яллиғланишни қайтаради, ҳожатни равон қилади, пешоб ҳайдайди. Тумов (зуком, грипп), томоқ карнайи яллиғини даволаш, ички ташқи яллиғланишдан бўлган иситмани қайтариш, оғриқ пасайтириш, пешоб ҳайдаш ва мизожни меъёрлаштириш учун ишлатилади.

Миқдори: 3 маҳал 50-100 мл. дан катталарга берлади.

229-нусха: Шарбати хаишаи

Таркиби: арпабодиён - 100 грамм занжабил - 50

грамм, сарпистон - 100 грамм, бихисус - 150 грамм, хаишаи (кўкнори) - 200 грамм, шакар - 3 кг.

Тайёрланиши: дориларни 1 сутка қайноқ сувга ивителиб қайнатиб, сузиб, сувига шакар солиб қиём қилинади. Табиати қуруқ совуқ.

Таъсири: тинчлантириш, нафас сиқилишини яхшилаш, балғам бўшатиш, иссиқдан бўлган эскиянги зикқий нафас (бронхиал астма)га фойдаси катта. Ҳўл иссиқдан бўлган йўтал, бош оғриғи, пешоб куйиб кетиши ва балғамга ишлатилади.

Миқдори: 3 маҳал 50 граммдан.

268-нусха: Арақи талха

Таркиби: талха - 1 кг, сув - 6 кг.

Тайёрланиши: буғи олинади. Табиати ҳўл-совуқ.

Таъсири: ҳароратни туширади, пешоб ҳайдайди. Иссиқликдан бўлган ҳар хил хасталикларга, буйрак, жигар касалликларига ишлатилади.

Миқдори: 3 маҳал 10-50 мл. дан

292-нусха: Равғани қалампир

Таркиби: қалампирмунчоқ - 280 грамм, туз - 24 грамм, сув - 1680 мл.

Тайёрланиши: ёғ тайёрланади. Табиати қуруқ иссиқ.

Таъсири: асабни қувватлайди, оғриқни пасайтиради, гўшт ундиради. Совуқликдан бўлган жигар, ошқозон, ичак, юрак, мия касаллиги, кўзни кўриш қуввати ожизлиги, оёқ оғриқлари (патах) умуртқа чурраси, тиш оғриғи, савдо касалликларига ишлатилади.

Ишлатилиши: сиртдан суртишга, кўз касаллигига оз миқдорда ейишга берилади.

314-нусха: Зимоди исфағул

Таркиби: кўкнори, исфағул тенг миқдорда, гул ёғи оз миқдорда.

Тайёрланиши: дориларни таъми чиққунча қайнатиб, устидан гул ёғини томизиб тайёрланади.

Таъсири: ҳар хил шишларни қайтаради.

Ишлатилиши: суртилади.

318-нусха: Зимоди сус

Таркиби: бинафша, арпабодиён, шивит, зигир, шумша уруғи, арпа уни 10 граммдан, мол илиги, тухум ёғи, эчки ёғи - 5 граммдан, кунжут ёғи - 20 грамм.

Тайёрланиши: дориларни майин туйиб, сувда қайнатиб, аталадек бўлганда ёғлар аралаштирилади. Табиати мўътадил.

Таъсири: Оғриқ ва санчиқни босади. Кўкрак ва бошқа аъзолардаги санчиқларга, кўкрак пардаси яллиғи сабабидан бўлган санчиқларга, буйрак ва жигар соҳасидаги санчиқ оғриқларга ишлатилади.

Ишлатилиши: оғриган жойга иссиқ ҳолда сиртдан чаплаб, боғланади.

(Давоми келгуси сонда)

ҲАҚИҚАТНИНГ СИНГАН СУЯКЛАРИ...

"Ҳақиқат букилар, лекин синмайди",
Билмадим, қайси бир замон нақли бу.
Балки ноҳақликдан куйган фақирнинг
Юпанч токчасида қолган ақли бу...

Аср хазинасин ўмариб сокин
Гердайиб юрибди семиз ёлғонлар
Таҳқир қамчисини еган ҳақиқат
Азоб ялогидан ичганда қонлар.

Тилло капкирларин ўйнатиб нозли
Ёлғонлар измида жилпанглайди Вақт.
Кимнидир йиғлатиб қурилган қаср
Эшигида хизмат қилиб юрар Бахт.

Эски мақол кезар тош кўчаларни,
Қонини силқитиб юракларини.
Ҳар тонг супуради раҳмдил шамол
Ҳақиқатнинг синган суюкларини...

* * *

Жуда ҳам кеч қолдим
ё эрта келдим,
Нега мени ҳеч бир кимса тушунмас?
Дарахтман-у гўё илдири кўкда,
Ҳайиқибми, чўчиб бирор қуш қўнмас.

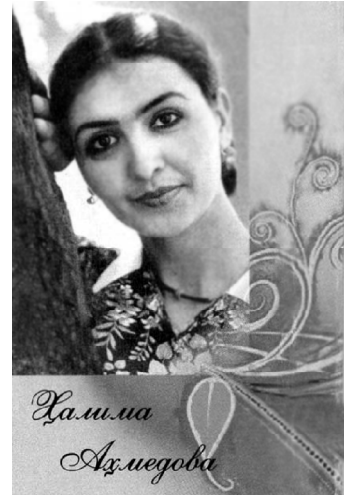
Яқин бўлсам, бўлдим кўнглимга яқин,
Йироқ бўлсам, бўлдим кўнгилдан йироқ.
Умрим хирмонини елга совурди
Жоним ичидаги минг йиллик титроқ.

Мени тушунмаган оломон ичра
Гоҳо малол бўлдим, гоҳида миннат.
Рақибу рафиқим бўлган кўнгилга
Садоқатли итдек қилолдим хизмат.

Дўзах талвасаси
Ва жаннат ёди —
Ҳақиқат тонгидан олинган улги.
Мендан ҳам қадрли, мендан ҳам суюк
Кўнглим,
Ахир, кўнглим Худонинг мулки.

* * *

Умрим ўтди менинг, хиёнат йиртган
Ишқим умидининг кўйлагин ямаб.
Яшолмасам нетай сиз каби, жоним,
Кўнгилни ёлғоннинг ичига қамаб?

* * *

Саҳарнинг уйдан қочган шаббода
Пардалар бўйнига чирмашганда маст,
Биллур қадаҳига тўлдириб бода,
Ўзининг жонига гул этганда қасд,
Эзма ҳофиз — сувнинг хиргойисидан
Безиган ялпизлар кетганда тошиб,
Умр ажин тўла пешонасини
Қайғунинг тошига урганда шошиб,
Беғуноҳ қушларнинг кўзёши билан
Кирланган кўнглини ювганда осмон
Бирор унсурингда кўринмас эдим,
Мен қаерда эдим, айтгин, Художон?

* * *

Само дарёсида оқар олмалар,
Тикилсам, кўзимнинг нури етмайди.
Ёшлигим боғида қолган олманинг
Ҳиди димоғимдан ҳануз кетмайди.

Малаклар бежирим қулоқларига
Таққанда синдириб ойнинг ярмини
Нега мен кўмсайман беором, илҳақ
Жаннат боғларининг олмаларини?..

На шуъла-эҳтирос, на-да бир мавж бор,
Бугун олисдадир гарчи ишқ шаъми.
Авжлироқ гуркираб бормоқда нечун
Лабдаги илоҳий олманинг таъми?

Одам Ато, кечир, ўжар Ҳаввоман,
Мени тушунмайди на само, на ер.
Кўнглим бошқоронғу, кўнглим бетоқат,
Жаннат олмасидан битта узиб бер.

* * *

Кўнглим, билмадинг деб солмагин ғавфо,
Севгилим, сен ҳам бир яқунсиз эртақ,
Бизни бу дунёда билмагай ҳеч ким,
Ҳеч ким тушунмагай Худодан бўлак.

АСАЛАРИ МУМИ

Табобатда минг йиллар давомида қўлланилиб келинаётган ушбу восита асалари уяси бўлиб, одамлар ҳам озуқа, ҳам шифо учун истеъмол қиладиган асал айнан ана шу уяларда жамланади. Унинг уч хили бор.

1. Асаларилар қанча йўл босиб, гул ва гиёҳлар бағридан саралаб йиққан ва авайлаб олиб келган нектарини ана шу уяларда жамлаб асалга айлантиради. Асали олинган уялар ҳам инсон соғлиги, бошқа эҳтиёжлар учун асқотади. Биз асалари уяси деб айтаётганимиз, табобатда асалари муми номини олган ушбу неъмат қизил-сарик рангга мойил бўлиб, юмшоқ, ёғли ва хушбўйлиги билан ҳам эътиборни тортади. Қолаверса, унинг янгисидан асалнинг ҳиди келади.

2. Бу ўша асал қиёмига етадиган хоналар устидаги пардалар бўлиб, уларда асал бўлмайди. Бу яхшию ёмонликда ўртачадир.

3. Буниси таслит номи билан машҳур бўлиб, ранги қора, асаларилар унинг уясини бало-қазолардан асровчи модда сифатида, тиббиёт тили билан айтганда, инфекциялардан муҳофаза қилгандек, уясидаги асалдонлар деворларига суркайди. Бошқа мумларга қараганда муолажа учун бу тури унчалик самарали эмас. Буни русчасига прополис дейишади.

Асалари мумининг мизожи иккинчи даражада иссиқ ва ҳўлликда мўътадилдир. Қуввати бир йилгача муқаррар бўлади.

Шифобахшлик хислатлари: унинг умумий хусусияти бадандаги қуюқ моддалар ва шишларни таҳлил қилувчидир, кераксиз моддаларни пиширувчи ва бадандан чиқариб ҳайдашга тайёрловчи ҳамда асабларни юмшатовчи ҳисобланади. Шунингдек, малҳамлардаги ислоҳ қилувчилик ва сақловчилик хислатларига эга.

Унинг 2 граммини бугдой донасига ўхшатиб кесиб-кесиб кунжут ёғида ивитиб ичилса, ички захмлар (жумладан меъда ва ўпка захмларини, ичакларнинг яллиғланиши ва эски ичкетарга шифо бўлади. Шунингдек, бадандаги захарларни даф этади, кўкрак ичидаги аъзолар дарди, йўтал ва сил касаллигига даво бўлади, баданнинг турли жойларида қотиб қолган сутни таҳлил қилади ва шифо бағишлайди. Томоқ оғриги ва ҳалқум тилчиқларини бартараф этиб, овозни мусаффо қилади.

Агар асалари мумини қуйдириб беморга тутуни ҳидлатилса, ҳарорати бор беморларни терлатади, ваболи ҳавонинг мурдор ҳидларини даф этади, бурунни ёмон ҳидлардан тозалайди, қўланса ҳидлар азиятидан халос қилади.

Асалари мумини қизилгул ёғида ёки зайтун ёғида эритиб, у билан ҳўқна қилинса, ичаклар яллиғланишига бағоят фойдалидир. Бинафша ёғига аралаштириб суртилса, кўкрак қафаси ичидаги аъзолар дағаллиги ва баданнинг бошқа дағалликларини даф қилади, шишларни пиширади, яллиғланиш ва қўтирга қарши дори бўлади ва захмлар оғзини кен-

гайтириб, йиринг ва ифлос моддаларнинг чиқиб кетишига шароит яратади, захарли ўқлар захмини даф этади.

Гулсапсар ёки оқ гул ёғида тайёрланган мум ёғи юзга суртилса, ранг-рўйини қизил ва мусаффо қиладди, юздаги сепкил доғларини йўқотади, асабларни юмшатади. Агар ушбу мумёғ сариқ ёки қизил мумдан гулсафсар ёки қизилгул ёғи аралашмасидан таркиб топган бўлиб, уч ҳафта қуёшга ташлаб қўйиб, кейин суртилса, кулоқ остидаги шишларни бартараф қилади ва шишларга моддалар йиғилишини тўхтатади.

Асалари мумининг ўзидан кулча ясаб, аёллар сийна-насига қўйиб боғланса, сутни сийна учига қотиб қолиши олдини олади ва агар қотган асаблар ва шишларга боғланса, уларни таҳлил қилади ва юмшатади.

Мумни майда-майда бўлакчаларга бўлиб, туйилган занжабил томирини аралаштириб, халтачага солиб, кунжут ёғида иситиб, иссиқма-иссиқ боғланса, шиш ва бодларни таҳлил ва оғриқларни бартараф қилади. Лекин мумни еса иштаҳани бўғади ва бадандаги аъзоларда иллатлар пайдо қилади. Бунинг энг яхши давоси нон ейишдир. Бир кунда бир марта истеъмоли қилинадиган мумнинг миқдори 1,75 граммдан ошмаслиги лозим. Асалари мумининг ўрнига боқила (жўхори) унини еса ҳам даво бўлади.

Асалари мумини шифо учун аввал оқартириб, кейин истеъмол қилинади. Мумни оқартириш асноси қуйидагича: мумни эзгилаб совуқ сувга солинади ва унинг сув тагига чўккан қуйқумлари олиб ташланади, бу бир неча марта такрорланади. Шундан кейин уни тоза сопол қозонга солиб, устидан дарёнинг шўр сувини қуйиб (агар дарёнинг суви зарур даражада шўр бўлмаса, туз аралаштирилади) бироз арман танакори қўшилади ва то эриганига қадар оловга қўйиб, кейин оловдан олиб, бошқа кичикроқ сопол қозоннинг тагини намлаб, уни катта қозон ичига солинади, шунда кичик қозондаги мум аста-секин томчилаётган бўшлайди, томчилаш тўхтагач, кичик қозон оҳиста қўтариб олинади ва катта қозондаги мум совугандан кейин ажратиб олинади. Ва яна сопол қозонда катта қозонга солинади ва бу амалиёт бир неча марта такрорланади. Йиғилган мумни ийлаб, юмалоқлаб ипга тортиб, бир неча кун қуёшга осиб қўйилади ва вақти-вақти билан совуқ сув пуркаб турилади. Шундан кейин бир неча тун ой ёригида осикли турса, мум оқаради. Ана шундан сўнг оқарган мумни юқорида айтилган хасталикларни даволашда фойдаланилади.

Мумни оқартиришнинг бошқа йўли ҳам бор — мумни идишга солиб унинг устидан қайнаган сув қуйилади-да, мум оқаргунча муттасил қайнатилади. Асрлар давомида табобатда ишлатилган асалари мумини оқартиришнинг ана шу амалиётдан фойдаланилган.

ЭРЛИК ИҚТИДОРНИ АСРАШ УСУЛЛАРИ

Чин табиблари маслаҳатлари

Қадимги тибет табобатида идишдан қанча ичсам, уни шунча тўлдириб қўйишим керак, деган гап бор. Турли хилдаги шаҳвоний қувват берадиган дори-дармонлар билан киши ўзининг табиий ва руҳий имкониятларини қирқиб қўймаслиги керак.

Масалан илгарилари 60, 70, 80 ёшида уйланиб, фарзанд кўрганлар ҳам бўлган, бунга Олтамишбой, Етмишбой, Саксонбой исмлари мисол бўла олади. (бундай исмлар фарзанд туғилганда оталарининг ёшига қараб қўйилган). Улар неча кун ўтказиб алоқа қилиш кераклигини, Пайшанба, Жума кунларининг хосиятлари ҳақида яхши билишган, албатта. Ҳафтада бир-икки марта яқинлик қилиш ўртача меъёр ҳисобланган. Кексайганда ишқ лаззатидан бебаҳра бўлиб қолмаслик сирларидан озми-кўпми воқиф бўлганлар. Ҳозирги замон ёшлари эса бу ишга бепарволик билан қарайдилар, билиб-билмай нотўғри иш юритиб ҳатто кучли танани ҳам чарчатиб қўядилар. Шунинг учун ҳозирги кунда кўп ёшларнинг мизожлари суст бўлиб қолмоқда.

Хитой табибларининг таъкидлашича, шаҳвоний ва ақлий қувватни битта аъзо — буйрақлар бошқариб туради. Улар шу қувват тутамини у ёки бу оқимга юборади. Одам бирор нарсадан қаттиқ сиқилганда, эзилганда, асаби бузилганда оқим жуда зўр бериб ишлаётган жойга — мияга боради, бу эса қонуний равишда либидонинг сусайишига олиб келади, чунки бу вақтда жинсий аъзолар ўзларига керакли бўлган энергияни ололмай қоладилар. Ошиқ-маъшукларнинг узоқ лаҳзалар давомидаги нозу истиғнолари, эркалашлари оқим йўналишини тўғри томонга ўзгартириши мумкин. Бунда иккита масала бирдан ҳал бўлади, яъни шаҳвоний иштиёқ аслига келади ва стресс сусаяди. Шунинг учун Хитой тиббиёти тавсиясига кўра, ишдан кейин чарчаган, асабийлашган эр-хотинлар бир-бирини эркалашлари, суйиб, яхши сўз айтиб кайфиятларини кўтаришлари (фақат ҳирсени қондириш вақтидагина эмас, балки бошқа пайтларда ҳам) керак. Бу эса қувватнинг оқим йўналишини аста-секин тиклаб боради. Натижада ошиқ-маъшуклар бир-бирига интила бошлайди, меҳрга қониқиб, кўнгли ором топади.

Икки қалб бир-бирини бағрига босганда, уларнинг ҳар бирининг куйи андом соҳасида иссиқ қувват пайдо бўлади. Ана шу қувват аста-секин юқорига, умуртқа поғонасидан бошнинг тепасигача кўтарилади. Инсон ана шу керакли қувватни тасаввур қилишни, бошқаришни ўрганиб олиши, уни онгли равишда зарур бўлиб турган жойга йўллаб билиши керак.

Демак, буйрақлар организмдаги энг муҳим энергетик манба. Сиз жуда толиқиб қолганингиздан кейин у ердан келади оқимнинг қуввати тугайди, натижада асаблар таранглашади.

Танадаги шаҳвоний қувват миқдорини тананинг маълум нуқталарига тегиб, аниқлаш мумкин.

Бармоқларингиз учини киндигингизнинг тахминан 5 см остига теккизинг. Кейин 5 сантиметр юқорига теккизинг. Агар остки соҳа юқорисидан совуқроқ бўлса, демак сиз қувватни йўқотяпсиз. Яна бир «назорат жойи» тиззангиз соҳасида, оёқларингизнинг ички юзасида туради. Агар шу жой сонингиз ички юзасига қараганда совуқроқ бўлса, «аккумулятор»ингизни зарядка қилишга шошилинг.

Яъни кум тўлдирилиб қиздирилган халтани ёки қалампирли пластирни елкангизга, белингизга, умуртқа поғонасидан 3-4 см. чапроққа қўйинг, 20 минут шу зайлда ётинг. Елканинг ўнг томонида иссиқ сув тўлдирилган (куйдирмайдиган) шиша идишни то тиззага қадар юмалатиш керак. (Умуртқа поғонасидан 3-4 см. ўнгда).

Хитойликлар қанд, шакар ва ширинликлар, сут ва сут маҳсулотлари, тез сингадиган углеводлар, алкоголь ва ёғли овқатларни тавсия этмайдилар.

Оқсилли овқатлар — дуккакдилар, балиқ, хусусан кўзичоқ ёғи, мева ва сабзавотларни кўпроқ истеъмол қилиш керак. Ёрмалар, йирик тортилган бугдой нон, асал, шунингдек маврак ва саримсоқ ҳам мувозанатни асли ҳолига келтиради.

Шаҳвоний қувватни ҳаракатга келтиришнинг яна бир усули — баъзи нуқталарни ва зоналарни рағбатлантиришдир. Бундай нуқталар елканинг остки қисмида — умуртқа поғонасининг ўнг ва чап томонида тахминан 4 бармоқ эндидаги «ҳаётий қувват денгизи» деб аталадиган жойда тик турган ёки ётган ҳолатда уларни фаоллаштириш мумкин. Бунинг учун ўша ерни массаж қилиб туриш керак: иккала қўлни чалкаштириб думгаза устидан бошлаб силаш керак. Ана шу чалкаштирилган кафтларни юқорига ва пастга юргизиб, маҳбубга хуш ёқадиган жойни топишга ҳаракат қилиш керак. Ўша жойни топгач, кафтингиз асоси билан бир неча лаҳза оҳиста-оҳиста босиб, силаб туриш керак.

«Қувват» димланиб туриб қоладиган яна бир соҳа — соннинг олдинги юзаси билан тана қўшиладиган жой ҳисобланади. Йиғилиб қолган энергияни чиқариб юбориш учун чалқанча ётинг. Жуфтингиз чўккалаб туриб, қовуқ ва сонлар устига кафтларини қўйиб тана оғирлигини аста-секин кафтлари асосига шундай туширсинки, сонингиз артериясида томир уришини сезсин. Сиз хотир-

жам, чуқур-чуқур нафас олиб ётинг. 1-3 лаҳзали бу машқ қувватни бўшатишнинг энг самарали усулидир.

Цигун қадимги хитой гимнастикаси бўлиб, у ҳам шаҳватни оширади. Цигуннинг асоси тўғри нафас олишдир. Куйидаги машқни бажаринг. Тик туриб, қўлларингизни танангиз бўйлаб бемалол туширинг. Кумуш игна умуртқа погонангиз ва бошингиз ичидан ўтяпти, уларни таранг ва тик тутиб турибди, деб фараз қилинг. Елкаларингизни керинг. Зўриқманг.

Нафас олганингизда диафрагмани кенгайтиринг — шу пайтда ҳаво бурнингиздан бемалол ўтсин. Нафасни диафрагмани қисқартириб, бурнингиздан чиқаринг. Шу зайлда танани қувватга тўлдирасиз.

Яна битта унча қийин бўлмаган машқни бажариш мумкин. Тик туриб, оёқларингизни елка кенг-

Маслаҳатхона

Йўтални қандай тўхтатиш мумкин?

Турпни жуда майда (сомонча) тўғраб, суюқ асал билан аралаштирасиз. Бу аралашма 6 соат туради. Ҳосил бўлган шарбатдан ҳар соатда 2 ош қошиқ ичасиз.

* * *

Кўкрак қафасини ва орқа курак ўртасини "хом эритилган" думба ёғи билан ишқалайсиз.

Думба ёғи қозонга солиб эритилаётганда қизармасдан, оқ ҳолатда қозондан олинади.

* * *

Бир коса шолғом сувига бир ош қошиқ асал солиб аралаштирасиз ва оловда қайнагунча тутасиз (қайнатмайсиз). Бир кунда 3-4 маҳал, уч қултумдан ичасиз, овқатдан ярим соат олдин.

* * *

Ўн бош пиёз ва икки бош саримсоқни жуда майда тўғраб, бир оз янги соғилган сигир сутида қайнатасиз, токи пиёз ва саримсоқ юмшаб "малҳамдек" бўлсин. Икки ош қошиқ асал қўшасиз. Ҳар соатда бир ош қошиқдан кун давомида ичасиз.

* * *

Кўкрак қафаси ва орқа кураклар оралиғига турли хил ҳайвон ва ўсимлик ёғларини (от, гоз, саримсоқ, пахта, кунжут) уйқудан олдин сурасиз.

Оби сиёҳ (катаракта)да қандай йўл тутмоқ лозим?

Биз бу касалликка халқ табобати нуқтаи назаридан журналистиканинг 2000 йил (3-4) қўшма сонидан таъриф берганмиз. Бу касалликнинг олдини олиш ёки касаллик даврида фойда берадиган тавсияларни батафсил баён қилганмиз. Яна бироз қўшимча маслаҳатларни ҳукмингизга ҳавола қиламиз.

* * *

Оби сиёҳни бош оғримаган пайтда даволаган маъқул, акс ҳолда мия қобиғида ўсимта пайдо бўлишига олиб келиши мумкин. Бемор йўталмаслиги ва асабийлашмаслиги лозим. Жаҳл чиқиши

лигида қўйинг. Кафтларингизни бирлаштириб, то иссиқ ҳосил бўлгунча бир-бирига ишқаланг. Кейин қўлларингизни буйрақларингиз соҳасига (белингиз ҳамда елкага), бармоқларингизни бир-бирига иложи борича умуртқа поғонасига яқинлаштириб қўйинг, катта бармоқларингиз пастга қараб турсин. Тизангизни сал букиб, сонларингизни соат мили бўйлаб оҳиста айлантинг, танангизнинг юқори қисмини иложи борича қимирлатманг. Машқни оҳиста бажаринг, сонларингиз айлананинг орқа ярмидан ўтаётганда нафас олинг, олдинидан ўтаётганда нафас чиқаринг. 10 марта айлантиргач, энди бошқа томонга айлантинг, ҳаммаси бўлиб, ҳафтада 3-4 марта, 160 марта айлантинг.

Шарқ табиблари қадим замонларда ишлаб чиққан бу машқларни амалга ошириб турсангиз, янги чиқаётган дори-дармонларга ҳожат қолмайди!

ва йўтал касалликнинг ривожланишини келтириб чиқаради.

* * *

Уч чой қошиқ майдаланган тирноқгул, тамари ҳинди, шаққоқул ва норжилни 0,5 литр қайноқ сувга, термосда дамлайсиз.

Икки соатдан кейин, дамламадан 100 граммдан бир кунда тўрт маҳал ичасиз. Шу дамлама билан кўз ювилади.

* * *

Ширин олхўри ачитқисидан 200 мл., сумбул илдизидан майдаланган ҳолда 50 грамм оласиз. Ҳар иккаловини тоза шиша банкага солиб, оғзини маҳкам бекитасиз. 10 кун тургандан кейин фойдаланасиз.

Тартиби: уйқудан олдин 3-4 мартаба ҳидланади.

БОБОМНИНГ ЎГИТЛАРИ

- * Саидлардан, беклардан, шоҳлар наслидан бўлмаган одамлар фарзандларига "шоҳ", "бек", "саид" қўшиб атасалар, исм оғирлик қилади, бола кўтаролмай касалга чалинадиган бўлиб қолади.
- * Сувга ахлат ташламанг, фаришталар қарғишига қоласиз.
- * Меҳмоннинг пойафзалини тозалаб қўйиш савоб.
- * Боланинг сочини гул тагига, тирноғини тоза жойга кўймоқ жоиз.
- * Боланинг кийимлари кечаси дорда қолмасин, кўрқадиган бўлади.
- * Меҳмондорчиликка нонсиз борманг.
- * Азали уйда узоқ ўтирманг.
- * Қўшни чиқарган дастурхонни куруқ қайтарманг.
- * Тиланчини ноумид қилманг.
- * Дастурхонга нонни жуфт қўйинг.
- * Нон увоқларини канализацияга оқизиб юборманг.

ФАВОИД УЛ-АДВИЙЯ ВА МАВОИД УЛ-АҒЗИЙЯ

(Дориларнинг фойдалари ва овқатлар дастурхонининг манфаатлари)

Бисмиллаҳир Раҳмонир Раҳийм

Ягона Яратувчи ва тенги йўқ Ризқ берувчи, улуглик соҳиби бўлган Аллоҳу таъолога чексиз ҳамдлар ва ниҳоясиз санолар бўлсинки, қудратининг бир томчисидан "Коф" карами ва "Нун" неъматининг билан оламни пайдо қилди. Ва илтифотининг "Алифи" билан йўқликка дам уриб, Одамни борлиққа келтирди. Ва иноятининг "Айн"идан чексиз илтифоти жўш уриб, "Сизларга ризқ қилиб берилган покиза нарсалардан тановул қилинглр" ва "Аллоҳ берган ризқдан энглр ва ичинглр" мазмунига мувофиқ тақдир қилинган ризқни ато қилди.

Одамлар ва руҳларнинг Саййиди ва икки оламнинг шафоатхоҳи бўлган Расулига беҳад саловотлар ва беадад саломлар бўлсинки, Ул Зот Ҳазрати Субҳон ҳабибларининг улуги, маъсият иллоти табибининг шафоати, гуфрон йўлининг риояткори ва жаннат сари йўл кўрсатувчи ҳидояткоридирлар. Унга, оиласига, покиза ва покдоман дўстларининг барчасига саломлар бўлсин!

Аммо, шундан сўнг, махфий қолмағайки, бу фақир, ожиз ва нотавон, ҳеч нарса билмайдиган ҳақир ва ночиз Боситхон ибн Зоҳидхон Ҳақим марҳум аш-Шошийнинг назарларга номақбул асарларидан мазкур асар ўн учинчиси бўлса-да, бироқ таъобат соҳасидаги иккинчи асар дейишга сазовордурки, биринчиси "Қонун ал-Мабсут" номли тиббий қонун бўлиб, инсон баданининг ташриҳи (анатомияси) ва ҳифзи сиҳҳат (соғлиқни сақлаш), тарбия чоралари ва бошқа табиий тиббий ишларни ўз ичига олади. Ҳажм жиҳатидан икки жилд, номи эса "Қонун ал-Мабсут"дур. Унда фойдаланилган тиббий истилоҳларни лугат тартиби билан алоҳида бир жилд қилинган бўлиб, номи "Интифоот ал-атиббо фи истилоҳот ал-аҳиббо" эди, уни ёзиб умумхалқнинг фойдаланиши учун Давлат кутубхонасига топширган эдим.

Иккинчиси мазкур асар бўлиб, олдин ўтган табибларнинг тажрибаларидан йигиб ҳамда марҳум қиблагохимнинг тахминан эллик-эллик беш йиллик машгулотлари асносида ҳосил бўлган тажрибаларини ўрганиб, ўзимнинг эллик саккиз йиллик меҳнатим асносидаги тажрибаларимдан қисман унга киргизиб, ёздим. Баёнда Ҳақим Мир Муҳаммад Ҳусайн марҳум ал-Хуросоний сумма-ш-Шерозийнинг барча асарларини топиб, ул кишига тибнинг барча шарт-шароитлари муяссар бўлганлигидан ҳамда уларнинг баён тартибларидан ибрат олиб, тажриба ҳосил қилиб, ҳаммадан осон ва фойдали тартибда баён қилганларидан бу фақир ҳам истифода қилиб, ўшал тартибда баён қилмоқни лозим топдим.

Яна мазкур баён учун манба бўлган ва ривоятлар учун асос бўлган китоблар ушбулардур:

Табиблар орасида мўътабар ва ўқитиладиган китоблардан Абу Али ибн Синонинг "Қонун" ва яна унинг "Адвийат ал-қалбия" китоблари;

Ибн Байтор исми билан машҳур бўлган Моликийнинг "Жомий" китоби;

Шайх Юсуф Бағдодийнинг "Ма ла ясаъ ли-т-табиб жаҳлаҳ" "Табибнинг маъюслиги унинг билмаслигидандир" номи билан машҳур бўлган "Тазкира"сиким, уни "Жомийи Бағдодий" ҳам дерлар;

Антокийнинг "Тазкирайи ули-л-асбоб" номи билан машҳур бўлган "Тазкирайи Антокий" асари;

Шайх Исмоил ибн Ҳайбатуллоҳнинг "Иршод" номли китоби;

Ибн Тархон номи билан танилган Абу Исҳоқ Иброҳим ибн Муҳаммаднинг "Тазкират ас-сувайдия" китоби, бу маълумот "Кашф аз-зунун" муаллифи бўйича, шундай, бироқ "Махзан ал-адвия" соҳибининг сўзича, у Абу Райҳон Берунийники эканлиги англандур.

Ҳақим Ҳожи Зайнулдин Агторнинг "Ихтиёроту Бадиий" номли китоби;

Ҳақим Мир Муҳаммад Мўъмин Тунгонийнинг "Тухфат ул-мўъминийн" номли китоби;

Ҳақим Мир Абдул Ҳамиднинг "Тухфат ул-мўъминийн"га ёзган "Ҳошия"си;

Ҳақим Мир Муҳаммад Қосимнинг "Ихтиёроту Қосимий" номли китоблариким, ул киши Фаришта демак ила машҳур ва Ҳиндушоҳ деган лақаби билан маълумдур.

Ҳақим Мир Муҳаммад Афзалнинг китобларидан ва бошқа хил Ҳинд китобларидан ҳам олингандур. Буларнинг баёни асосида муаллифилари ҳам кўрсатилгандур.

Қиблагохим марҳумнинг тажрибалари ҳамда ўзимнинг тажрибаларимдан қўшган ва изҳор қилган жойда буларни ҳам кўрсатиб ўтдим. Аммо "Махзан ал-адвия" соҳибининг ёзганларидан бу фақирда шубҳа пайдо бўлганда ул кишининг кўрсатган манбаларига татбиқ ва таҳқиқ билан ўша шубҳани бартараф қилдим. Бироқ бешубҳа қаноат ҳосил бўлган жойда манбани ва баён қилувчини кўрсатмадим. Баён қилувчи номаълум қолган кўп жой ва кўп маҳалда ривоят қилувчи албатта "Махзан ал-адвия" соҳибининг баёнлари бўлур.

Баён тартибда аксар аъзонинг тартиби бўйича бош касалидан бошлаб то оёқ касалигача батартиб баён қилинур. Сўнгра бир аъзога хос бўлмаган касалларни, сўнгра бунинг зарарларини, сўнфа созловчисини, сўнгра ичиш миқдорини, сўнгра сақланиш қувватини, сўнг бадалини баён қилинур. Баъзи мураккаб таркибли даволарнинг баёнида мураккаб дориларга ишорат қилинди, токи керак вақтида мураккаб дорилар ҳақидаги китоблардан топмоқ ва фойдаланмоқ осон бўлсин. Китобидан фойдаланилган табибларнинг ватанлари яшаган шаҳарлари

(Давоми 21 бетда)

НОЗИК МУОМАЛА

ёки муштарийларимизга айтмаса бўлмайдиган жуда нозик гап

Ўтган сонларда бир неча марта берилган нозик муомала ҳақидаги мақолаларимиз ва қуйида яна эълон қилинаётган нозик муомала вақтлари жадвали хусусида муштарийларимиз турли-туман фикрларни билдирмоқдалар.

Баъзилар ҳатто эркак билан аёлнинг нозик муомала вақтини чеклаб қўйиш мутлақо нотўғри деган фикрларни ҳам билдирадилар. Биз ўз муштарийларимизга бир савол билан мурожаат қилмоқчи эдик: уйланганингизда тўйдан олдин сизга эркак билан аёлнинг нозик муомаласи қай тарзда, қандай ва қайси вақтда бўлиши кераклиги, нозик муомаланинг нозиклигининг асл маъноси ёки муомала қилувчининг одоби ҳақида бирор киши маслаҳат берганми.

Умуман, бундай ҳаётий нозик муомала қандай амалга ошириладию, бундай муомалага бериладиган тавсиялар нималардан иборат. Бизнинг мамлакатимизда шўро тузumi ўрнатилганидан кейин табобатимиз илдизига болта урилди, табиблар қатағон қилинди. Нега дабдурустдан табибларни эслаб қолдик. Чунки қадимдан уйландиган йигитнинг оила қуришга тайёрлигига табиб гувоҳлик бергандан кейингина никоҳ ўқилган. Балоғат ёшига етган йигит маълум вақт табиб хузурига қатнаб, нозик муомаланинг нозик томонлари ҳақидаги тавсиялар билан ошно бўлган. Никоҳ ўқиши олдида қиз боланинг никоҳга тайёрлигига отин ойи ва табиба аёл мулла олдида гувоҳлик берганлар. Оила қуриши лозим бўлган ёшлар никоҳга тайёр бўлганлигига ишонч ҳосил қилгандан кейингина мулла никоҳ ўқиган.

Хўш, шу кеча-кундузда аҳвол қандай. Қўлимизни

кўксимизга қўйиб айтиш лозим бўладики, аҳвол ачинарли. Бундан олишимиз керак. Ёшларимизга бундай муомала ҳақида гапириш гўёки уят ҳисобланади. Соғлиқни сақлаш тизимида йигит-қизларимизга бу соҳада маслаҳат берадиган мутахассис ёки маслаҳатхоналар мавжуд эмас. Умуман бу ҳақда ҳеч қерда гапирилмайди. Гўёки ҳамма, ҳамма нарсани ўзи билади. Натижада оилалар бузилапти, касалманд фарзандлар туғилапти, зинокорлик бўлмоқда ва ҳоказо.

Биз бу ҳақда гапиришга жазм қилдик. Ўтган йиллар давомида (2000 йилдан буён) нозик муомала ҳақида туркум мақолалар ҳавола қилдик ва яна эълон қилиш ниятидамиз. Бу ҳақда сизлар ҳам ўз фикрингизни билдирсангиз, айни муддао бўлар эди.

Табобатда пала-партиш, тасодифий қовушишлар қораланади, соғлом ва ақлли фарзандлар дунёга келтириш ҳамда бунда эр кишининг ўзи ҳам бақувват бўлиши учун машҳур табиб ўтган бобокалонларимизнинг ўғитларига қулоқ тутиш тарғиб қилинади.

Қуйидаги такрор берилётган жадвални биз бот-бот эълон қилиб борамиз. Чунки бу ҳамма учун керак ва жуда муҳим тавсия. Бу асрлар давомида халқимиз тажрибасида синовдан ўтган тавсиялардир. Ўтган йилда журнал билан ошно бўлмаганлар бу тавсиялар билан айни замонда ошно бўладилар ва қолаверса, йил давомида янгидан-янги обуна бўлаётган муштарийларимиз ҳам бу тавсиялардан баҳраманд бўлсинлар.

Таҳририят

Нозик муомала учун саъд ва наҳс вақтлар шарҳи

№	Кунлар	Саъд ё наҳс	Сухбат қилса нима бўлади?	Фарзанд қандай бўлади?	Нега бундай бўлади?
1	Якшанба	Наҳс (ёмон)	Иситма пайдо бўлади	Ёлгончи, қўпол ва онабезори бўлади	Куёш подшоҳ бўлган кун
2	Душанба	Саъд (яхши)	Тан дуруст бўлади	Ҳусн ва камолот эгаси бўлади	Ой подшоҳ бўлган кун
3	Сешанба	Наҳс (ёмон)	Буйраги заиф бўлади	Ўғри ва қароқчи бўлади	Миррих подшоҳ бўлган кун
4	Чоршанба	Наҳс (ёмон)	Тутқаноқ касали бўлади	Хунаса бўлади	Аторуд подшоҳ бўлган кун
5	Пайшанба	Саъд (яхши)	Тан дуруст бўлади	Оқил ва улуг мартабали бўлади	Муштарий подшоҳ бўлган кун
6	Жума	Саъд (яхши)	Тан дуруст бўлади	Олим ва парҳезгар бўлади	Зухра подшоҳ бўлган кун
7	Шанба	Наҳс (ёмон)	Беморлик пайдо бўлади	Фосиқ ва золим бўлади	Зухал подшоҳ бўлган кун

билан баён қилинди, токи бу давонинг ўсиши ўшал шаҳар атрофида бўлиб, ул табиб бу давони неча марта кўрган, шакл ва шамойил билан таниш бўлган, неча марталаб уни олиб, тажриба қилган, моҳияти, табиати, фаол кучи ва хоссасидан огоҳ бўлган зотларнинг баёнлари ҳақиқатга яқин ва ишончга лойиқлиги маълум бўлмай. Уларнинг ёзган китоблари

икки қисмдан иборат бўлиб, биринчи қисмининг мақоласи "адвийи муфрада" (ёлғиз, содда дорилар) бўлур, унинг номини "Тазкира" дерлар. Иккинчисининг мақоласи "адвийи мураккаба" (мураккаб дорилар) бўлиб, унинг номини юнонийда "Қарободин" дерларки, бу табибларнинг умумий атамасига айланган.

ОЗУҚАЛАР БИЛАН ДАВОЛАШ

Оғиз бўшлиғи касалликларида

Тиш милки қонаши, оғиз оғриш бўлса, мувофиқ миқдорда олмурут истеъмол қилинади.

Тил, оғиз яллиғланса, кашнич кўкатици сиқиб, сувида оғизни гаргара қилиб чайқалади.

Оғиз бўшлиғи яллиғланса, кўк турпни сиқиб, сувига тенг миқдорда совутилган қайноқ сув қўшиб, кунига бир неча марта оғизни чайқалади.

Тил ёрилса, ачишса, етарли миқдордаги беҳи уругини қайноқ сувга дамлаб, ширасини чиқариб, оғизни чайқалади.

Тил шишиб кетса, аччиқ сувни қозон қорасига аралаштириб, тилга томизиш лозим.

Оғиз яра-чақаланса, катта анорни олиб, пўстини арчиб, эзиб қайноқ сувга чилаб, докада сузгандан кейин сувида оғзини чайқаш лозим.

Болалардаги оғиз оғриғида.

Анор пўстини ўтда куйдириб, талқонлаб оғиз ичига сепилади ёки бола эмизётган аёлнинг сутидан қошиқда уч бармоқда 1 чимдим аралаштириб болага ичирилади.

Лаб ярасида, тарвуз уругининг мағзини сувда эзиб, ётиш олдидан лабга чапланади.

Оғиз ҳидланишида, етарли миқдорда шафтоли ейилади.

Писта мағзини узлуксиз чайнаб турилса, тишни мустақамлайди, оғиздаги ҳидларни йўқотади, оғзини хушбўй қилади.

Ухлашдан илгари олма истеъмол қилиш керак.

Иссиқ намақобда оғиз чайқалади.

Кабобаичиндан шимиб юрилади.

6 гр. ҳовлинжонни чала туйиб, 12 ҳисса миқдордаги қайноқ сувга 8 соат чилаб, қайнатиб, сузиб, сувидан ичилади ёки оғиз чайилади.

Кўз касалликларида

Кўриш қуввати пасайса.

Пиёзни асал билан аралаштириб, кўзга чапланади.

Каклик ўтини қуриб, мусалласга чилаб ичилади.

Какликнинг ўтини шакар билан аралаштириб кўзнинг сиртидан чапланади.

Бодом мағзини новвот билан қўшиб ейилади.

500 гр. исмалоқни туйиб сувини чиқариб, 2 маҳал ичилади.

Беда кўкидан олиб, тозалаб пишириб ейилади, суви ичилади.

Мол, қўй ёки эчкининг жигарини чалароқ кабоб қилиб, кабобдан оққан селини кўзнинг сиртига суртиб, кабобга 1,5 гр. нўшадил талқони сеппиб ейилади.

100 гр. қўзиқоринни 50 гр. қўй гўшти билан қовуриб бир маҳалдан бир ҳафта ейилади.

Кўз қоронғилашганда.

Исмалоқ билан бодиёндан тенг миқдорда олиб чала туйиб, қайнатиб ичилади.

250 гр. қизил зиркни талқонлаб, эрталаб ва кечкурун оч қоринга 15 гр.дан ейилади.

Кўз ёшланиши билан кўз турлашиш бирга келганда, зайтун ёғини кўзга суртилади.

Қора улоқнинг жигарига қора мурч сеппиб, кўрда кабоб қилиб, оққан селини кўзга суртилади, жигарини ейилади.

Кўз қизариши, қичишиши ва оғришида.

Кашнични янчиб, сувини гул ёғи билан аралаштириб кўзга томизилади.

Олмани сиқиб, сувини кўзга томизилади.

Ҳар куни эрталаб кўзни суз намақобда ювилади.

Пиёзни сиқиб, сувини кўзга томизилади.

Янги ёнғоқ мағзини эзиб, кўзга чапланади ёки сурма қилинади.

Кашнич сувини кофур эритмаси билан аралаштириб, кўзга томизса, кўз жияк яллиғига шифо қилади, ҳар хил қаварчиқ, қўтир чиқишининг олди олинади, бурунга томизса, бурундан келган қонни тўхтатади.

Кашничнинг сувини аёл сутига аралаштириб кўзга томизилади.

Кўзда ортиқча эт ўсиши.

Аччиқ анор сувини кўзга суртма қилиб тортилади.

Қизил пиёзнинг сувини кўзга томизилади.

Шабкўрлик (қоронғида кўрмаслик).

Кунда 2-3 дона сабзи, 2 дона тухум ейилади, арпабадиён дамлаб ичилади. Ёнғоқ холваси ёки тухум холваси ниҳоятда фойдали.

500 гр. янги исмалоқни янчиб, сувига озроқ пишган гўшт тўғраб аралаштириб, овқат билан истеъмол қилинади.

Чала пиширилган тухумнинг саригини 3 маҳал истеъмол қилинади.

Кунда 2-3 бош сабзини парранда гўшти билан пишириб, шўрва қилиб ичиш баробарида яна 3-4 та сабзи ҳам истеъмол қилинади.

Бурун касалликларида

Бурун битишида, иссиқ сувга бир неча чимдим туз солиб бурунни чайқаш керак.

Сиркага 10 дона саримсоқ солиб ҳидланади.

Бурун яллиғида, буғдой кепадидан олиб, аччиқ-сув билан қайнатиб малҳам тайёрлаб, бурун сиртидан чапланади.

Бурун қонашида, эски сиркага маълум нисбатда сув аралаштириб, бурунга томизса ёки пиёзнинг сувини томизилади.

Тоза пахта ёки докани туз билан намлаб бурунга тортилади.

Саримсоқни эзиб, ўнг бурун қонаса, сўл оёқнинг товонига, сўл бурун қонаса, ўнг товонга суртилади.

Кунжутнинг янчиб чиқарилган ёгини бурунга томизилади.

Кунжут майсасини янчиб, сувини бурунга 3 маҳал томизилади ёки кунжут ёгини упага аралаштириб, бурунни тозалаб, ичига киргизилади.

Юз атрофларига, кўзга ва пешонага асал суртилади.

Қовоқ магзининг ёғи ва бодом ёгини бошга чапласа ёки бурунга томизилса манфаати юқори.

Ерэнғоқнинг юпқа қизил пўсти билан кераклича жилонжийдани қайнатиб ичилади.

Бурун қонаши узоқ чўзилса: анор уруғини мол сутига аралаштириб қайнатиб, совигач анор суви билан истеъмол қилинади.

Қулоқ касалликларида

Қулоқ жароҳатида, аччиқ анор сувини асал билан қайнатиб, қулоққа томизилади.

Тухум саригини қўй ёғи билан қовуриб, жигарранг бўлганда ёгини олиб, қулоқ жароҳатлари ёғланади.

Қулоққа пиёз суви томизилади.

Қулоқ оғриғида, тухум ва аччиқтошни қайнатиб қулоққа томизилади.

Зира, арпа уни ва сариёғни аралаштириб қулоққа суртилади.

Асал, бугдой уни ва сариёғни аралаштириб, қулоқ атрофига суртилади.

Пиёзнинг илитилган суви қулоққа томизилади.

30 мл. сирка, 15 мл. гул ёғи, 15 мл. ширин бодом ёгини аралаштириб, паст оловда доғ қилиб, кунда қулоққа томизилади.

Турп сувига кунжут ёғи аралаштириб, қулоққа томизилади.

Озроқ мойга кабобаичин талқони қўшиб қулоққа томизилади.

Жусай сувидан қулоққа томизилади.

Қулоқнинг ўртаси яллиғланса, ёнғоқ ёгини 2 маҳал 2-3 томчидан томизилади.

Молнинг ўти билан балиқ ёғини аралаштириб, қулоққа 5-6 томчидан томизилади.

Қулоқ оғирлашганда, қулоққа пиёзнинг илиқ суви томизилади.

Қулоққа балиқ ўти томизилади.

Пиёз сувини пахтага шимдириб қулоққа тикилади.

Жусай баргини сиқиб, сувини томизилади.

ЯНГИ МЕҲМОН ОЛДИДАГИ ВАЗИФАЛАР

Муҳаммад Камол

Севиқли қизим! Янги туғилган чақалоқнинг қулоғига энг аввал эшиттириладиган овоз – Аллоҳнинг бирлигини ва Унинг элчиси Муҳаммад алайҳиссаломнинг рисолатларини маълум қиладиган овоз бўлмоғи керак. Шунинг учун мусулмон ота-онага тушадиган энг муҳим вазифалардан бири боланинг ўнг қулоғига азон, чап қулоғига такбир айтиб, бу муборак калималарнинг бола қалбига ўрнашишига ҳаракат қилмоқдир.

Азон инсонларни Аллоҳнинг бирлигини қабул қилишга, У Холиқи Мутлаққа ибодат этишга чорлайди. Юқорида айтиб ўтганимиздек, инсонлар руҳ оламидаёқ Аллоҳнинг бирлигини тан олганлар, вужуд (тан) оламига келгач ҳам қалбларига жойлаштирадilar. Ҳа, бу катта бир вазифадир.

Севиқли қизим. Ота-онанинг яна бир вазифаси фарзанди ҳақиқа қуйидагича дуо этмоқдир: «Аллоҳим, шу боламни ота-онага итоатли, Ислому йўлида қадамларини баракотли қилгин».

Ота-онанинг авлоди ҳақиқа қилган дуоси Пайғамбарнинг уммати ҳақиқа қилган дуоси каби мақбулдир. Бинобарин, фарзандларингиз ҳақиқа ҳамини хайрли дуо қилинг.

Севиқли қизим. Фарзанд дунёга келгач, имконингиз бўлса, Аллоҳнинг бу буюк неъматига шукрона сифатида бир қурбонлик сўйинг. Бу қурбонликка Ақиқа қурбонлиги дейилади.

Сарвари Олам Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом неваралари Ҳасан ва Ҳусайнларга дарҳол ақиқа қурбонлиги сўйганлар. Ўзлари учун эса ақиқа қурбонлигини қирқ ёшларидан кейин сўйганлар.

Қурбонлик учун қўй, эчки каби ҳайвонларни сўйиш мумкин. Баъзилар қурбонлик сифатида хўрозни сўйишади. Бу қурбонлик ҳисобланмайди. Бинобарин, хўрозни қурбонлик қилиш одати динимизда йўқдир. Бу бизга қадимги туркуларнинг динидан қолган ботил одатдир.

Суюкли қизим! Ота-она фарзандига яхши исм қўймоғи лозим. Диний ишончлар йўлида берилган исмларнинг муҳимлиги, ҳатто мумкинлиги, ҳатто шафоатга мазҳар бўлишлиги айтилади. Бу хусусда Расули Акрам саллоллоҳу алайҳи васаллам шундай марҳамат қиладилар: «Қиёмат куни ҳар ким исми билан чақирилади. Анбиёнинг, яъни Аллоҳ элчиларининг исмида бўлган – ўша исмнинг баракотига ноил бўлиб, Жаннатга киради».

Яна бир ҳадиси шарифларида эса «Мен қиёмат куни ҳар Муҳаммад исмидаги умматимга шафоатчи бўламан» дея марҳамат қилганлар.

Жоҳилият даврида, яъни исломиятдан илгари диний маълумотлари, ишончлари бўлмаган қавмлар баъзан болаларига Абдушшамс (қуёшнинг қули) каби ёмон исмлар қўйганлар. Расули Акрам бу исмни Абдуллоҳ дея ўзгартирдилар. Абдуллоҳ – Аллоҳнинг қули демақдир.

Шунинг учун ҳам фарзандларингизга муқаддас динимизнинг кўрсатмаларига мувофиқ исм қўйинг. Бутпарастлик замонидаги исмларни қўйишдан сақланинг.

Севиқли қизим. Ота-оналарга оид вазифалардан яна бири ўғил фарзандларини суннат қилмоқликдир.

ХАЛҚ ТАБОБАТИ ДОРИХОНАСИ

Ўзбекистон халқ табобати академияси шифобахш зироатлар ва маъданлар азмощонаси томонидан қадимий қўлёзмалар асосида ўрганилган ва ишлаб чиқаришга тавсия қилинган дорилар

Юқори қон босими ичимлиги. Бузуқ хилтларни ҳайдайди. Юракни кучайтириб, мияни равшан қиладди. Пешоб ҳайдаш хусусияти яхшиланади. Бош оғриқ, бош айланиши, юрак титраши, уйқусизлик ва қабзиятни бартараф қиладди. *Таркиби: сандали ҳинди, қизилгул, чўл ялпизи.*

Мунаррахи ёқут. Руҳни жонлантириш орқали савдони тарқатиб, тиқилмаларни очади, қон томирларини кенгайтириб, аслига келтиради. Юқори қон босими, аритмия, қон таркибидаги мойнинг ошиши, қон томири қотиши ва жинсий ҳавас суствлашиши касалликларидида қўлланилади. *Таркиби: ёқут, ипор, марварид, заъфарон, қизилгул, говзабон, қаҳрабон.*

Жигар ва ўтти соғломлаштириш ичимлиги. Жигар касалликлари билан оғриган беморларга тавсия қилинади. *Таркиби: бихи бодиён, косин, ёва кашмиз, чўбичин, сандали ҳинди.*

Мунзиж жавҳари. Шамоллашга қарши тавсия этилади. *Таркиби: бихи бодиён, бихи кабар, тухми кўшиш, тухми косин, бодринг уруғи, қовун уруғи, говзабон, бодранж, рум бодёни, бодён, афтимун.*

Бодом жавҳари. Ёўтални тўхтатиб, балғамни бўшатади. Ёўтал, зуком, нафас қисилиши касалликларидида тавсия этилади. *Таркиби: Бодом, носқовоқ уруғи, лайлигул уруғи, араб елими, қатино, қиёми ширинмия.*

Матбухи афтимун жавҳари. Сафро, савдони суриб чиқаради, қондаги мойни эритади. Буйрак, мия қон-томир касалликларидида тавсия этилади. *Таркиби: афтимун, ҳалила, қизилгул, сано, карафс уруғи, шотара.*

Курси хабири говзабони анбари. Юрак уриши, уйқусизлик ва кўп туш кўришни ислоҳ қиладди. *Таркиби: говзабон, анбар, марварид, қаҳрабон, пилла, бихи маржон, сандал, олтин варақ, кумуш варақ, қизил ёқут, бедимушки.*

Курси хабири марварид. Юракни кучайтиради, қонни жонлантиради, тиқилмаларни очади. Тождимон артериянинг бўтқасимон қотиши касали ва аритмияни даволашда ишлатилади. *Таркиби: марварид, бодранжбуя, пилла, говзабон.*

Курси имсак. Буйракни қувватлайди, мазий беши хасталигида ишлатилади. *Таркиби: кундур, зафар, анбар, гўлнжон, суилаб, хаши-хаши нўсти, ипор, буқа чуиси, жуюз, қалампирмунчоқ, кучала.*

Курси даъвои мушки. Юракни кучлантиради, асабни тинчлантиради, ошқозон, юрак, асаб мизожини мўътадиллаштиради. *Таркиби: ипор, кардамон, ўшта.*

Ҳабби озароқи. Фалаж ва лақва, маний ва пешоб тутолмаслик, бел ва мушакни қувватлайди. *Таркиби: қовзоқ, долчин, жуз.*

Маъжунни даъвои имсак. Раис аъзолар хизмати-ни кучайтириб, ошқозонни соғломлаштириб, асабни ёшартиради. Юрак ва кўкрак оғриш, кўриш қуввати ва асаб ожизлигида тавсия этилади. *Таркиби: ипор, сандал, марварид мастаки руми, долчин, говзабон, пилла, уди ҳинди, запар, турбут, табошир, олма.*

Ҳабби мададул ҳаёт. Хўлликни қуритиб, со-вуқликни тарқатади. Буйракни қувватлантиради. *Таркиби: занжабил, қора мурч, фулфул, долчин, бобуна, зираванда, савринжон, омила, шотаранжи ҳинди, сулоби мисири.*

Курси банодуқ. Шамоллаш, буйрак шамоллаши, қовуқ ва пешоб йўли шамоллашига қарши тавсия этилади. *Таркиби: оқ лайли уруғи, мингдевона уруғи, бодринг уруғи, бодом маъзи.*

Ҳабби барас. Қонни юриштиради, терига ранг беради. Барас, баҳақ хасталикларидида фойдаланилади. *Таркиби: сиёдон, ансил куҳи, гули қақа, урдон, турбут, омила, оқирқариҳо, қизил қичи, жуз, гориқун.*

Матбухи афтимун. Сафро, савдони суриб чиқаради, қондаги мойни эритади. Қон босимини нормаллаштиради. Буйрак, мия, қон-томир касалликларига қарши ишлатилади. *Таркиби: афтимун, ҳалила, қизилгул, сано, чинсай уруғи, шотара.*

Жавҳари мунаррахи авришим. Мизожни, хилтларни меъёрига келтиради, тиқилмани очади, юракни кучлантириб, мияни қувватлайди, тождимон артерия қотиши, юрак мушакларига қон етишмаслиги, аритмия, санчиш, асаб ожизлиги, уйқусизлик хасталикларидида фойдаланилади. *Таркиби: пилла, говзабон, сумбул, ипор, зафар, бодранж, ўшна гули, кардамон, устиқуддус, қизил гул.*

Янтоқ шакари жавҳари. Баданни қувватлаб, ичакка хўллик етказида, сафро ва чучукни ҳайдайди. *Таркиби: янтоқ шакари.*

Курси атрифули устиқуддус. Оғриқ тўхтатувчи, мияни тозаловчи, буйракни қувватловчи, асаб ожизлиги, иркуннисо, савдо ва сафронинг гайри-

табiiй ўзгаришидан келиб чиққан касалликларда тавсия этилади. *Таркиби: устиқуддуси ҳиндий, сано, афтимун, омила, балила нўсти.*

Курси гориқун. Балғамни бўшатиш, тиқилма-ларни очиш, совуқликни ҳайдаш, йўтал, балғам касалликларига ишлатилади. *Таркиби: гориқун, турбут, анзарут, ширинмия илдизи, курси иёражи пайқира, Абу жаҳл тарвузи.*

Курси кибирит. Яра-жароҳат, лимфа сили, маъқад оқмаси, темиртки касалликларида тавсия этилади. *Таркиби: кибирит, араб елими, навиотир ақир-қариҳо, чўбичин.*

Курси жавориши анбар. Ошқозонни қиздириб, совуқликни ҳайдайди, ошқозон ва ўн икки бармоқли ичак ярасига қарши ишлатилади. *Таркиби: анбар, кабобаичин, лигинсона, ҳинди қоҳила, басбоса, долчин, фулфул, занжабил, мастаки руми, қалампир-мунчоқ каби 16 хил доридан иборат.*

Курси хиёришанбар. Файритабiiй сафрони тозалайди ва бу сафродан келиб чиққан қабзият ҳамда ҳайз бузилишини меъёрига келтиради. *Таркиби: хиёришанбар, сабур, ширинмия, турбут, арпабодиён, ҳалила.*

Курси кокинаж. Тўлиқ пешоб келмаслиги, пешоб йўллари шамоллаши ва қон пешоби касалликларига тавсия қилинади. *Таркиби: Бодринг уруғи, кокинаж, араб елими, ширин бодом, ширинмия қиёми, кундур, карапша уруғи, афюн.*

Курси жавориши зуруни. Аъзоларни қувватлаш, жинсий иқтидорни қувватлаш, суръати инзол касалликларига тавсия қилинади. *Таркиби: армудун уруғи, занжабил, оқ мурч, суиди, оқ бахман, қизил бахман, тартиз, гудунжон, тияндук, бихи долчин.*

Курси жавориши кумуни. Ошқозонни кучайтиради, ҳазмни яхшилайдди. Бел оғриқларига, «осилган қорин» касалликларига тавсия қилинади. *Таркиби: Зира, занжабил, қора мурч, барги сўзоб.*

Курси мантин. Балғамни ҳайдайди, елни-совуқни олади, фалаж, лақва, қуланж, бел оғриғи муноси, никрис, раҳим яллигланиши хасталикларини даволашда тавсия этилади. *Таркиби: сакбинаж, ушоқ, жавшир, муқал сабри, шаҳманзал, турбут, анзират, сариқ халила нўсти.*

Ҳабби Лубоби кабир. Мия ва буйракни кучайтириб, юракни қувватлаб, маниини кучайтиради. Боҳ ожизлиги, хомушлик, суръати инзол, бадан ожизлиги, ориқлаш, асаб ожизлиги хасталикларида тавсия этилади. *Таркиби: буқа чуйиси, ҳавлинжон шолғом уруғи, кунжут, бодринг уруғи, қизил бахман, норжил, қустии талх, чалғуза, зоғун уруғи, пил-пил, беда уруғи (28 хил ашё).*

Ҳабби имсак. Жинсий қувватни оширади, маниини кучайтиради. *Таркиби: қалампирмунчоқ, долчин, суилаби мисири.*

Ҳабби қўқиё. Оғриқни тўхтатиш, бузуқ хилтлардан тозалаш, ҳар хил кўз оғриқлар, бош оғриқларга қарши тавсия этилади. *Таркиби: афтимун, гориқун.*

Жавориши зуруни кумулач. Мия ва буйракни қувватлаш, жинсий ожизлик хасталикларида тавсия этилади. *Таркиби: басбоса, мунчоқ, буқа чуйиси, зафар, ипор.*

Абришим доначаси. Юракни қувватлаб асабни мустаҳкамлайди. *Таркиби: пилла, асорун ҳинди, бодранж, балангу, қизил гул, говзабон, устиқуддус нўсти, дурунжи долчин, қаҳрабо.*

Жавҳари Бузури. Ошқозон ва жигарни қувватлайди, ўтни равонлаштиради, ошқозон, жигар, ўт яллиғини пасайтиради. *Таркиби: бихи карапши, шохола, бодён, тухми косин, қовун уруғи, бобуна, афтимун.*

Курси атрифули шотара. Хилтни тозалайди, қичишни йўқотади, тери касалликларида ишлатилади. *Таркиби: шотара, сариқ халила, балила, омила, сано, қизилгул, кўк узум.*

Курси қаҳрабо. Қон кетишини тўхтатади, жароҳатни тузатади. *Таркиби: қаҳрабо.*

Курси атрифули чўбичин. Қон тозалаш, шамоллашга қарши, бачадон яллиғи, мазий беши яллиғида тавсия этилади. *Таркиби: чўбичин, савринжон, қора халила, қалампирмунчоқ.*

Ҳабтанакор. Табiiй маҳсулотлардан тайёрланган кумулач доридан ошқозон-ичак тизими мизожини мўътадиллаштиришда, қабзиятни бартараф қилишда, ҳазмни яхшилашда, озуқаларни сингдиришда, ичаклардаги тўсиқларни очишда ҳамда қорин осилишини йўқотишда фойдаланиш тавсия этилади. *Таркиби: жуйина, сабур, асал, фулфул, танакор.*

Табошир. Мўътадил мизожли гиёҳлар илдизи ва маъданли маҳсулотлардан тайёрланган ҳабдоридан ўт халтаси ҳамда буйрак тошларини эритишда фойдаланиш тавсия қилинади. *Таркиби: чилфир, табошир,*

Матбухи масиҳо. Абу Али ибн Сино тавсиялари асосида тайёрланган «Матбухи масиҳо»ни халқ табобатида таҳдиди оғир бир қатор хасталикларга, жумладан, юрак-қон томир, ўпка, талоқ, буйрак ва жигар хасталиклари шунингдек, ортирилган иммун танқислиги касалликларида фойдаланиш тавсия қилинади. *Мураккаб таркиб.*

Матбухи жадвар. Оғриқни қолдирувчи, томирларни кенгайтирувчи, буриштирувчи... қирқдан зиёд хасталикларга шунингдек, жаросимлар ва меъда қуртларига қарши самарали восита. *Таркиби: бубино, жадвар.*

МИНГ ДАРДГА ДАВО ДУОЛАР

Соғлом турмуш тарзи кўп маънода ҳаёт тартибига боғлиқдир, негаки ҳаётнинг ҳар қандай кўринишларида ҳаракат зарурий омил ҳисобланади. Буюк ҳаким Ибн Синонинг «Доимий ҳаракатда бўлган одам табибга муҳтож бўлмайди», деган гаплари исбот талаб қилмас ҳақиқатдир. Саломатликнинг муҳим омили бўлган доимий ҳаракатнинг ноёб кўринишлари намоз ўқиётган одамда мужассам. Афсуски, шўро замонида биз намозга фақат диний удум сифатида салбий муносабатда бўлиб келдик. Намоз билан машғул одам эрта тонгда туриб, таҳорат олади; намоз ўқиётганида, албатта, сажда, руку ва ҳ.к. ҳатти-ҳаракатларни бажаради, туриб ўтиради, бошини ерга теккизади ва ҳоказо. Намоз инсон соғлиги учун хизмат қилувчи ниҳоятда зарур восита эканлиги билан ҳам диққатга сазовордир.

Намоздаги ҳатти-ҳаракатлар жисмоний машқларнинг ҳамма бажара оладиган турларини қамраб олганлиги билан ҳам муҳим. Намоз ўқиган мусулмон биргина эрта тонгдаги ҳаракатлар билан кифояланмайди, балки буни кунда беш марта такрорлайди, доимий, куннинг айнаи бир пайтида бажаради. Шунингдек, намоз ўқаётган одамга ҳар қандай шароитда ҳам ҳурмат ва эҳтиром билан муомалада бўлинади.

Намоз пайтида қилинадиган ҳатти-ҳаракатлар турли хасталикларнинг олдини олишга хизмат қилади. Масалан, умуртқа поғонасининг бел-думгаза қисмидаги остеохондроз хасталигининг вужудга келишига тўсқинлик қилади, қон айланишининг тезлашувига ва бунинг натижасида тўқималарнинг кислород билан бойишига, аъзоларда дистрофик ўзгаришларнинг камайишига, қон босимининг мўътадиллашувига, аттеросклероз хасталигини асосий омили бўлган ёғ, холестеринларнинг тез парчаланишига олиб келади.

Кўриниб турибдики, намоз киши организми учун ниҳоятда фойдали. Унинг яна бир афзаллиги шундан иборатки, инсон руҳий қувватини бир жойга жамлашга хизмат қилади. Намоз пайтида киши бутун фикрини бир ерга тўплаб илтижо-дуо қилади. Бу тадбир фақат жисм учун эмас, руҳият учун ҳам зарурий машқ ҳисобланади. Бу пайтда ўқиладиган сура-дуо туфайли инсон руҳиятида адолат ва тўғрилиқ майдони вужудга келади. Шу тариқа беш вақт намозда фикрни, қувватни бир ерга тўплаб илтижо-дуо қилган кишининг руҳияти енгил бўлиб, коинот билан боғланади.

Дуонинг киши руҳиятига, саломатлигига ижобий таъсири ҳақида кўп гапирилади. Бугунги кунда жуда кўп мамлакатларда дуо устида таж-

рибалар олиб борилмоқда. Халқимизда дуонинг хосияти ҳақида жуда кўп ривоятлар бор. «Олтин олма, дуо ол, дуо олтин эмасми?» деган нақл бекорга айтилмаган бўлса керак.

Муқаддас ҳадиси шарифларимизда Куръон дуоларининг инсон учун нақадар муҳимлиги хусусида жуда ибратли мисоллар мавжуд:

Бисмиллаҳир Раҳмонир Раҳим
Қола Расулulloҳи (с.а.в.) «Хайруддавои ал-Куръон»

Тарж: Расулulloҳ (с.а.в.) дедилар: «Давонинг энг яхшиси Куръондир».

Қола Расулulloҳ (с.а.в.) «Алайкум бишифоайни: Ал-асал вал-Куръон (Ибн Можжа)»

Тарж: Расулulloҳ (с.а.в.) дедилар: «Икки ши-фодан мунтазам фойдаланинг: Асалдан ва Куръондан».

Куръони карим барча қалб ва бадан касалликларининг дунёвий ва ухровий ночорликларига ҳамда давосини топишдан ҳар қандай инсон ожиз қолаётган дардларга том маънодаги шифо китобидир. Агар Куръондан шифо истовчилар унинг шифолигига шубҳа қилмаган ҳолда, имон, ишонч ва эътиқод билан барча шартларини бажарсалар, албатта мақсадларига эришадилар. Кимнинг дардига Куръон шифо бўлмаса, Аллоҳ унга бошқа шифо бермайди. Чунки у Аллоҳнинг муқаддас каломидир. Аллоҳ таъоло барча нарсанинг яратувчисидир ва У ҳамма нарсага қодирдир. Аллоҳ Ўзи яратган ҳамма нарсага меҳрибондир, инсонга ҳам, агар Аллоҳ бирор кимсага раҳм қилмаса, унга ким ҳам раҳм қиларди. Раҳмати ва азамати туфайли Аллоҳ барча зарарни даф қилади.

Энди дуо устида олиб борилган гаройиб тажрибалар ҳақида сўз юритсак. Бу ажабтовур ҳодиса 1989 йили машҳур... М. учбурчагида ўзга оламликлар билан ўтказилган учрашувлардан бошланган эди. Мулоқотлардан бирида коинот вакиллари Ҳиндистоннинг Шамбаласи билан боғлансангиз ёмон бўлмасди, дегандек қилишди. Бу жуғрофий жой коинотга очиладиган ердаги кўринмас дарвозалардан бири ҳисобланади. Мулоқотчилар Шамбала билан боғланишган эди, у ёқдан бир йогнинг руҳи алоқага чиқиб, бир дуони ўргатди.

Айтишларича, бу ғалати дуо уни ўқиган одамни асраб авайлар ва хоҳласа, ҳатто коинот билан боғлаб берар экан. Ишонасизми-йўқми, мана шу дуонинг матни: «Дибиви бибебе козажам ао каия дивака ана ия калак ва лакак я малиа музал вяслвиал». Ҳамиша соғ-саломат бўлиб юриш учун шу дуони ҳар куни уйқуга кетиш олдида уч марта овоз чиқариб такрорлаш керак экан. Экспедиция Ригага қайтганидан кейин бир руҳшунос бу дуо

ўқилганда одам атрофида қувватли майдон пайдо бўлиб, уни четдан узлуксиз ҳужум қилиб турувчи салбий таъсирлардан ҳимоя қилишини аниқлади. Экспедицияни уюштирган ташкилот ҳисобот билан биргаликда шу дуони эълон қилганида, унинг ўқилиши орқали хилма-хил касалликлардан шифо топган кўплаб одамлар узоқ вақтгача ташкилотга сим қоқиб, мактуб йўллаб, миннатдорчилик билдириб туришган.

Украинадаги вилоят рўзномаларидан бири ўз муштарийларидан шу дуо билан ўз устларида бир ой тажриба ўтказиб, натижаларини маълум қилишни сўради. Натижалар дуо катта фойда берганини кўрсатди. Ҳатто ақл бовар қилмайдиган ҳоллар ҳам рўй берган эди.

Ригадаги даволашнинг ноанъанавий усуллари-ни ўрганиш лабораторияларидан бири жумҳурият миқёсидаги шифохонада кўпдан буён хилма-хил дуолардан фойдаланиб келади. Натижалар ҳайратланарли. Олимлар бояги дуони ҳам қўллаб кўра бошлашди. Лабораториядаги руҳиятчилардан бирининг айтишича, бемор билан ишлаётган пайтида у шу дуони ичида такрорлайверар, натижада, четдан вужудига улкан қувват оқими кириб келганини сезар, бу эса ўз навбатида беморнинг тезроқ соғайишига ёрдам берар экан.

Тошкент давлат Иккинчи тиббиёт олий билимгоҳининг Ички касалликлар пропедевтикаси кафедрасида бир қанча вақт дуо устида тажрибалар олиб борилди. Шуни айтиш лозимки, тажрибалар натижаси ақл бовар қилмас даражада аъло эди. Ўзбекистон Фанлар академияси Шарқшунослик институтининг катта илмий ходими раҳматли Ҳамидулла Ҳикматуллаев домланинг Қуръони карим суралари билан турли дардларга чалинган кўпгина беморларни даволаганларига гувоҳ бўлган эдик. Афсуски, у кишидан сўнг бу ишга мустаҳкам бел боғлаган, забардаст бир олимни учратмадик ва ниятларимиз ширин орзуларимиз қаторидан жой олди.

Эндиликда дуо давосининг диний-илмий тизимини ишлаб чиқиш ва уни диний ва илмий кучлари етарли бўлган клиникаларда қўллаш вақти етди. Ишончимиз комилки, намоз ва дуо соғлом турмуш тарзи учун энг зарур омиллардан бири бўлиб қолади.

Эркин ҚОСИМОВ,

тиббиёт фанлари доктори, профессор

ПИЁЗ

Пиёз инсон танасига тез таъсир қиладиган хусусиятга эгадир.

Қадим-қадимдан тутқаноқ ва қуёнчик дарди тутганда ёки тасодифан ҳушдан кетган беморларга пиёз арчиб, ҳидлатиб хушига келтирганлар. Пиёз ҳар қандай оғир таомни тез ҳазм қилдиради ва ошқозон қобилятини яхшилайти.

Пиёз инсон танасида бўлган ҳар хил иллат, нохуш ҳидларни йўқотади. Инсон танасидаги, жигар, буйрак ва бошқа аъзолардаги қонни тозалаб, унинг равион ҳаракат қилишини таъминлайди, кишини руҳан тетик қилади.

Пиёз инсоннинг ҳар қандай муҳитга мослашишига ёрдам беради. Ота-боболаримиз қадим-қадимдан бошқа шаҳарга борганда қатиққа пиёз тўғраб ичганлар ва бу амалиёт туфайли ўша шаҳарнинг иқлимга мослашганлар.

Пиёз қон босими ва қанд дардига қарши курашда ҳам яхши наф берадиган сабзавотлардан ҳисобланади. Қон босими дардига учраган беморлар қаттиқ ҳаяжонланиш ёки бошқа салбий таъсир орқали қанд дардига ҳам учраб қоладилар. Бундай дардга учраган беморлар бир килограмм пиёз ва бир килограмм лимонни (пўчоғи билан) майдалаб, уни яхши аралаштириб, шиша банкага солиб, юзини яхшилаб беркитиб, қоронғи жойда ўртача иссиқликда 8-9 кун сақлаб, сўнг очиб, сувини сиқиб, докадан ўтказиб, ҳар кун овқатдан 40-50 минут олдин бир қошиқдан 3 маҳал истеъмол қилсалар, қон босими, қанд касаллиги дардини енгиллаштиради. Агар бунинг олдини олмасалар, дард зўрайиб, кўзнинг кўриш қобилятини ҳам йўқотиши мумкин.

Серпиёз бўлган овқат мазали ва хушхўр бўлади. Фарғона водийсида яшовчи аҳоли пиёз шўрвани кўп истеъмол қиладилар, улар бир кило гўштга 4-5 кило пиёзни тўғраб, қайнатма шўрва қайнатадилар. Бу эса шўрвани истеъмол қилувчини қаттиқ терлатиб, танадаги ҳар хил иллатларни йўқотади, инсонни бардам ва руҳини мустаҳкам, тетик қилади.

Сурхондарё ва Қашқадарё вилоятлари аҳолиси пиёз нон билан истеъмол қиладилар. Бу билан ўзларини ҳар хил хасталиқдан сақлайдилар. Пиёз кўз нуруни яхшилайти. Кўз хиралашиб қолса, пиёзнинг сувини бурунга бир-икки томчидан томизиб турилса, яхши натижа беради.

Пиёз кўкидан бошлаб севиб истеъмол қилинади. Пиёз ўзида бўлган шифобахш хусусиятини баргида ва уругида ҳам сақлайди. Пиёзнинг уруги тиш оғриғига яхши даво бўлади. Ота-боболаримиз пиёз уруғининг тутунига оғизни тутиб, «тиш қурти»ни ва милк шишини даволаганлар, милкларини мустаҳкамлаганлар.

ТИББ УЛ-МАҲБУБ

Абу Муҳаммад Маҳбубий Марғилоний

Раҳми ва меҳрибон Аллоҳ номи билан!

Мен ушбу китобимни улуғ меҳрибон Аллоҳ номи билан бошлайман! Ҳамд ва мақтов барчаси Яратганга хосдир. У инсонларга билмаган нарсаларини билдириб, ҳамма мавжудотдан мукаррам қилди. Беадад ҳамду санолар бўлсинки, инсониятга ҳифзи сиҳат илмини берди.

Расул акрам (с.а.в) айтадилар: "Албатта амаллар ният билан мукамал бўлади. Ҳар бир нарсанинг калити бор".

Қола (с.а.в): "Иннамал - аъмолу бин - нияти". "Ликулли шайъин мифтахун, мифтах ул - жаннати Ла илаҳа иллаллоҳу Муҳаммадур Расулуллоҳ".

Яъни "Инсонларнинг қиладиган амалларининг даража ва мартабалари уларнинг ниятларига боғлиқдир. Ҳар нарсанинг калити бор, жаннатнинг калити: - Ла илаҳа иллаллоҳ Муҳаммадур Расулуллоҳ калимасидир".

Беш вақт намозни ўз вақтида ўқиш, Аллоҳу таолонинг олдида олиб борадиган далил, ҳужжатдур.

Закоат, молу дунёсининг қирқдан бирини дўстларига бериш, бало - офат, ўт - сув, ёмон кўз, ҳасаддан тозалаб сақловчидир.

Рўза, соғ-саломатликни яхши қилиб, дўзахга парда бўладиган тадбирдир.

Абдуллоҳ ибн Масъуд: "Ҳар бир касаллик овқатни кўп ейишдандир" — дейдилар.

Муҳаммад ибн Яманий айтадиларки: "Аллоҳ таолонинг ризосини ихтиёр қилиб умримнинг ҳаммасида рўза тутсам — деб, ўн бир тоифа улуғлардан маслаҳат сўрадим, ҳаммалари бир хил жавоб бердилар:

1. Табиблардан сўрадим: "Дориларнинг тез шифо бўладигани қайси?" — деб. "Очликда, оз еб" — дейишди.

2. Ҳукамолардан сўрадим: "Яхшиликни қандай қилиб топдингиз?" — деб. "Очликда, оз еб" — дейишди.

3. Обидлардан сўрадим: "Бу фазилатни қандай қилиб топдингиз?" — деб. "Очликда, оз еб" — дейишди.

4. Зоҳидлардан сўрадим: "Нима амал билан дунё муҳаббатини йўқ қилдингиз?" — деб. "Очликда, оз еб" — дейишди.

5. Олимлардан сўрадим: "Илми қандай қилиб ҳосил қилдингиз?" — деб. "Очликда, оз еб" — дейишди.

6. Подшоҳлардан сўрадим: "Нонхурушнинг яхшироғи қайси?" — деб. "Очликда оз ейиш" — дейишди.

7. Қариялардан сўрадим: "Қандай қилиб умрларингиз узун бўлди?" — деб. "Очликда, оз еб" — дейишди.

8. Паҳлавонлардан сўрадим: "Нима билан қувватли бўлдингиз?" — деб. "Очликда, оз еб" — дейишди.

9. Бойлардан сўрадим: "Нима билан дунё тўплагингиз?" — деб. "Очликда, оз еб" — дейишди.

10. Валий (дўсти Худо)лардан сўрадим: "Қайси амал билан Аллоҳга дўст бўлдингиз?" — деб. "Очликда, оз еб" — дейишди.

11. Фақирлардан сўрадим: "Қайси амал билан дуоларингиз ижобат бўлди?" — деб. "Очликда, оз еб" — дейишди.

Фаҳри коинот (с.а.в) замони саодатларида бир табиби ҳозик икки йил хизматда турса-да, бирор саҳобанинг кўзи ё тиши оғримаган экан.

У табиб Ҳазрат Расули Акрам (с.а.в)га арз қилиб: "Ҳеч ким касал бўлмайди, бу мўъжизами?" — деганда, Ҳазратимиз (с.а.в.): "Буларнинг еган оз овқатлари баданларини тарбия қилиб, дардга ортмайди" — дедилар.

Маълум бўлдики, касаллик кўпроқ — овқатни ҳожатдан ортиқча егандан бўлар экан, ё бенамоз ифлосликдан.

Қола (с.а.в) марҳамат қиладиларки: "Кимки қўлларини ювмай ётса, у пес ёки жинни бўлиб қолса, бировни маломат қилмасин, ўзининг ювиқсиз ва ифлослигидан кўрсин" — деб.

Аллоҳу таоло бизларга Ўз каломида хабар берадики: "*Инна акромакум ғиндаллоҳи атқокум*", яъни сизларнинг улуғларингиз, Мендан доимо кўрқиб, итоат қилувчиларингиздир".

Аллоҳдан кўрққан доим таҳоратли юради ва ҳар бир соатда олаётган "800" ширин умр нафасини зикруллоҳ билан чиқаради, ва аҳли аёлини муҳофаза қилиб, дин илмини яхши ўргатиб, ва биродарига ҳам зерикмай, таъма қилмай ўргатади.

Рисолатпаноҳ (с.а.в.) айтадилар: "Сизларнинг мўминликларингизни Аллоҳу таоло қабул қилмайди тоинки ўз нафсларингизга дўст тутган яхши амалларни мусулмон биродарларизга ҳам муҳаббат қилиб ўргатмагунларингизгача".

Яна (с.а.в.) айтадилар: "*Хойруннаси ман янфаъуннаси*" — "Одамларнинг яхшироғи бир одамки, унинг қўлидан, тилидан ва дилидан одамларга яхшилик қилиб фойдалантирадиганидир".

Қовлуҳу таъала: "*Иннамал мўминуна ихватун*" — "Барча мўминлар ака-укадурлар" — яъни: гап шундаки мўминлар Аллоҳ таолонинг борлигига, бирли-

Г О В З А Б О Н

гига, қисматга, гўр азобига, дўзахга, тарозуга, жаннат, Аллоҳ дийдорига ишонган кишилар, ҳаммаси биродардурлар, қайси миллатда, қайси шаҳарда, қайси насабда бўлишидан қатъий назар.

Қола саллоллоҳу алайҳи васаллам: *"Ал-муслимуна ихвани"* — "Ислом динининг беш ҳукмига ишониб таслим бўлганлар яъни, мусулмонлар ога-инидирлар"

Қола — фуқаҳоу: *"Ал-ахилла-у нафсун ваҳидатун"* (Биродарлар худди бир тан, бир жонлик, бир кишидекдурлар).

Шунинг учун бир мўмин мусулмонга зарар етса, ё касал бўлиб қолса, дўстлар бепарво бўлмай, тез тадорик шифо ахтаришимиз зарур.

Энг аввал дам солиш керак.

Кейин қирқ (маротаба) "Ёсин" ўқиш керак. Расули акрам (с.а.в): "Ёсин лима қури-а лаху" — "Ёсинни нима мақсадда ўқиса ҳам албатта мақсадга мувофиқ бўлади" — дейдилар.

Аллоҳ ўз каломида: *"Ва яшфи судуро қовмим мўминин"*, *"Ва нуназилу минал Қуръани мо ҳува шифаун ва роҳматун - лил муминийн"*. Яъни: "Қуръон мўминлар қалбига шифо беради" (*Тавба сураси, 14 оят*), "Ва биз Қуръони каримда мўминларга шифо ва раҳмат бўладиган оятларни нозил қилдик", (*Исро сураси, 82 оят*).

Рисолатпаноҳ (с.а.в.): *"Хойрул амри авсатуҳа"* — "Ҳамма ишнинг яхшироғи ўртачасидур" — дейдилар.

Яна марҳамат қиладилар: *"Инналлоҳу ла ямаллу ҳатто тамаллу"* — "Албатта Аллоҳга малол келмайди, сизларга малол келмаса" — дедилар. Яъни тоат — қадр тоқат бўлиши зарур. Кучи етмаган оғир ишларни қилмаслик керак ё озроқ қилиши керак.

Дўстлар бизни ёд этиб, ҳамиша дуода бўлишларини Аллоҳдан сўраб Абу Муҳаммад Маҳбубий Марғилоний.

Абу Муҳаммад Маҳбубий — Марғилоний (Суярхонтўра Исохонтўра ўғли (1929-2007) ўз умрлари давомида 20 дан ортиқ тиббий ва илмий-мағрифий асарлар ёзиб қолдирганлар. Олимнинг "Далил ул-хайрот", "Шифо, оят, дуо ва қасидалар хислати", "Насихатлар", "Никоҳ ва талоқ ҳақида рисола", каби асарлари ҳамда Сўфи Оллоёрнинг "Сабот ул-оғизин" китобига ёзилган шарҳлари ниҳоятда машҳур. У кишининг табобат соҳасидаги ижодлари ҳам диққатга сазовордир. Айниқса халқ табобатининг асосий рукнларидан бўлган ислом табобати бобидаги ижодларини ўрганиш ва тадқиқ қилиш ниҳоятда зарур. Бу ишнинг дебочаси сифатида ҳазратнинг фарзандлари Асилхонтўра юқорида сиз кириш қисмидан баҳраманд бўлаётган "Маҳбубий табобати"ни "Наврўз" нашриётида тиб илмининг устози тиббиёт фанлари доктори профессор, Дамин Асадов таҳрири остида нашр қилдирди.

Говзабон кампирчопондошлар оиласига мансуб бир йиллик ва кўп йиллик ўтсимон ўсимлик бўлиб, барглари узун ва катта, ҳамма қисми тиканга ўхшаган тукли, мол тилига ўхшаган гадир-будур, худди тикан мисол пашмакли бўлади. Гуллари тўғри бўлиб, гажак тўпгулга бирлашган, уруғи майда, тўла, гилофлар ичида жойлашган оқ, махсар уругидан ингичкароқ.

Ушбу ўсимлик кўпинча ташландиқ ерларда, ёввойи ҳолда ўсади, уни хушманзара ўсимлик сифатида боғ ва ҳовлиларга экишади ҳам.

Унинг янги, ҳўлининг мизожи биринчи даражада иссиқ ва ҳўл, бироқ қуритилса, ругубати тўкилиб, мизожи қуруққа мойиллашади. Етти йилгача кучи сақланади.

Унинг шифобахшлик хислатлари: унинг умумий хусусиятлари: манбаи инсон мияси бўлган нафсоний, манбаи юрак бўлган ҳайвоний ва маркази жигар бўлмиш ҳарорат руҳларга куч бағишлайди. Шунингдек, тананинг туғма ҳароратини оширади, юрак, мия, жигар, меъда, буйрак ва хоялардан иборат шоҳ аъзоларга куч бағишлайди, одамнинг ўндан бир қисмини мустаҳкамлайди, ични юмшатади, куйган ахлат, савдонинг ўзидан ҳосил бўлган савдойи моддани ичкетар билан бадандан ҳайдайди, шунингдек, ушбу моддаларнинг зарарларини бартараф этади, шу билан бирга, барча савдойи иллатларни бир-ёқли қилади.

Агар говзабонни ўзига муносиб дориворлар билан бирга қайнатиб истеъмол қилинса, сарсом — мия пардалари ва миянинг ўзидаги шишлар, яъни менингит, кўкрак қафаси ёнидаги пардалар шиши, меланхолия ва жинилик дардларига даво бўлади, одамнинг барча ҳисларини мустаҳкамлайди, рангрўйни очади, хушнудлик бағишлайди, ўпка атрофидаги дағалликлар ва кўкрак ичидаги аъзолар, йўтал, астма, томоқ, ўпка хасталиклари, юрак ўйнаши, қўрқиш, хавф-хатар, ғам-ташвиш, ваҳима — ҳамма-ҳаммасига шифо бағишлайди, буйрак ва қовуқ тошини майдалаб тўкиб юборади.

Гулхайри қайнатилган сув билан говзабоннинг қайси қисми бирга ичилмасин, юқорида айтиб ўтилганлар билан бир қаторда кўкрак қафасининг орқа томонидаги парда шишлари, нафас йўллари иллатларини бартараф қилади, сил ҳамда сариқ хасталикларига шифо бағишлайди.

Говзабонни куйдириб, кули оғизга сочилса, гўдаклар оғзи пишишига даво бўлади, шунингдек, оғиз бўшлигининг ачишишини даф этади, тиш милкидан қон кетишини тўхтатади. Говзабонни ейиш ва истеъмол қилиш буйракка зарар еткази — оқ сандал ейилса зарари бартараф бўлади. Говзабон ўрнига куйган хом ипакни истеъмол қилса ҳам ўша фойдани беради. Ушбу гиёҳнинг ҳўлининг сувини олма ва узум майизи сувидан аралаштириб шароб ясаб, ундан 9 грамм ичилса, 300 грамм олдий шаробдан кучлироқ ҳузур бағишлайди, лекин одатдаги шаробга ўхшаб ақлни бежо қилмайди.

ШИКАСТА ДИЛ ФИФОНЛАРИ

«Ёшим 32 да. Қишлоқда туғилиб ўсганман. Ҳозир пойтахтда болалар шифокори бўлиб ишлайман. Пешонамга икки мартаба уйланиш ёзилган экан. Илк рафиқамнинг оқила, қаноатли аёл эканлигини, афсуски, энди англаб етдим.

Ўқини тугаллаб, фарзандли бўлгач, ижарада яшай бошладик. Бор-йўғи бир хонали уйдан иборат хотамтой «аканг қарағай»нинг хонадони бозорга келадиган аксари ҳамқишлоқларимизнинг меҳмонхонасидай бўлиб қолганди. Оиламизга совуқчилик оралай бошлади. Гоҳо тўшакдаги эр-хотинлик муносабати унут бўлиб кетар, рафиқам ўғлим билан ошхонада ухлашга мажбур бўлишарди. Ичкилик, бор-будимни дастурхонга тўкиши хонадонимдан баракани ҳам кўтарди. Уйга келадиган «меҳмон»лар орасида келинпошиша менга муносиб эмаслигини гап устида қистириб ўтадиган айрим маслаҳатчилар пайдо бўла бошлади. Охири ажралошига бориб етдик.

Каминага мактабни энди тугаллаган, «онаси ўпмаган сулув» ҳамқишлоқ қиз насиб этди. Уша ҳамқишлоқларимдан қарз кўтариб, ижарада яшайдиган бир хонали уйни сотиб олишга ҳам муваффақ бўлдим. Энди уйимга нафақат бозорчилар, балки пойтахтга келадиган узоқ танишлар ҳам «бостириб» келишга одатланишди. Янги келинчак кир-чиру, турмуш икиркирларидан ортмай қолди. Бора-бора барчасидан чарчай бошладим. Шундай шароитда икки фарзандли бўлдик. Кундан-кунга яшаш шароитимиз оғирлаша бошлади. Дастурхонимиздан барака кўтарилди, сиҳатим ёмонлашди. Рафиқам билан ўғринча, қисқа муддат эр-хотинлик муносабатида бўлардим. Бора-бора рафиқам, фарзандларим, ўзим ҳам турли дардларга гирифтор бўла бошладик. Чунки уйимизда даволанишга келган меҳмонлар ҳам яшашарди. Дастлаб бутун оиламиз билан «қўтир», «қичима» дардига йўлиқдик. Чунки бозорчи қариндошлар эски фуфайка ва пайтаваларда ҳам келаверишарди. Чойшаблар, сочиқлар, оёқ кийимлари ҳам умумий бўлиб кетганлиги сабаблими, оёғимда замбуруғли касаллик пайдо бўлди. Ёш рафиқамдан ҳам кўнглим совиди, у мени «бобой» деб чақиришга одатланди.

Шундагина илк рафиқамнинг қадрига ета бошладим. Чунки у меҳмонларни очиқ чехра билан кутиб олмаса-да, уларнинг кийим-бошлари-ю, пойабзалларини келганлари ҳамона тозалаб қўяр, улар кетгач, чойшабу сочиқларни қайнатиб ювишдан эринмасди. Шу боис ҳам соғлом яшаган эканмиз. Илк рафиқам айрим кунлари ишдан эртароқ қайтишимни сўрар, келишимга ширин таом тайёрлаб, кундузи бўлса-да эрхотинлик муносабатини амалга оширишимизга имкон яратарди. Уйлаб қарасам, унинг ҳисобига эркаклик қувватим сақланиб, дардга йўлиқмаган эканман.

Ўзимдан ўн ёш кичик иккинчи рафиқам эса яқин кунлардан бошлаб арзимаган нарсага жанжал чиқаришга одатланди. Унинг назарида «чол» бўлиб қолганлигим, меҳмонлардан ортмаслигим сабаблими, навбатдаги турмушим ҳам бузилиш хавфи остида».

Муҳтарам ўқувчи, келинг, ушбу қисмат соҳиби кечмишларига теранроқ назар солиб, турмушимизга раҳна солаётган атрофимиздаги айрим қусурли жиҳатларни англашга ҳаракат қилайлик. Даставвал, фасоҳат ва фаросат бобида замондошларимизга ибрат манбаи сифатида айрим ўғитларга ўрин берайлик. Зеро, бу шаръий ўғитлар тиб илми алломалари фикрлари билан ҳам ҳамоҳанглир.

1. Ота-боболаримиз ҳовли-жой қилганларида уни ички-ташқи қисмларга бўлганлар. Зеро, ички ҳовлига номаҳрам кишининг қадам босиши оила шаънига таҳдид дея қабул қилинишида ҳам олам жаҳон ҳикмат бор. Бор-йўғи бир хонадан иборат ҳужрада истиқомат қиладиган кишининг уйида тунаш, эр-хотинлик иттифоқи аста-секин зарба беришдан ўзга нарса эмас. Оила нафақат илоҳий мўъжиза, балки мўъжиза ватан ҳамдир. Унинг чегаралари ор-номус, ибо-ҳаё, сир-синоатлар билан муҳофазат этилишга муҳтож.

2. «Меҳмон — отангдан улуг» нақли ўринли, албатта. Аммо эр-хотин ётоғида ҳам муқаддаслик мавжуд. Демак, ётоқхона вазифасини ўтовчи хонада ҳафталаб кўним топиш, аслида андишасизлик, бекфаросатликдан ўзга нарса эмас. Қолаверса, эркакка меҳмоннинг ёнида, оила аъзоларидан алоҳида ўрин солиш ҳам асло мезбонлик таомилига ва сиҳатга мувофиқ келмайди.

Чунки эркак кишининг ҳафталаб жинсий муносабатдан мажбурий мосуво этилиши уни димланган простатит каби оғир дардларга гирифтор этади. Бежиз, Рамазон ойида ҳам оқшомлари жинсий муносабатга рухсат этилмаган. Қолаверса, аёли вафот этган эркак учун илдалек муддатлар тайин этилмаслиги, тез фурсатда уйланишга рухсат мавжудлиги ҳам исломий аҳкомларнинг нақадар бекаму кўстлигидан далолатдир. Онаси ўлгач, ўғил отасини уйлантириши шартлигида ҳам ҳикмат бор.

3. Сухбатдошимиз ўз ҳамкасабаси бўлган, оқила шифокор аёлдан ажралиб кетишига ҳам талай омиллар сабаб бўлган.

Биринчидан, андишадан бегона, саноқсиз меҳмонлар эр-хотин орасидаги интим муносабатга ташналик ҳиссиётига дарз етказишган. Зеро, мусулмончиликда оила бузилишига, яъни талоққа қадар бир қанча босқичлар мавжуд. Дастлаб, эркак киши аёлига панд-насиҳат қиладди, кор қилмаса, тўшагини алоҳида қилиш билан жазолайди. Демак, эр-хотиннинг алоҳида ётиши талоқ томон қўйилган салмоқли қадам экан.

Иккинчидан, жинсий эҳтиёжнинг мунтазам равишда қонмаслиги эрнинг ҳам, хотиннинг ҳам асабий-беқарор бўлиб қолишига сабаб бўлади. Қолаверса, аёл кишининг лаззат топа олиш шартларидан бири уйида эри билан холи қолиши ва эркаловчи сўзлардан имкон қадар кўпроқ баҳраманд бўлишидир.

Учинчидан, оиладаги ички масалаларга атрофдагиларнинг таъсири нечоғли салмоқли бўлса, турмуш шу қадар омонат бўлади.

Афсуски, бугунги кунда ажралишларнинг кўпайиб кетаётганлиги сабабларидан бири ҳам оиланинг ташқи салбий таъсиротлар комида қолиб кетаётганлигидир.

Асрор

ДУОЛАР ИЖОБАТИ

Тўртинчидан, йигитнинг иккинчи оиласи ҳам бузилиш хавфи остида қолганлигида юқоридаги сабаблардан ташқари ёшлари орасидаги фарқнинг ҳам ўрни бор.

Аммо, энг асосийси, йигирмадан энди ҳатлаб ўтган келинчакнинг руҳий далдага, суҳбатларга эҳтиёж сезишидир. Қолаверса, ўтгиздан ошган йигитнинг мижози анча суст бўлиб қолишига ҳам меҳмонларнинг кўнглини оламан деб оиласига, вужудига зулм қилаётганлиги сабаб бўлган.

Бу йигитни текширишлардан ўтказиб, унга «Мураккаблашган мижоз сустлиги, сурункали простатит, асабий-руҳий беқарорлик» деган ташхис қўйди. У ўз ҳаётида икки инқилобий ўзгариш яшашига сабот-имкон топиб, ҳаётини буткул янги изга солди:

Биринчидан, у ўз вужудидаги дардлардан қутулиш учун астойдил ҳаракат қилиб, мақсадга эришди. Улфатчиликлардан, маишатдан, ичкиликбозликлардан воз кечиб, илмий ишини қайтадан бошлади. Спорт, ибодатни ўзига йўлдош қилди.

Иккинчидан, марказдаги бир хонали уйини бозорлардан йироқ, шаҳар четидagi икки хонали уйга алмаштирди. Рафиқасини, фарзандларини атроф-муҳитнинг зарарли таъсиротларидан халос қилиб, оиласини тубдан ислоҳ қилди. Ҳозир уларнинг хонадонига фақат яқин қариндош-уруғларигина онда-сонда ташриф буюришаётган экан, холос. Боғчада тарбиячи бўлиб ишлаётган рафиқаси эндиликда эри йўқ пайтда ҳам маҳрам бўлмаган меҳмонларнинг хонадонига аввалгидай сурбетларча кириб келишига изн бермаётганлиги ҳам аслида ибратли ҳолдир.

Афсуски, эр-хотинлар орасида жинсий дисгармониянинг пайдо бўлишида «одамгарчилик»ка йўйиладиган айрим қусурли одатларнинг сабаб бўлиш ҳолатлари борган сари кўпроқ учрамоқда.

Қабулимда бўлган аксар оилалар орасидаги можароларга бир хонадонда кўплаб оилаларнинг биргаликда яшашлари, серфарзандлик боис эр-хотин тўшагига болажонларнинг «шерик» бўлиб қолиши ҳам сабаб эканлиги кузатилади. Қолаверса, олис ҳудудларимиздаги қишлоқларда болаларнинг доимо ота-она билан биргаликда, бир хонада ётишлари ҳам тиббий жиҳатдан асло тўғри эмас. Эр-хотиннинг тўшакдаги муносабатлари «болам уйғониб қолмасин» қабилида хуфёна, қисқа муддатда кечиши оила бирдамлигига дард етказувчи омиллардандир.

Қолаверса, бу ҳол бора-бора аёлдаги жинсий совуққонликка ва эрдаги мизож сустлигига олиб келади. Айрим эркакларнинг кўча-кўйга интилишлари-ю, оиласига хиёнат қилишларининг илдизи ҳам кўпинча аҳамият берилавермайдиган мана шундай ноўнғай шароитлар боис юзага келиши ўз илмий исботини топган.

Шунингдек, бола икки ёшдан ҳатлаб ўтган заҳотиёқ, алоҳида хонада, ўз жинсдошлари (ўғил бола — ака-укалари, қиз бола — опа-сингиллари) билан ётишига имконият яратиш лозим. Бу жинсий тарбиянинг амал қилиниши шарт бўлган талабларидан бири ҳисобланади.

Ўқтам Муҳаммад Мурод

Ривоят қилишларича, бир ғайридин киши етмиш йил бутпарастлик билан шуғулланган экан. Бир куни унинг якка-ю ягона ўғли овир дардга чалиниб қолибди-ю, ҳалиги киши бутхонага кириб, бир бутнинг оёғига бош қўйиб дебди:

— Мен етмиш йилдирки, сизларнинг хизматингизданман. Бугун бир талаб билан келдим, ўғлимни дарддан халос этинг, саломатлик ато қилинг.

Ҳеч бир бутдан садо чиқмабди. Ғамга ботиб, уйига қайтаётган бутпараст масжидда Аллоҳга ибодат қилаётган мусулмонларни кўриб қолибди. Шунда у ўзига-ўзи дебди: «Масжидга кириб, мен ҳам Аллоҳга ёлборайин, ўғлим ҳақида илтимос қилай, шоядки ўғлимга сиҳат ато қилса!»

У масжидга кириб, бошини саждага қўйибди ва:

— Илоҳи, Сенинг минг сифатингни эшитиб, даргоҳингга бош уриб келдим, ноумид қайтармагил, ўғлим ўлар ҳолатда ётибди, Ўз имкониятнинг бирла унга сиҳат ато қилгил! — дебди.

Ўша ондаёқ уйда овир ётган бемор ўғил дарддан фориг бўлибди. Йигит ўрнидан туриб, бутхонага отасини излаб борибди. У ердан топмай, қайтиб келаётиб, отасининг масжидда ўтирганини кўрибди. Отаси зору тазарру қилиб:

— Эй Аллоҳ, мени ноумид қилма, ўғлимга шифо ато эт! — дер экан.

Шунда ўғил:

— Отажон, бошингни кўтар, ўн саккиз минг оламни яратган Аллоҳ таоло менга сиҳат ато этди! — дебди.

Ота қаршиенда турган ўғлини кўриб:

— Эй, Холиқи офоқ, етмиш йилдирким, Сенга бегоналик қилибман, Сенинг ризолигинг учун бир қадам боемабман, энди Сендан тилагим шўки, етмиш йиллик душманлигимни ўз июнотнинг билан дўстликка айлантир, чунки Сен тилагимни бир зумда ижобат қилдинг! — деб ўғли билан иккови имон шарафига мушарраф бўлибдилар ва «Ла плаҳа иллаллоҳу Муҳаммадур Расулаллоҳ» дея калима келтирибдилар.

ИНСОННИНГ МИЯ ФАОЛИЯТИ УЧУН НИҲОЯТДА ЗАРУР БЎЛГАН ОЗИҚ-ОВҚАТ МАҲСУЛОТЛАРИ:

Олма, ўрик, мол гўшти, сабзи, гулкарам, селдир, бодринг, гилос, қуруқ мевалар, хом тухум сариғи, балиқ, саримсоқ, узум, буйрак, жигар, сут, зайтун ёғи, пийёз, апелсин, нўхат, картошка, петрушка, қулупнай, ундирилган буғдой, кунгабоқар ёғи, буғдой кепаци, ёнғоқ.

КАСАЛЛИКНИ ҲАҚИДА

Муҳаммад Ҳамроев

Касаллик аломатлари. Касаллик аломатлари касаллик сабабларидан баданда пайдо бўлган бир хил белги, ҳолат ва кайфият бўлиб, ҳар бир касалликнинг ўзига хос белгилари бўлади. Бу белгилар ҳақида биз касалликни даволаш ҳақидаги бобда алоҳида тўхталиб ўтамиз. Қўйида эса касаллик белгиларининг умумий аҳволи ва ҳар хил мазмунларига асосан ҳар хил турларга бўлиниши ҳақида маълумот берамиз.

1) Бадандаги умумий белгилар (аломати омма) ёки мизожга хос белгилар (аломати мизож); бутун баданда кўринадиган ва мизожга хос ифодаланадиган белгилар.

2) Баданнинг алоҳида бир ерига хос белгилар (аломати мақоми).

Инсон баданининг махсус ёки маълум қисмида кўриладиган белгилар.

3) Ошқора белгилар (аломати зоҳира). Табиб бир кўришда ёки тутиб кўрганда фарқлайдиган белгилар.

4) Ички белгилар (аломати ботиний). Маълум бир касаллик белгилари фақат беморнинг ўзига маълум бўлади.

5) Кўшимча белгилар (аломати ширхи ёки аломати арозий). Фавқулодда пайдо бўлиб қолган белгилар.

6) Башоратчи белгилар (аломати мунзира). Аслий касаллик бошланишидан олдин ошқора бўладиган белгилар. Масалан, сақта касаллиги бошланишидан олдин бош қийшайиши, «қулоқ қичқирishi» ёки кўзда қизиллик пайдо бўлиши.

7) Махсус белгилар (аломати хусусий). Маълум бир хил касалликда кўриладиган алоҳида ва «типик» белгилар.

8) Чиқиштирма белгилар (аломати ташхисия).

Бир касалликни бошқа бир касалликдан фарқлантирадиган белгилар

Касаллик тури. Ўзбек халқ табобатида касалликларнинг келиб чиқиш сабаблари, белгилари ва касал аъзонинг тузалиш жараёнига қараб касалликлар бир неча турга бўлинади ва шунга кўра даволаш, парвариш қилиш усуллари ишлаб чиқилган.

Касаллик — одам бадани маълум бир аъзосининг шакли ёки хизматининг табиий ҳолатидан ғайритабиий ҳолатга ёки мувозанат бузилиш ҳолатига ўзгариш қилишидан иборат.

Бундай мувозанат бузилиши уч даражага бўлинади:

Биринчи ўзгариш (тағаййур);

Иккинчи хизматнинг бузилиши (нуқсон);

Учинчи хизматнинг бутунлай тўхташи (бутлан).

Масалан, кўзнинг кўриш кучи маълум даражада ожизлашса, тағаййур даражаси, ярим кўрадиган бўлиб қолса, нуқсон даражаси, бутунлай кўрмас бўлиб қолса, бутлан даражаси бўлиб ҳисобланади. Ҳар қандай касаллик мана

шу уч даражанинг бирортасидан холи бўлолмайди. Шунга кўра ишлатиладиган дорилар ҳам миқдор ва қувват жиҳатидан даражага лойиқ бўлади.

Ҳар қандай бир касалликнинг шаклланиб чиқиши ва моҳияти ёлғиз (муфрод) касаллик ҳамда қўшма (мураккаб) касаллик деб икки турга бўлинади.

Ёлғиз (муфрод, оддий) касаллик. Ёлғиз касалликлар (маризи муфрад) уч катта гуруҳга бўлинади:

Биринчи — мизожнинг бузилиши (суи мизож),

Иккинчи — аъзо шаклининг ўзгариши (маризи таркиб),

учинчи — аъзо бутунлигининг бузилиши, ажралиши (тағарру қулиғтисал).

1) Мизожнинг бузилиши.

Суи мизож — мизожнинг бузилиши ёки ўзгариши бўлиб, бу ерда айtilган «мизож» ҳар қандоқ тирик бир андомнинг одатдаги махсус табиий кайфияти, меъёрий ҳолати, табиий хизматига қаратилган ҳамда маълум бир аъзонинг модда алмашинуви, қон айланиши, табиий ҳарорати, табиий қуввати ва тегишли хизматини мувофиқ удаллаши каби вазифалардан таркиб топган шаклга қаратилган, бир жумла сўз билан таърифлаганимизда бу соғлиқ демакдир.

Ана шу ҳолатларнинг қай бири ўз меъеридан чиқиб кетганлиги касаллик ёки мизож бузилиши — суи мизож деб аталади. Суи мизожнинг моҳиятига эътибор қилинг: маълум бир аъзонинг аслий қурилишида ғайритабиий ўзгариш ёки бузилиш бўлмай, унинг хизмати (мизож)да ғайримеъёрий модда (хилт)нинг сабабидин ёки бир хил меъерсиз кайфият (несиқлик, совуқлик, хўллик, қуруқлик)нинг таъсирида меъерсиз ўзгариш пайдо бўлган бўлади. Масалан: маълум бир ошқозон касаллигини текширганда гарчи унинг қурилиши ёки шаклида бир қандай ўзгариш бўлмаса-да, овқат ҳазм қилиш хизмати юқорида келтирган сабабларга кўра бузилган бўлса, бундай касаллик суи мизож деб аталади. Баъзи ҳолатларда суи мизож даври узоқ муддат давом қилса, шу аъзонинг қурилишида ҳам ўзгариш бўлиши табиийдир. Масалан, узоқ муддат сунъий жавҳарий таъбга эга кимёвий дориларни истеъмол қилиш натижасида ошқозон ҳароратининг бузилиши ва ошқозон қизиши оқибатида ошқозон ярасининг келиб чиқиши каби.

Мизожнинг бузилиши (суи мизож) нухасидаги касалликлар, мизожнинг моддасиз бузилиши (суи мизожни сазаж) ва мизожнинг моддий бузилиши (суи мизожни моддий) деб икки гуруҳга ажратилиб ўрганилади. Уларнинг ҳар бири саккиз хилдан иборат.

(Давоми келгуси сонларда)

ИНФАРКТ ВА ИНСУЛЬТГА ҚАРШИ ШИФОБАХШ БАЛИСОН

Одамнинг қон томирлари узоқ йиллар давомида қондаги мой миқдорининг ошиши натижасида ўзининг табиий тозалик ҳолатини йўқотади. Қоннинг таркибидаги балғамнинг ошиши унинг ёпишқоқлигини оширади. Қоннинг таркиби «камбағаллик» сари юз тутади — кальций ва темирнинг озайиши кузатилади. Жигар фаолиятининг сустлашуви хилтлар мувозанати бузилишига олиб келади. Хилтлар мувозанати бузилиши оқибатида ички аъзолар фаолияти издан чиқади.

Бошқача айтганда вужудда тиқилмаларнинг ҳосил бўлиши (зашлакованность организма) оқибатида келиб чиққан умумий жаросим ҳолати (всеобщие гниlostные изменения) бу зараркундаларнинг яшаши ва кўпайиши (гноеродная инфекция) учун шароит туғдиради. Бу ҳолат инсон баданидаги давомий ҳолатдир. Микроорганизмлар қон оқими билан юракка боради) ва юрак деворларига жойлашиб, тўқималарга зарар етказилади. Юрак ички деворларида чандиқлар пайдо бўлади. Бу чандиқлар қон оқими раволигига тўсқинлик қилади. Натижада қон босими ошиб, юрак зўриқиши кучаяди. Ёш ўтган сайин чандиқлар кўпаяди, юракда кислород етишмовчилиги келиб чиқади ва юрак мушак тўқималари парчаланиши бошланади. Ана шундай шароитда, маълум бир вақтда юрак деворлари зўриқишга чидай олмайди ва фожеанинг рўй бериши муқаррар.

Инфаркт юқумли бўлиши мумкинми? Ўтган асрнинг тўқсонинчи йилларида Фарб медицинаси вакиллари бу эҳтимоллик устида иш олиб бордилар. Швециянинг Упсала шаҳрида кетма-кет инфарктдан вафот этган саккизта спортчининг юраги хламидийлар (паразит бактериялар — жаросимлар) билан тўлиб кетганининг гувоҳи бўлишди.

Сўнгги йилларда кўпчилик Фарб олимлари инфаркт ва бошқа юрак хасталиқларининг келиб чиқишига баданда микропаразитларнинг кўпайишини асосий сабаб қилиб кўрсатмоқдалар.

1988 йилда Финляндиялик микробиолог эр-хотин Сайккулар тасодифан атеросклероз билан хасталанган беморлар қонида хламидийларга ва уларнинг кўпайишига қарши турадиган кучлар — антителалар жуда кўпайиб кетганининг гувоҳи бўлишди. Антителаларнинг унча хавfli бўлмаган жаросимлар — хламидийларга нисбатан, ниҳоятда қаттиқ қаршилик кўрсатиши олимларни қизиқтириб қолди. Чунки яқин орада кашф қилинган беозор хламидийлар «нари борса, нафас йўллариининг енгил шамоллашини келтириб чиқариши мумкин, аммо саломатликка унча жиддий зарар етказа олмайди» деган ақида тиб илмида ҳукмрон эди.

Жуда кўп ўтмай Сайккулар яна бир ажойиб кашфиёт қилишди. Улар инфаркт билан хасталанган жуда кўп беморлар қонидаги антителаларнинг миқдори ниҳоятда юқорилигини исботладилар. Америкалик Иозеф Мулештайн 90 та беморнинг юрак

тож томирларидан катетер ёрдамида склеротик қуйқаларни олиб текширганида улардан 70 тасининг қуйқалари ёғ, оҳак ва хламидийлардан иборатлиги маълум бўлди. Турли мамлакатларда ўтказилган тадқиқот муаллифлари инсониятнинг энг катта душмани, хламидийлар — инфарктнинг асосий сабабчилари топилганини эълон қилдилар ва дунё олимлари бу кашфиётни оламшумул сенсация деб атадилар. Америкалик кардиолог Уэйн Александер таъбири билан айтганда бу кашфиёт тиб илмининг инфаркт ҳақидаги тасаввурини мутлақо улоқтириб ташлади.

Юрак офати — инфаркт ҳақидаги дунё олимларининг бугунги фикрлари минг йил аввал бобокалонимиз Ибн Синонинг юрак хасталиқлари ҳақидаги фикрларининг нақадар тўғрилигини исботлаб турибди. Ибн Синонинг тўрт хилт мувозанатининг бузилиши касалликни келтириб чиқариши ва балғамнинг кўпайиб кетиши оқибатида юқори нафас йўллари шамоллаши, ўпка хасталиқлари келиб чиқиши, шунингдек, совуқ-хўл мизожга эга балғам таркибида турли совуқ жаросимлар мавжуд бўлишлиги, балғам қоннинг ёпишқоқлигини ошириши натижасида қуйқаларнинг юрак деворларига салбий таъсири, ҳамда юрак офати-инфаркт ва сакта (инсульт) ҳақидаги фикрлари бугунги кунда ҳам таҳдиди оғир юқоридаги хасталиқларни даволашда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ўзбекистон халқ таботати академиясининг бир гуруҳ табиблари ва халқ таботати соҳасида изланишлар олиб бораётган олимлари Ибн Сино тавсиялари ва Муҳаммад Аъзамхоннинг «Иксири Аъзам» асаридаги кўрсатмаларига таяниб, атеросклероз, инфаркт ва инсультнинг олдини оладиган, организмни хламидийлар ва бошқа жаросимлардан тозалаш хусусиятига эга бўлган «Тангритоғ замзами» деб аталган ва таркиби қуйидагича бўлган шифобахш балисон (бальзам)ни яратдилар:

Таркиби: шарбати бодранжбуя, шарбати абрешим, гулоб, долчин, заъфарон, арақи говзабон, қалампирмунчоқ, уди ҳиндий, талха илдизи, румбодиён, таранжубин, жавзибавво, сабр, ҳошо, хиёр уруғи, созаж, сано, турбут, қундуз қаҳри, афтимун, эрмани усорис, жинтиёна, устихуддус, ёнғоқ пардаси, асал, ангуришифо, ширинмия.

Шабк
табобати

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ТАБОБАТИ АКАДЕМИЯСИ НАШРИ
ИЛМИЙ-ТИББИЙ, МАЪРИФИЙ-ҚОМУСИЙ ЖУРНАЛ

Журнал индекси 1055. Обуна ҳамма алоқа
бўлимларида қабул қилинади.

ISSN 2181-6719

9 772181 671003